

Fortæl for Livet

Fortæl for Livet

*Artikulering, efterprøvning
og reartikulering af en
poststrukturalistisk og
narrativ praksis ift.
livsfortællinger med ældre*

Af Morten Hedelund & Andreas Nikolajsen
Vejledt af Morten Nissen
Københavns Universitet, Psykologisk Institut
September 2013
287.873 enheder / 120 normalsider

ABSTRACT

This thesis is a presentation and discussion of *Fortæl for Livet* (Tell Stories for Life), which is a project developed by the authors where groups of elderly meet to tell and listen to significant stories from their lives. As an initiative inspired by poststructuralist and narrative practice, *Fortæl for Livet* is aimed at facilitating identity construction in old age.

We propose the presence of predominantly negative cultural understandings of old age conveyed by dominant discourses about health and growth that positions aging as decline, recession, and decay. This, we argue, leaves elderly individuals in an unfortunate situation with a dismal outlook on the way they understand themselves later in life. Hence we find the need for alternative perspectives and practices that provide opportunities for more positive elements in the construction of identity in old age. Throughout this thesis we consider, compare and, discuss *Fortæl for Livet* in relation to alternative gerontological perspectives and practices in an effort to articulate, examine, and rearticulate *Fortæl for Livet* as a practice whereby elderly people can convey their identities through the telling and listening of life stories without their age as a necessary starting point.

With the negative understandings of aging as point of departure, we present perspectives that strive to establish positive outcomes either through confrontation with dominant discourses on aging or through reconstruction of the signifiers of aging. With a poststructuralist deconstructive analysis we argue that while confrontational perspectives can become reactionary, the reconstruction of signifiers, although promising, seems too ambitious to convey through the conditions of *Fortæl for Livet*.

Instead we consider the life course perspective, where emphasis is put on old age as the extension of life as compatible with the individualistic emancipation required for narrative construction of identity in *Fortæl for Livet*. We do not, however, agree with other more structuralist life course practice initiatives when it comes to the view on the becoming of identity as a cumulative, integrative process by which old people find their true selves. Rather we try to articulate *Fortæl for Livet* as practice where elderly participants are offered the opportunity, through narratives, to construct, suppress, and reconstruct multiple preferred identities.

INDHOLDSFORTEGNELSE

KAPITEL I – EKSPPOSITION	1
Indledning	1
Afgrænsning og problemformulering	2
Indhold og læsevejledning	4
KAPITEL II – PRÆSENTATION OG PRAKSISBESKRIVELSE AF FORTÆL FOR LIVET	6
Fortæl for Livet – beskrivelse af en tentativ og formativ praksis	6
Anvendelse af data fra Fortæl For Livet	6
Hensigt med formulering af Fortæl for Livets praksis	6
Baggrund og målgruppe for Fortæl for Livets praksis	7
Præsentation af Fortæl for Livet for deltagerne og etablering af lokal kultur	9
Kontekstualisering af Fortæl for Livets historik og formål for deltagerne	10
Tavshedspligt og formalia	10
Hvad tales der om i Fortæl for Livet og hvordan?	11
Bevidning i Fortæl for Livet	12
Deltagernes oplevelser af Fortæl for Livet	14
Opsamling	17
KAPITEL III – DOMINERENDE ALDERDOMSDISKURSER	18
Alderdom som historisk og kulturelt fænomen	18
Fremkomsten af en endimensionel alderdomsforståelse	18
Livsbuens alderstrappe	20
Forfald som fund i biomedikaliseret gerontologi	21
Reproduktion af magt via gerontologisering	23
Fra deskription til prækription af aldring	24
Opsamling	25
KAPITEL IV – GERONTOLOGISK TEORIDANNELSE	26
En kort karakteristik af det gerontologiske felt	26
To kontrasterende gerontologiske paradigmer	26
Tilbagetrækningsperspektivet	27
Individualisme, humanisme og tilbagetrækning	28

Aktivitetsperspektivet	29
Individets aktive tilpasning til alderdom som en samfundsfordel	30
Tilpasningsteoriens fællestræk	30
Ældres modstand mod aktivitetsfordringen	31
Opsamling	32
KAPITEL V – PRAKTISKE AKTIVITETSINITIATIVER	33
Sund aldring	33
En kommunal forskningsstrategi	33
Ældre som objekt for politisk vision og styring	34
Sund aldrings diskvalificering af private aktivitetsinitiativer	36
Spring for Livet	36
Ældres ansvar for egen aldring	37
Positive Aging	38
Visionen om Positive Aging	38
Livets konfluens i alderdommen	39
Resiliens som mål for rekonstruktion	41
Gergen og Gergens praksis	41
Positive Agings inspiration fra positiv psykologi	42
Positive Agings fundament og konstruktion	42
Fortæl for Livet forholdt til Positive Aging	43
Opsamling	44
KAPITEL VI – DISKURSIV DEKONSTRUKTION AF ALDERDOM	46
Kritiske perspektiver på gerontologisering af alderdom	46
Beauvoirs politiske gerontologi	47
Fra samfundskritik til dekonstruktion af alderdomsbegrebet	49
Den gode alderdom som trodsfortælling	49
Alderdoms betydning givet ved betegnelser	50
Opsamling	51
KAPITEL VII – REKONSTRUKTION AF ALDERDOM	53
Alderdom som andet end forfald	53
Kritisk gerontologi	53
Alderdom som frihedens tid	54
Den gamle som helt	55

Italesættelser som konstruktion af virkelighed	57
Opsamling	58
KAPITEL VIII – INDIVIDUALISERING AF ALDERDOM	59
Livsløbsforståelsen som diskursiv sidestrøm	59
Erikson om livsløb og aldring	59
Livsbuens opblødning og livsløbets fremkomst	61
Fra tværsnit til længdesnitsundersøgelser i studiet af aldring	61
Sol Seims forskning	62
Fra kategorisering til individualisering af livsforløbet	63
Ældres heterogenitet	64
Identitets stabilitet eller foranderlighed	64
Strukturalistisk identitetsforståelse	65
Identitet og livsløb i poststrukturalistisk optik	65
Alderdoms betydning for poststrukturalistisk identitetskonstruktion	66
Realitet i poststrukturalistisk identitetskonstruktion	67
Opsamling	69
KAPITEL IX – FORTÆL FOR LIVET FORHOLDT TIL DETS KILDER	71
Narrativ praksis og Fortæl for Livet	71
Narrative grundantagelser	71
Forandring og Fortæl for Livet	72
Eksternalisering	73
Agens som rekonstruktion	74
Absent but implicit og multiple identitetskonstruktioner	76
Narrativens sociale forankring via bevidning	80
Stilladserende samtaler	84
Handlings- og identitetslandskaber	84
Zonen for nærmeste udvikling	85
Dekonstruktion af Fortæl for Livets narrative praksis	86
Alderdom som absent but implicit i Fortæl for Livet	86
Alderdom rekonfigureret som narrativ ensomhed	87
Narrativ praksis og ældre mennesker	87
Opsamling	92
KAPITEL X – FORTÆL FOR LIVET FORHOLDT TIL ANDRE PRAKSISINITIATIVER	94

Strukturalistiske praksisinitiativer	94
Reminiscens funktion i en strukturalistisk optik	94
Fællestræk ved erindringsinitiativer	96
Mindegrupper	96
Betydningen af meddeltagere	98
Fælleskab omkring historisk kronologi eller præsente aktualitet	98
Mindegrupperes forskellige praksisser	99
Artefakter og mindegrupper	99
Dokumentation af livsfortællinger	99
Skrive- eller fortællegrupper	100
Reminiscens eller rekonstruktion	101
Tættere på Fortæl for Livet	101
Læsegrupper for sårbare ældre	102
Nye perspektiver – nye rhizomatiske fælleskaber	103
Litteratur som fælles tredje	104
Litteratur eller live-forfatning	105
Forberedelser og social nivellering i læsegrupperne	106
Gruppedynamik og nye deltagere	107
Fortæl for Livet forholdt til læsegrupperne	109
Opsamling	109
KAPITEL XI – PERSPEKTIVER	110
Fortæl for Livets forhold til alderdom og aldring	110
Fortæl for Livets forhold til identitetskonstruktion	111
Fortæl for Livets forhold til terapi og narrativ praksis humanisme	112
En rhizomatisk ende	113
LITTERATUR	114
BILAG	123

KAPITEL I – EKSPPOSITION

Indledning

I nærværende speciale fremstilles projektet *Fortæl for Livet*, hvori fortællinger forstås, via en rodnetsmetafor, som rhizomer (Deleuze & Guattaris 1980). Et rhizom bevæger sig under jordens overflade, skyder op nye steder og etablerer nye planter. Hvert enkelt nyt skud er lige meget en del af rhizomet, hvis begyndelse, midte og ende med tiden ikke kan fastslås. Ligesom forskellige fortællinger fra livet skaber forskellige forståelser, som alle har deres betydning for fortælleren, og som ikke lader sig hierarkisere. Dermed bliver der ingen korrekt fortælling og intet rigtigt sted at starte eller slutte. Heller ikke i et speciale, som i en forstand også er en fortælling. Og i dette tilfælde en fortælling om fortællinger. Så hvor begynder vi? Hvor det forekommer os meningsfuldt. Ved hvad, som har næret rodnettet, specialet er fremspiret af.

Vi, specialets forfattere, deler, udover flere års fagligt samarbejde og venskab, en række erhvervs erfaringer og psykologiske optagetheder. Begge har vi i vores studiejobs beskæftiget os med ældre, Andreas Nikolajsen i gerontopsykiatrien og Morten Hedelund i Hjemmeplejen samt socialpsykiatrien, og begge interesserer vi os for menneskers fortællinger om dem selv i en narrativ, terapeutisk forståelse. I arbejdet med ældre mennesker har vi erfaret, hvordan professionelles forståelse af og fortællinger om ældre, tilsammen med det øvrige samfunds, begrænser de selvforståelser og -fortællinger, der er ældre tilgængelige. Samtidig har vi set, hvordan bl.a. social og eksistentiel ensomhed er udbredte, oplevede fænomener blandt ældre. Foreningen af disse erkendelser og erfaringer har ført til formuleringen af et projekt, vi kalder *Fortæl for Livet* og forkorter FFL.

FFL kan kortfattet beskrives som et tentativt formuleret og formativt praksisinitiativ ift. livsfortællinger, med fokus på værdier og identitet, inspireret af poststrukturalistiske og narrative idéer og udviklet i dialog med samarbejdspartnere og deltagere. FFL henvender sig særligt til kronologisk ældre, uden at alderdom adresseres specifikt eller tages som samtalens udgangspunkt i form af afsættet, deltagere bedes tage for deres fortællinger. FFL bestræber sig på at tilgængeliggøre foretrukne og positive identitetskonklusioner for ældre, hvis subjektiveringsmuligheder synes negativt definerede af dominerende alderdomsdiskurser.

FFL gestaltedes første gang på Aktivcenter Sløjfen, Amager, hvor vi mødtes tre gange med fem kvinder. Møderne tjente som projektets pilotfase og dannede på samme tid grundlag for vores workshopdeltagelse ved 2nd European Conference in Narrative Therapy and Community Work. Sidenhen gjorde vi FFL til et centralt indhold i vores fælles praktik og holdt i AKB Lundtoftegade, Nørrebro, ni møder med fem kvinder og dernæst ti møder med en tredje gruppe bestående af fem kvinder og to mænd. FFL tilbydes i dag som undervisning til førtidspensionister, efterlønnere og folkepensionister via Kursusringen, hvori vi begge er ansat som undervisere. Samarbejdet med Kursusringen har medført nogle nye, strukturelle krav til FFL i form af møderækkens længde (10 gange), det enkelte mødes varighed (1 time og 40 min.), deltagernes sociale status (overførselsindkomstmottagere) og antal (min. 7). Denne udvikling ligger i forlængelse af de bidrag, deltagere og samarbejdspartnere kontinuerligt yder til projektets fortløbende formulering.

Vi vil i den forbindelse gerne takke Ensomme Gamles Værn (EGV) for økonomisk støtte og direktør, kultursociolog, PhD Christine E. Swane for faglig sparring. Også en tak til vores samarbejdspartner i Lundtoftegade, social vicevært Irma Tonnesen, for tro på projektet og vores praktikvejleder og ven, cand.psych.aut. Christian Kragh Pedersen, for i første omgang at have blik for projektets potentiale og opmuntre os til at udfolde det. Men mest af alt vil vi takke alle deltagere i FFL for at have modet til at skabe jeres fortællinger sammen med os og hinanden. Jeres historier om livet beriger til stadighed vores.

Specialet har medvirket til en samling, konsolidering og radikaliserings af vores tanker i forbindelse med FFL. Vi fremstår derfor relativt kritiske overfor det, som vi kalder biomedikaliserede, strukturalistiske, dominerende gerontologiske perspektiver. Men også disse skylder vi en tak. Intet kommer af intet, og perspektiver, som er forskellige fra FFL, bidrager tillige til projektets konstruktion.

Afgrænsning og problemformulering

At FFL-projektet går forud for og har sit selvstændige liv udenfor specialet, har nogle implikationer for måden, hvorpå vi her oplever det muligt at behandle det. Det er vores oplevelse, at den centrale rolle vi indtager i FFL besværliggør vores position ift. en given kvalitativ eller kvantitativ undersøgelse af projektet og dets udkom. Objektivt vil vi aldrig kunne forholde os, og et kvalificeret, subjektivt perspektiv vil, efter vores vurdering, ikke gøre det muligt at sige

mere om FFL, end hvad vores nuværende position, der tilstræbes kritisk reflektiv, tillader. Vi foretrækker derfor at anskue FFLs status i specialet som to praktikers kritiske beskrivelse og diskussion af deres teoretisk forankrede, tentative og formative praksis.

Først og fremmest har vi med specialet en ambition om teoretisk at forsøge at beskrive FFLs praksis og inspirationskilderne hertil. FFL kan ved første øjekast opfattes som et praktisk svar på nogle af de, med gerontologisk litteratur, anførte problemer forbundet med alderdom. Men FFL søger baggrunden for ældres potentielle udfordringer ift. fx tilgængelige positive identitetsforståelser i alderdommen andetsteds, end gerontologisk litteratur overvejende gør. Vejen til en teoretisk beskrivelse af, hvad vi med FFL forsøger at adressere, går derfor igennem en kritisk redegørelse for, og diskussion af, hvad FFL kan siges at være en reaktion på. Projektet er således formuleret i opposition til de negative ældrebilleder, vi finder, stadig dominerer gerontologiens skildring af ældre, til trods for mere positive fremkomst i senere tid (Blaakilde 2000). FFL forsøges ligeledes forholdt til det teoretiske, såvel som praktiske, gerontologiske og gerontopsykologiske felt, og ligheder og forskelle, FFL og herimellem, bestræbes anskueliggjort. Endelig diskuteres og perspektiveres det identitetsprojekt FFL, sammen med andre praksisinitiativer af poststrukturalistisk karakter rettet mod ældre, engagerer sine deltagere i. Specialets problemformulering lyder således:

I nærværende speciale beskrives, diskuteres og perspektiveres FFLs praksis samt teoretiske fremkomst, som den tager sig ud i relation til alderdomsdiskurser og poststrukturalistiske og narrative perspektiver. Dette gøres ved at artikulere, efterprøve, og reartikulere FFLs præmis om undladelse af alderdom og aldring som udgangspunkt for samtalen. Der tages udgangspunkt i følgende spørgsmål: Hvordan kan FFL beskrives som et narrativt, socialt og psykologisk praksisinitiativ rettet mod ældre mennesker? Hvordan forholder FFL sig til de idéer, dominerende alderdomsdiskurser med sin vidensproduktion skaber om aldring, og hvilke betingelser kan disse siges at få for identitetskonstruktion i alderdommen? Hvordan imødegås disse negative betingelser i teori- og praksisdannelse om, hvordan ældre mennesker bør føre deres liv, og hvilke konsekvenser kan disse ud fra et dekonstruktionistisk perspektiv siges at medføre? Hvilke specifikke bud gives der på andre måder at betragte alderdom og identitet på, og hvordan kan FFL, med sin narrative metodologi placere sig her? Hvilke praksisinitiativer udmønter disse, til dominerende alderdomsdiskurser, alternative perspektiver sig i, med henblik på at muliggøre andre muligheder for identitetskonstruktion i alderdommen, og hvordan kan disse diskuteres ift. FFL?

Indhold og læsevejledning

Mens forudgående indledning, afgrænsning, problemformulering, aktuelle beskrivelse af specialiets indhold og vejledning til dets læsning udgør specialiets første kapitel, består andet kapitel i en beskrivelse af FFLs baggrund, udvikling, format, indhold og praksis. FFLs opståen og udvikling kan betragtes responsiv til de dominerende, negative alderdomsdiskurser, som i det følgende kapitel tre søges anskueliggjort.

I kapitel tre fremstilles fremkomsten af en endimensionel, negativ alderdomsforståelse med vægt på forfald, som vi finder dominerende i vestlig kultur. Sammenhængen mellem livsbuens alderstrappe og biomedicins behandling af alderdom præsenteres, og der argumenteres for, hvorledes gerontologisk forskning, pga. biomedikalisering, reproducerer forståelsen af alderdom indlejret i livsbuens alderstrappe. Det skildres, hvorledes gerontologis biomedikaliserede beskrivelse af alderdom følges op af prækriptiv teoridannelse, der ansvarliggør ældre for egen aldring, og således udøver en ny slags magt i Foucaults forstand, idet ældre individer pålægges selvovervågning og -regulering.

Mens kapitel tre har til hensigt at påvise, hvordan alderdom med biomedikaliseret gerontologi deskriptivt konstrueres som et problem, udgøres kapitel fire af gerontologiske svar på problemet, i form af prækriptive teorier, hvoraf aktivitetsperspektivet antages at dominere i feltet.

I kapitel fem præsenteres og diskuteres praksisinitiativer følgende aktivitetsperspektiv. Til sammen tjener kapitel tre, fire og fem således til at illustrere, hvad der for os at se udgør problemet, vi med FFL forsøger at adressere; at alderdom er konstrueret som et problem, den ældre skal imødegå, som et særskilt og væsensforskelligt livsafsnit, der fordrer særlige initiativer. Dette hævder vi problematisk, fordi ældre herved ikke anspores til positive og foretrukne identitetskonklusioner.

Opgøret med alderdoms negative definition danner udgangspunkt for kapitel seks, hvori en diskursiv dekonstruktion af alderdom tager sin begyndelse. Dette sker via påvisning af, hvordan nogle gerontologiske teorier og praksisinitiativer bidrager til alderdoms sprogliggørelse som opposition til efterstræbelsesværdige samfundsidealer, hvormed de sprogligt tilgængeli-

ge, positive fortællinger om alderdom, kommer til at markere en overskridelse af det forventeligt negative.

Kapitel syv fortsætter, hvor kapitel seks slutter, og dekonstruktion afløses af rekonstruktion¹ i form af kritisk gerontologiske forsøg på at indfange, hvordan alderdom kan siges at føre positive kvaliteter med sig. Dette sker via detektering af eksisterende, positive fortællinger om ældre i bl.a. litteratur, hvorigennem gerontologi antages at kunne bevæge sig udover en negativ alderdomsforståelse. Mens kapitel syv anskueliggør en mulig rekonstruktion af alderdom som kategori, udbygges, med kapitel otte, en anden vej til rekonstruktion, hvori gerontologis overgang fra forståelsen af tilværelsen som en livsbue til et livsløb skildres. Udviklingen anskueliggøres ved gerontologisk forsknings tendens til valg af længde- fremfor tværsnitsundersøgelser, markerende et skifte fra livsforløbets kategorisering til dets individualisering. Resultatet heraf bliver et mere heterogent ældrebillede. Kapitel otte afrundes med en diskussion af hhv. strukturalistisk og poststrukturalistisk forståelse af identitets stabilitet og foranderlighed.

I kapitel ni præsenteres, udfoldes og begrundes FFL ift. det metodiske og teoretiske bagland. Mens poststrukturalisme udgør FFLs grundlæggende epistemologiske orientering, tager FFLs praksis udgangspunkt i narrativ praksis med terapeuten Michael White som hovedinspirationskilde. Det diskuteres, hvilke implikationer, identitetsprojektet FFL engagerer sine deltagere i, har for ældres forståelse af deres livshistorier, nuværende og fremtidige tilværelse.

I kapitel ti forholdes FFL til gerontologiske praksisinitiativer af både strukturalistisk og poststrukturalistisk karakter, og forskellige forhold ved- og konsekvenser af initiativerne, for identitetskonstruktion og ældres forståelse af livshistorier, diskuteres.

Afslutningsvis opsamles diskussioner ført igennem specialet i kapitel elleve; Perspektiver.

¹ Vi anvender betegnelsen rekonstruktion i stedet for den narrative betegnelse genforfatning. Vi mener, at rekonstruktion knytter en mere direkte forbindelse til FFLs epistemologiske bagland og bedre lader sig oversætte til terminologien fra andre præsenterede perspektiver.

KAPITEL II – PRÆSENTATION OG PRAKSISBESKRIVELSE AF FORTÆL FOR LIVET

Fortæl for Livet – beskrivelse af en tentativ og formativ praksis

Anvendelse af data fra Fortæl For Livet

Denne del af opgaven har til hensigt at beskrive Fortæl for Livets praksis, som den tager sig ud for deltagerne. Sidenhen, fra kapitel otte, forsøges det mere udførligt formuleret, hvilke narrative og generelle poststrukturalistiske teoretiske idéer vores praksis ved FFL er guidet og inspireret af. Følgende afsnit tager udgangspunkt i vores gennemlytning af lydoptagelser fra møderne med grupperne i Lundtoftegade, men erfaringer fra første gruppe på Aktivcenter Sløjfen inkluderes tillige. Optagelserne anvendes eksemplarisk, idet deltageres udsagn til og om FFL inddrages i fremstillingen. Data fra FFL betragtes og behandles således ikke som egentlig empiri, da vi ikke har til formål at foretage en decideret undersøgelse af FFL og dets evt. resultater og effekter. Derfor foreligger heller ingen total transskribering af datamaterialet.

Hensigt med formulering af Fortæl for Livets praksis

FFL er et løst defineret og struktureret format, der for hver gang det udfoldes, tilpasses lokale forhold i samarbejde med partnere og deltagere. I følgende fremstilling benyttes summen af erfaringer fra tidligere forløb således i bestræbelsen på at give læseren et repræsentativt indtryk af, hvad der *kan* finde sted forud, under og efter et FFL-forløb. Målet er samtidig at formidle nogle af de oplevelser, deltagere har haft med FFL. Denne fremstilling, og specialet som sådan, har således ikke til formål at forsøge at manualisere FFLs praksis. En af erfaringerne fra FFL er bl.a., at hver gruppe, hver deltager og hver gruppeleder tilsammen skaber et særligt lokalt miljø, hvor forskellige spørgsmål og samtaler forekommer mere eller mindre oplagte. Derfor gives ingen faste retningslinjer for FFLs praksis i form af en beskrivelse af, hvad hver enkelt session i en møderække bør indeholde mht. fx tema og spørgsmål. Omvendt har vi med specialet stillet os selv den opgave, samlet at formulere vores tilgang og tænkning, som udtrykt ved FFL, ift. samarbejdet med ældre om fortællingen af deres livshistorier. En tilgang og tænkning, som, efter vores opfattelse, på nogle stræk adskiller sig fra andre eksisterende initiativer, ved at se, og understøtte, ældres erindring og formidling af deres livsfortællinger som kollaborativ rekonstruktion af det personlige narrativ med mulighed for mere

foretrukne og positive identitetskonklusioner til følge, end dem, vi mener, de dominerende alderdomsdiskurser tilbyder .

Det kan måske være hjælpsomt for læseren at tænke på følgende fremstilling af FFLs praksis, ikke som et færdigt billede, men som en time lapse video, hvor en udvikling over længere tid indfanges i en kort præsentation. En præsentation, der fremstiller en udvikling, som også fortsætter efter dens ophør. Således finder FFL i efteråret 2013 sted i Husumvænge Ældrebo-liger, Brønshøj, og også her vil FFLs ud- og afvikling formes af den lokale kultur, samarbejds-partner og gruppedeltagere. Bl.a. vil disse deltagere, som de første selv skulle betale en del af FFLs kursusgebyr.

Baggrund og målgruppe for Fortæl for Livets praksis

Baggrunden for den praksis, der pågår med FFL, består dels i teoretiske optagetheder og dels i et øjnet, praktisk problem ift. ældre. De teoretiske optagetheder har primært ophav i narra-tiv, terapeutisk teori og udgjordes i projektets begyndelse særligt af de relaterede koncepter *definerende ceremoni* og *bevidning*. I den definerede ceremoni – om det er i kulturanthropolo-gen Barbara Myerhoffs eller i den narrative terapeut og teoretikers Michael Whites form – bringes en række mennesker sammen for at virke til gensidig, social bekræftelse af identitet via bevidning af hinandens livsfortællinger. Dette initiativ finder vi særligt relevant for ældre, hvis lange levetid øger risikoen for at have mistet vidner til livsfortællingen og dermed ople-velsen af, hvad vi kalder, *narrativ ensomhed*.

Eftersom oplevelsen af narrativ ensomhed antages særligt relevant for ældre, udgør disse målgruppen for FFLs praksis. Men hvem definerer vi som ældre? Dette spørgsmål har vi igennem projektets tid vægret os mod at svare på, grundet vores mål om ikke at bidrage til ældres subjektivering via dominerende, negative alderdomsdiskurser. For hvis FFL antages særligt relevant for ældre, hvordan adskiller projektet sig så fra andre gerontologiske initiati-ver, der konstruerer alderdom som et problem, der bør imødegås? Projektets umiddelbare løsning på dette spørgsmål blev at lade potentielle deltagere selv vurdere, hvorvidt FFL var et relevant og meningsfuldt tilbud for dem. Dette har deltagere i alderen 58 til 94 fundet, at FFL var. Forbeholdet imod definerings af aldersgrænser for FFLs målgruppe peger imidlertid på et paradoksalt forhold ved FFL, idet FFLs relevans antages at tiltage med den kronologiske alder, grundet den øgede risiko for mistede vidner til livsfortællingen, samtidig med, at alderdom ikke indgår som omdrejningspunkt for deltagerfortællinger. Paradokset opstår som følge af

FFLs ambition om at bidrage til kronologisk ældre deltageres foretrukne identitetskonklusioner, uden at tage konkret udgangspunkt i deres alder.

Samarbejdet med Kursusringen har imidlertid betydet, at deltagere i FFL skal være modtagere af en overførselsindkomst samt have behov for særligt tilrettelagt undervisning i form af et mindre hold. Dermed indsnævres FFLs målgruppe reelt til personer fyldt 60 år samt førtidspensionister. Endvidere opfyldes sidstnævnte krav med henvisning til indlæringshensyn som følge af deltagernes alder. FFL kan derved kritiseres for at bidrage til alderisme såvel som den symbolske betydning lønarbejde tilskrives i neoliberale, vestlige samfund, og som bl.a. synliggøres ved individers udfordrede identitetsforståelse ved overgang fra lønarbejde til overførselsindkomst. Således synes særligt individets status som overførselsindkomstmodtager i samfundets øjne at konnotere betegnelsen *ældre* (Fisker, La Cour, Jacobsen 2012, Randall 2011).

FFL har hidtil henvendt sig til kognitivt velfungerende mennesker bosiddende i eget hjem, og er således ikke forsøgt overfor personer med demens, andre kognitive funktionsnedsættelser eller plejehjemsbeboere. Det er vores formodning, at FFL også ville kunne finde relevans overfor disse grupper, bl.a. demente, idet langtidshukommelsen påvirkes senere end korttidshukommelsen heraf (Heap 2002). Alternative målgrupper kunne således udgøre en del af projektets fremtid, og formatet ville, ligesom med alle andre grupper, her skulle udvikles og tilpasses i samarbejde med deltagerne.

Projektsteder, samarbejdspartnere og deltagerhvervning

Det er en central tanke i FFL, at deltagere i en gruppe skal komme fra samme lokale nærmiljø, da de, hvis de ønsker det, dermed reelt har mulighed for at ses efter gruppens ophør. Dette har flere gange vist sig tilfældet. FFL har således fundet sted i kontekster, hvor mennesker fra samme lokalområde mødtes eller kunne mødes. Første projektsted var et frivilligt, lokalt aktivcenter, benyttet af efterlønnere og pensionister. Anden og tredje gruppe fandt sted i fælleshuset i et alment boligbyggeri, og fjerde gruppe afholdes i en større gruppe ældreboligers fælleshus.

Første gruppes deltagere blev samlet af os ved regelmæssige besøg på aktivcenteret. Anden og tredje gruppes deltagere hvervedes af vores lokale samarbejdspartner, en social vicevært, som vi fik kontakt til via EGV, og fjerde gruppe samles af ældreboligernes seniorkoordinator. På denne baggrund er det vores erfaring, at en lokal *gatekeeper* er af afgørende betydning for

en FFL-gruppes etablering, idet de fleste deltageres tilmelding sker, fordi projektet præsenteres for dem af en person, de i forvejen har en tillidsfuld relation til. Kritisk betragtet betyder dette, at FFL ikke henvender sig til ældre uden kontakt til et etableret tilbud i forvejen. Socialt isolerede ældre, som måske kunne profitere mest af FFL, er med projektets præsentation fremgangsmåde således udenfor dets rækkevidde.

Præsentation af Fortæl for Livet for deltagerne og etablering af lokal kultur

Første møde i en FFL-gruppe er af afgørende betydning, da vi finder, at deltagernes førstehåndssindtryk af FFL og os har indflydelse på deres lyst til fortsat deltagelse. Og det er vores oplevelse, at deltagernes personlige indtryk af os som gruppeledere i første omgang vægter højest. For deltagerne har det således vist sig betydningsfuldt, at vi som gruppeledere hilser med hånden og i det hele taget agerer *imødekommende, venlige og lydhøre*. Samtidig beskriver flere, hvordan de finder vores interesse, som yngre mennesker, i deres livsfortællinger både flatterende og bekræftende. På trods af, at deltagerne stort set har fået samme information om FFL forud for første møde, har de ofte forskellige forestillinger om, hvad møderne vil indeholde. Nogle har således forberedt sig på forhånd og nedskrevet, hvad de gerne vil fortælle omkring deres liv, mens andre kommer uden at vide, hvad de ønsker at fortælle. Et eksempel på deltagernes forventninger gives følgende (Gruppelederne betegnes her og fortløbende **G**, mens deltagerne er givet fiktive initialer):

FL: Jamen jeg ved jo egentlig ikke, hvad det handlede om. Det er jo det, man bliver for-bavset over, ik'? Fordi, altså man går ned med en indstilling, men man går herfra med en anden. Og så tænker man, nå, så det, det ville man jo normalt ikke have snakket med nogen om.

G: Kan du huske, hvornår det skete, eller hvornår det gik op for dig, hvad det var vi lavede her, på en eller anden måde?

FL: Ja, ikke første gang. Jo. Altså, man fik jo indblik i det første gang, men så er det jo så, at vi kommer igennem os alle sammen. Og så tænker man, hallo! Der skete altså et eller andet her, ik'? Og så bliver der løsnet op, og så tænker man, nå ja, kan de, så kan du også.

Det første der som udgangspunkt finder sted i en gruppe, er afklaring af deltagernes høre- og synsevne. Erfaringsmæssigt rummer en gruppe altid flere høre- og/eller synshæmmede, hvilket stiller nogle særlige betingelser til gruppens dialog. Ydermere udgør afklaringen første led i etablering af en lokal gruppekultur, idet tilstedeværelsen af høre- og/eller synshæmmede typisk afføder gruppens vedtagelse af, at én deltager har ordet af gangen, og at der

skal tales højt og ud i rummet. Derefter præsenterer vi som gruppeledere os selv og siger lidt om, hvem vi er, hvor vi bor, og hvad vi laver til daglig. Efterfølgende præsenterer deltagerne sig med navn, nogle gange alder og evt. oplysning om, hvor længe de har boet i lokalområdet.

Kontekstualisering af Fortæl for Livets historik og formål for deltagerne

Præsentationen af FFL indledes med fortællingen om én af projektets inspirationskilder; kulturantropologen Barbara Myerhoffs *Living History Classes* på Aliyah Center i Venice Beach, Los Angeles, for ældre jøder, hvoraf størstedelen havde mistet deres familiemedlemmer under 2. Verdenskrig. Det skildres, hvordan de ældre jøder udfyldte pladsen, som vidner til hinandens livsfortællinger, efterladt af de mistede familiemedlemmer (Myerhoff 1980). Fortællingen generaliseres til at omhandle almene menneskelige erfaringer af, at de mennesker, som kender til ens livshistorie, kan blive færre, og at denne erfaring potentielt kan tiltage med alderen. Samtidig fremhæves det, hvordan vi tror, at det for alle mennesker er vigtigt at have nogen at fortælle historierne om sig selv til og at høre sine historier genfortalt. Der lægges derfor op til, at vi i FFL skal fortælle de historier fra vores liv, som fortæller noget om betydningsfulde ting fra livet, og måske opdage, at de har forbindelse til andre historier fra vores tilværelse og kan minde om eller være forskellige fra andre deltagere.

Vi forøger i FFL at nedtone den psykologiske terminologi. Vi lægger dog ikke skjul på, at vi er psykologer, men vi forsøger at præsentere dette på en måde, så deltagerne ikke får en oplevelse af, at FFL er terapi, eller at der fokuseres på problemhistorier. Dette har vi fundet vigtigt, da vores oplevelse er, at terapeutiske konnotationer skræmmer deltagerne væk. Ikke desto mindre er baggrunden for, udførelsen og effekterne af FFL på mange måder beslægtet med terapi, og der kan således rejses spørgsmål ved, om FFL kan beskyldes for falsk varedeklARATION.

Tavshedspligt og formalia

Første FFL-møde rummer en fælles forventningsafstemning til indholdet og afholdelsen af gruppens møder via etablering af en lokal gruppekultur. På dette møde fremsætter vi som gruppeledere også et ønske til kulturen om, at man skal kunne vide sig sikker på, at de historier, der fortæles til FFL, ikke viderefortæles af andre deltagere. Reglen om tavshedspligt vedtages erfaringsvis uproblematisk, og foreslås nogle gange af deltagere før os. Tavshedspligten kan imidlertid fremstå paradoksal, når der i udgangspunktet ikke lægges op til deltagerens problemhistoriefortællinger, ligesom en del af formålet med FFL er at skabe vidner til deltagerens fortællinger, hvilket viderefortælling ville kunne afstedkomme. Disse forhold gi-

ver anledning til videre overvejelser om FFLs status som ikke-terapeutisk eller terapeutisk initiativ.

Første møde kan også indeholde yderligere formalia i form af udfyldning af kursustilmelding til Kursusringen og indhentning af deltageres kontaktoplysninger, hvis dette ikke er varetaget på forhånd af den lokale samarbejdspartner. I første gruppe i Lundtoftegade udleveredes desuden en erklæring vedr. vores forpligtelse til fortrolig og ansvarlig databehandling af det optagede lydmateriale.

Hvad tales der om i Fortæl for Livet og hvordan?

Til trods for bestræbelsen på at indføre deltagerne i FFLs idé, viser det sig, som angivet af FL, at det er via emnerne, der tales om – og måden, der tales om dem på – at deltagerne fanger op på, hvad FFL handler om. Dette sker som regel efter et par møder. Temaet for første møde har af flere omgange bestået i deltagernes fortællinger om området, de bor i. Dette har været foreslået af os ud fra ønsket om, at alle deltagere får en positiv oplevelse med at tage ordet første gang i en gruppe af fremmede mennesker, hvilket for nogle deltagere er en ny oplevelse. Formodningen har i denne forbindelse været, at det lettere lader sig gøre at fortælle, hvis temaet, der tales om, er relativt neutralt og i øvrigt udgør et, med de andre deltagere, fælles tredje. Ydermere giver indsigt i lokalområdet, med dets aktiviteter, os en vigtig viden om deltagernes daglige livsførelse og kontekst. Denne formodning har imidlertid ikke altid holdt stik, da vi har oplevet, hvordan forskellige holdninger til det fælles tredje kan føre til konflikter. Overvejelser om, hvordan vi etablerer en konstruktiv platform ved gruppernes begyndelse, er således fortløbende nødvendige.

Andet FFL-mødes tema kan være opstået ud af første mødes samtale, være foreslået af en deltager eller vedtages på dagen. Ofte er deltagere i FFLs begyndelse interesserede i at høre om hinandens arbejdsliv, hvormed lønarbejdets symbolske betydning atter giver sig til kende. Når flere af FFLs deltagere har været førtidspensionister, har de eller vi foreslået, at temaet udbredes til at omhandle beskæftigelse af både lønnet og ulønnet karakter, hvormed fortællinger om frivilligt arbejde tillige kvalificeres. Og denne proces, hvor temaer opstår ud af forudgående fortællinger og derefter forhandles, udbredes, nuanceres og til tider fører i uforudsete retninger er karakteristisk for FFL. Der tales om det, der har aktualitet og betydning for deltagerne, samt vækker resonans, uden skelnen til kronologi ift. livsforløb. Temaer ses således ofte overlappe og afløse hinanden. Deltagere fortæller også forskelligt, nogle *kronologisk* og andre i *følelsesspring*, som deltageren KJ formulerede det. Deltagerne angiver, at denne

samtaleform har betydning for deres fornemmelse af deltagerstyring, og at der bliver talt mere frit.

Eksempler på temaer til FFL har været: Beskæftigelse, opvæksthjem, livsbeslutninger, barndommens materielle forhold, store historiske begivenheder, søskendskab, vrede, død, religion, parforhold, kønsroller, vendepunkter i livet, samfundsidéer- og idealer, afgørende møder med mennesker, betydningsfulde relationer og tabet af dem, mening i tilværelsen osv.. Som det fremgår, tales der i FFL også om temaer, som potentielt kan afstedkomme deltagernes emotionelle bevægelse. Én gang har vi oplevet, at en deltager valgte at stoppe i FFL, idet et familiemedlem kort forinden gruppens opstart var blevet tilføjet hendes lange række af afdøde pårørende. Denne respons kvalificeredes som deltageres viden omkring noget, hun skulle passe på, og deltageren blev tilbudt en opfølgende samtale, der udviklede sig til et konstruktivt samtaleforløb i deltagerens eget hjem, skræddersyet hendes behov og situation. Muligheden for dette tilbud finder vi vigtig for FFLs etik.

At deltagere kommenterer på FFL, er ligeledes en central bestanddel af projektet. Løbende inviteres gruppen til at evaluere oplevelsen af deltagelse i FFL, og sommetider initieres evaluering af deltagerne selv. Den fortløbende evaluering tjener til at teste, hvad fortællingen af historier fra tilværelsen iværksætter for deltagerne, og til at vurdere, hvorvidt formatet behøver tilpasning. Det hænder ligeledes, at deltagerne spontant kommenterer på eller spørger ind til hinandens fortællinger. Disse dialogiske initiativer rummer kimen til den bevidningspraksis, der med FFL kan finde sted, hvorfor vi som gruppeledere søger at kultivere dem ud fra nogle antagelser om, hvorledes de er mest virksomme ift. reduktion af narrativ ensomhed og styrkelse af positive og foretrukne identitetskonklusioner. Disse antagelser bygger på erfaring med teoretiske idéer afprøvet i FFLs praksis.

Bevidning i Fortæl for Livet

FFL henter inspiration fra Myerhoffs definerende ceremonier, i form af gensidig, social bekræftelse af identitet blandt ældre, udtrykt ved livsfortællinger, og Whites videreudvikling af denne praksis til et struktureret terapeutisk format. Bevidningen i FFL kommer, i tilpasningen til det specifikke arbejde med en gruppe af ældres livshistorier, på en måde til at placere sig mellem Myerhoff og Whites versioner. Disse behandles senere i specialet, med henblik på en præsentation af FFLs narrative teoretiske og metodiske bagland og en analyse af FFLs forhold hertil.

Bevidning er én af FFLs første inspirationskilder, og samtidig den, der igennem projektet, er blevet formet mest ved omsætning til praksis i bestræbelsen på at gøre FFLs format så genstandsadækvat relativt vores målsætninger som muligt. Vi startede således på aktivcentret med at uddele en guide til deltagerne, der introducerede bevidning og instruerede dem i udførelsen, hvorefter den strukturerede bevidningsform forsøgte gennemført. Det strukturerede format måtte dog hurtigt forlades til fordel for en mere kohærent samtale mellem deltagerne, eftersom personen valgt som fortæller udviste ubehag ved sin fortællings centrale positionering i gruppen samt interesse i de andre deltagers, altså vidneres, fortællinger. Samtidig viste det sig for ceremoniens vidner vanskeligt at lytte fokuseret i længere tid, og mange associationer syntes tabt, fordi de ikke umiddelbart kunne finde anvendelse.

Da vi, som tidligere nævnt, ikke anser FFL for entydig terapi, pga. manglen på klienter med problemhistorier, og fordi ingen deltagers livsfortælling har mere signifikans end andres, viste den terapeutiske bevidning sig således inadækvat i FFL. Vi oplevede derfor, at tilgangen til bevidning måtte tilpasses i – og via – de næste grupper. Den form for bevidning, der udvikledes i Lundtoftøgades to FFL-grupper, bestod således i: 1) en kvalificering af deltagernes dialogiske initiativer ift. hinandens fortællinger via vores uddybende og udfoldende spørgsmål til, hvordan fortællingerne vakte resonans hos vidnerne 2) vores forsøg på etablering af mulige forbindelser mellem den enkelte deltagers fortællinger såvel som de øvrige deltagers 3) en videreførelse af den anerkendelsestradition, bevidning tilhører, fx i form af vores hævdelser af den enkelte deltagers eksklusive ret til forståelse og tolkning af sine fortællinger – og følgelig sameksistensen af deltagers divergerende forståelser af forskellige spørgsmål 4) og vores aktive resumering af deltagernes fortællinger, med udgangspunkt i udvalgte temaer, ved hvert mødes indledning.

FFLs bevidningsform synes relativt hurtigt tillært og udgør efter få mødegange en integreret del af en gruppes samtaleform, som deltagerne bidrager nysgerrigt til som en slags kollektiv opdagelsesekspedition. Det er ligeledes erfaringen, at vores teoretiske og metodiske inspirationer er deltagerne irrelevante, og, i så fald de forsøges præsenteret, kan virke mere forvirrende end nyttige. I stedet tilegner deltagerne sig den ovenfor beskrevne bevidningsform via gruppeledernes praktiske demonstration heraf, hvorfor vores arbejdsindsats koncentrerer sig særligt omkring gruppens første møder, idet disse tjener til deltagernes erfaring af fremgangsmådens formålstjenstlighed. Ift. arbejdsindsats og vores forberedelse til møderne, bevirker FFLs frie form, at vi ikke kan forberede mødernes indhold eller spørgsmål på forhånd. Hvad vi derfor forbereder, er vores resuméer af sidste mødes fortællinger samt gør os over-

vejelser om, hvorvidt disse kan sige at forme en større og måske fælles fortælling, som kan danne udgangspunkt for nye samtaler i gruppen. En yderligere del af forberedelsen til FFL består i den generelle videreudvikling og forbedring af vores narrative, metodiske færdigheder, idet disse skærper vores evne til fx formulering af spørgsmål og blik for sprækker af andre betydninger og mening i de fortalte narrativer.

Deltagernes oplevelser af Fortæl for Livet

Terapeutens rolle i narrativ terapi er ideelt decentreret, men indflydelsesrig, hvilket betyder, at fokus er på klientens fortælling og ikke terapeutens tolkning, mens terapeutens spørgsmål guider klientens fortælling (Russell & Carey 2007). I forbindelse med FFL oplever vi imidlertid, at vi som gruppeledere, særligt i en gruppes begyndelse, i flere henseender må centrere os, og dermed eksplicit lede samtalegang, for at yde indflydelse på gruppens dynamik og samtaleform, hvis denne skal efterkomme målet om fortykning af foretrukne identitetskonklusioner. Dette kan have at gøre med, at måden der tilstræbes fortalt på i FFL, adskiller sig fra de gængse samtaler om livet, deltagerne har med de mennesker, de almindeligvis taler med. Denne kvalitet ved FFL bemærkes ligeledes af deltagerne, når de fortæller, hvad de oplever ved deltagelse i en gruppe. Deltageren **KH** beskriver fx, hvordan FFL for hende har repræsenteret en ny måde at mødes på og snakke om livet på. FFL har fra hendes perspektiv betydet, at der er blevet snakket om vigtige ting fra livet, som man ellers kun snakker om, hvis der opstår en årsag, hvilket sker sjældent. Samme deltager anfører, hvordan denne særlige måde at tale sammen på, er foranlediget af associationer skabt ved vores spørgsmål eller andre deltageres fortællinger:

***KH:** "Jeg har det sådan, jeg kan ikke, jeg skal ha' et eller andet, netop som I siger, hvordan er dét der, og hvordan har du haft det med dét der og sådan noget. Jeg er ikke den, der bare sådan buser ud med det, tror jeg. Jeg skal have stikord, og jeg kommer i tanker om tingene hen af vejen, ik' [...]Jeg kunne det sagtens, når stikordene kom. Jeg tænkte til at starte med, hvad skal du snakke om? Altså, hvad skal du sige, ik'. Men det kommer jo, fordi emnerne kommer op, og fordi man får stillet de der direkte spørgsmål, så er det nemmere, synes jeg. Bestemt."*

Flere deltagere beskriver, hvordan måden, der tales om livsfortællinger på i FFL er med en lethed, der gør, at man ikke selv går så meget med det bagefter, og at det derfor er befriende at dele historierne fra sit liv i FFL. Eller som deltageren **FL** formulerer det: "Det er måden, det er blevet fortalt på. Det har været morsomt. Det har været lidt tragisk også, ik'?". Som **FL** udtryk-

ker det, har der i FFL været talt om livets nogle gang tragiske indhold, men på en morsom måde. FFL kan således ikke sige sig fri for problemhistoriefortællinger, hvilket i sig selv heller ikke er hensigten. Hensigten er derimod at lade deltagerne udvælge betydningsfulde historier fra deres liv, og fortælle det, de har lyst til, mens der holdes en behagelig, respektfuld og let stemning.

Indholdet af FFLs samtaleform viser sig, som nævnt, også at adskille sig fra deltagerens erhvervede erfaring af, hvad der normalt kan tales om. Her følger et sammendrag af deltageren **FLs** oplevelse med FFL:

FL: "Man har jo gået med det alene, før i tiden. Og man tænkte, det siger man ikke til nogen. For udadtil ser man jo ikke sådan noget, og hører ikke sådan noget. Så man kan jo blive helt rystet over, hvordan andre også har levet. Og været i samme situation [...] Der har jo altid været en knude. Når du kommer ud med det, så bliver den opløst. Den går nok aldrig helt væk. Der vil stadigvæk være noget [...] Det er ikke noget, man kan snakke med familien om. Her har man jo tillid til dem, man sidder med. De har jo samme historie, men de har det bare på en anden måde. Og så er det så, at man kan lukke op for det, der har pint en i mange år."

Tilliden til meddeltagere, der, for størstedelen af deltagerens vedkommende, ikke indgår i den nærmeste familie eller omgangskreds, betones af flere som afgørende for, hvad det i FFL er muligt at fortælle:

TL: "Netop fordi man nærer tillid til de andre og ved også, at de er alligevel så langt væk, så det kommer jo ikke ud til ens nærmeste. Og det, der var slemt dengang, det var, at man ikke kunne sige det til sin familie. Eller jeg ville ikke, fordi det var altså alt for pinligt."

Og deltageren **WL** siger:

WL: ""Man kan ikke få smidt det i hovedet igen på nogle måder [...] For mig har det altså været meget befriende at få luft for det, fordi min datter, som er den eneste, jeg faktisk kan snakke med, hun gider ikke at høre på mig mere. Fordi at, og det er jo også galt, hun siger: "Det er jo meget svært for mig, at du sidder og generer et menneske, jeg holdt

meget af". Hun holdt nemlig meget af sin far [...] Det er ligesom du sagde (henvisning til FL), det løsner op for den knude der, at man får luft for det, man får lov at fortælle det, og nogen, der lytter! I stedet for nogle, der siger: Det gider jeg ikke høre."

Deltagernes relationelle distance, beskrevet som en kvalitet, vedbliver igennem FFL imidlertid ikke, da oplevelsen er, at dét at dele historier med hinanden påvirker relationerne i en positivt tættere retning. Deltagernes relationer forbliver dog kvalitativt forskellige fra dem til deres familiemedlemmer, venner og pårørende, idet der er udgangspunktet til forskel. Deltagerne har, for de flestes vedkommende, ikke tidligere været en del af hinandens tilværelse, hvorfor de ingen aktier har i hinandens fortællinger og frit kan fortælle om begivenheder fra livet uden hensynstagen til, hvad andre tilstedeværende måtte føle eller mene herom. Som det fremgår af flere af ovenstående eksempler, synes FFL at kunne have en terapeutisk effekt. Og det er vores oplevelse, at jo mere den form for bevidning praktiseret i Lundtoftøgades to grupper videreudvikles og kvalificeres, jo mere potentiel terapeutisk effekt kan deltagelse i FFL have. Således beskriver deltageren **WL**, hvordan deltagelse i FFL har betydet, hvad der i en klinisk psykologisk optik ville kunne betragtes som reduktion af tankemylder, rumination og perseveration (Mors, Kragh-Sørensen & Parnas 2009):

***WL:** "Jeg har det frygteligt, når jeg går i seng om aftenen, så er det ligesom en karrusel, der begynder at køre og går i gang med at fortælle mig, hvad der har været sket i mit liv."*

***G:** "Hvordan **WL**, har det været at få luft ift. her nu, når du siger, du får luft ved at være her, ift. den karrusel dér om aftenen? Har den gjort karrusellen om aftenen større eller mindre?"*

***WL:** "Mindre!"*

Dette og ovenstående uddrag peger, for os at se, i retning af, at deltagernes evalueringer referer til FFLs terapeutiske effekter. Spørgsmålet om, hvorfor eller hvorfor ikke FFL skal forstås som et terapeutisk initiativ, må derfor atter rejses. Til dette mener vi, at det ikke er problemet, der legitimerer deltagernes historier, og at terapeutisk forandring ikke er en forudsætning for succesfuld deltagelse i FFL. Historier i FFL legitimeres derimod af deltagernes lyst til at fortælle dem samt overveje betydningerne af dem, mens succes skal opgøres i, hvorvidt deltagerne finder en mening i at deltage i FFL – en mening, som for hver enkelt deltagerne kan se meget forskellig ud, og ikke nødvendigvis implicerer forandrede perspektiver på livet. Terapeutiske effekter kan, med andre ord, forekomme uafhængigt af intentionen herom.

En sidste udvalgt gruppe af deltagerudsagn, som vi her skal opholde os ved, er dem, som omhandler deltageres præsentation af FFL til udenforstående. Oplevelsen af, at der til FFL foregår noget, som ikke umiddelbart tilsvarende tidligere erfaringer, og som derfor forekommer udfordrende at forklare mennesker, der ikke selv har taget del i FFLs praksis, synes konsistent i deltagerens udsagn. Når **FL** skal præsentere FFL for andre, siger hun fx: *"Det er en hyggelig samtale. Det kan du ikke forklare folk, før de ved, hvad det er."* Senere tilføjer hun dog en alternativ omtale: *"Jeg skal i taleklub. Jeg ved ikke rigtig, hvad jeg ellers skulle kalde det."* Adspurgt af udenforstående om FFLs indhold, svarer deltageren **TL**: *"Vi er nede i klub. Og det er dejligt! Jamen, det er sådan en Fortæl for Livet klub, hvor vi fortæller om vores eget liv og hører på andre, der fortæller om deres liv, og så sidder vi ligesom og tænker lidt over og sammenligner osv."* Sådanne eksempler på, hvordan deltagere vælger, og også har udfordringer ved, at præsentere FFL for udenforstående, tjener, for os at se, som en lakmestest på kvaliteten af vores præsentationsfærdigheder ift. at muliggøre deltagerens oplevelse, tilegnelse og anvendelse af FFLs intenderede praksis.

Opsamling

Dette kapitel har overordnet haft til hensigt at præsentere og beskrive FFLs fremkomst, praktiske udformning samt deltagerens oplevelse heraf. FFL har, som specialets omdrejningspunkt, været præsenteret med henblik på at etablere udgangspunktet, hvorfra resten af specialet skal læses. Kapitlet har introduceret forskellige praksisnære tematikker såsom, hvordan FFL-grupperne etableres, hvilke udfordringer, der kan være forbundet med gruppernes virke, samt hvorvidt FFL skal ses som et terapeutisk initiativ. Følgelig vil blikket rettes mod teoretiske og samfundsmæssige strømninger, FFL kan siges at stå i forhold til.

KAPITEL III – DOMINERENDE ALDERDOMSDISKURSER

Alderdom som historisk og kulturelt fænomen

Der gives ingen fast og tidsløs definition af alderdom (Thane 2005, Stuart-Hamilton 2001, Katz 1996, Cole et. al 1992, Beauvoir 1983). Fleres forsøg på kortlægning af alderdomsdefinitioner har således medført vores forståelse af, at alderdom ikke lader sig ensidigt kategorisere, men er et kulturelt fænomen, hvis konceptualisering afhænger af de kulturelle kontekster, ældre mennesker indgår i. Følgende kapitel forsøger derfor ikke, som fx den eksistentiale filosof, feminist og socialist, Simone de Beauvoir (1983), at skrive en slags alderdommens genealogi, idet en sådan ikke synes at føre forøget indsigt i alderdom med sig, eftersom alderdom, for os at se, ikke er det samme til alle tider. Kapitlets intention begrænser sig i stedet til anskueliggørelsen af, hvordan alderdom overvejende defineres i dag, samt hvilke diskursive strømninger alderdoms aktuelle koncipering kan siges udgjort af.

Et kort historisk ridt igennem forståelser af alderdom, mener vi, understøtter ovenstående synspunkt. Det observeres fx, at familiens ældre i nogle jæger/samlerkulturer ses som besiddende visdom i kraft af deres høje alder, og at ældre i Romerriget generelt blev behandlet ærefuldt. Modsat konceptualiseredes alderdom i middelalderen, renæssancen og op igennem oplysningstiden i stigende grad som en nedgangstid, hvor mennesket efter at have været på toppen af livet blev mere og mere forfaldent og hjælpeløst (Thane 2005). I dag synes sidstnævnte negative alderdomsforståelse fortsat at dominere, og alderdom ses tilskrevet den negative pol i dualistiske spændinger mellem fx vækst/forfald og sundhed/sygdom (Otto 1998, Hoff 2006). Dette er ikke ensbetydende med fraværet af mere nuancerede udlægninger af alderdom, heriblandt en optagethed af det individuelle livsløb, der synes at anlægge en mere positiv forståelse af alderdom (Swane 2007, Haugen & Krüger 1999). Det er imidlertid vores opfattelse, at sidstnævnte perspektiver, trods det gerontologiske felts stigende interesse, ikke vinder folkepsykologisk indpas i samme grad, hvorfor vi anser dem for mindre diskursivt fremtrædende (Thorsen 2002).

Fremkomsten af en endimensionel alderdomsforståelse

Thomas A. Cole, kritisk gerontolog og professor, undersøger, hvorledes videnskabeliggørelsen af alderdom, ved bl.a. gerontologi og geriatri, har medvirket til produktionen af en endimensionel forståelse af dette livsafsnit (Cole 1992, Cole et. al. 1993, Otto 1998). Ved at fjerne

aldrigens dialektiske dobbeltydighed, hvor affældighed og visdom kunne være to sider af samme sag, synes videnskabeliggørelsen af alderdom i stedet at have gjort disse til hinandens modsætninger. Naturvidenskabens definition af alderdommens kvaliteter finder, iflg. Cole m.fl., sted i midten af 1800-tallet, hvor en ny, victoriansk moralisme sammen med en liberalistisk individualisme vinder indpas hhv. religiøst og politisk. Før dette kan man, iflg. etnolog Lene Otto, registrere en tendens til, at der blev talt for et mere dialektisk syn på aldring, hvor fx tab og håb var forbundne i en forståelse nært tilknyttet kollektive samfundsideal og en religiøs forklaringsramme, der tilsammen gav livet mening og transcenderede individets jordiske tilværelse (Otto 1998). Troen på det evige liv skabte her en syntese mellem livet og den i alderdommen nært forestående død, hvormed meningen med alderdommens forfald kunne tilskrives forberedelsen til livet efter døden, og individets eksistentielle endemål.

Med oplysningstidens videnskabelige optagethed begyndte aldring imidlertid at anskues ud fra idealer om uafhængighed, sundhed og vækst, hvormed kroppens forfald kom til at udgøre en trussel mod individets idealtilstand. Det forhenværende paradigmes dialektiske forståelse af "modsætningernes kreative spænding" var dermed passé (Cole 1992), og: "[] skrøbelighed og styrke, vækst og forfald samt håb og død blev adskilt, og var ikke mere integrerede dele af livet" (Otto 1998:112). Med victoriansk moralisme og liberalistisk individualisme som mål – og positivistisk videnskab som middel – rationaliseredes forståelsen af tilværelsen således til fordel for individets stræben efter sundhed og autonomi via personlig indsats. Den tiltagende videnskabeliggørelse af alderdom, med disciplinerne gerontologi og geriatri, finder vi, kan siges at bestyrke og begrunde denne diskursivt dominerende, negative alderdomsforståelse, og de historiske og kulturkomparative analyser af alderdom som et fænomen af kontekstafhængig, og dermed relativ beskaffenhed, bliver tilsyneladende usynlige heroverfor (Cole 1993, Otto 1998).

De gerontologiske disciplinernes intentioner er, som vi ser det, ikke i sig selv at bekræfte et negativt alderdomsbillede. Snarere arbejder de for at finde ind til essensen af, hvad alderdom er og gøre denne viden til fundamentet for anbefalinger ift. aldrings håndtering. Det antages i denne tænkning, at der findes universelle strukturer i aldring, og at disse strukturer kan og skal beskrives for at etablere den viden om alderdom, som vil gøre os i stand til at imødegå den på bedst mulig måde (Stuart-Hamilton 2001). Ældre mennesker undersøges således psykologisk og fysiologisk, og der gøres optegnelser over, hvor aldring kan registreres, med den hensigt at nå til objektive værdifri sandheder (Cole et. al. 1992). Med logisk rationalisme og naturvidenskabelig, positivistisk biomedicin som bærende perspektiver, opfattes gerontolo-

giske discipliners videnskabelige forskning, således som resulterende i beviste naturligheder ved aldring (Estes & Binney 1991, Heede 2007). Denne gerontologiske forskning kan imidlertid påvises influeret af livsbuens alderstrappe (fig.1), der fra 1600 vinder frem som kulturel forestilling. Livsbuens alderstrappe skaber således grundlag for gerontologiske discipliners generering af viden, der bekræfter en forfaldsforestilling om alderdom, og vi skal følgelig se nærmere på livsbuens alderstrappe og de kulturelle forestillinger indlejret i den.

Livsbuens alderstrappe

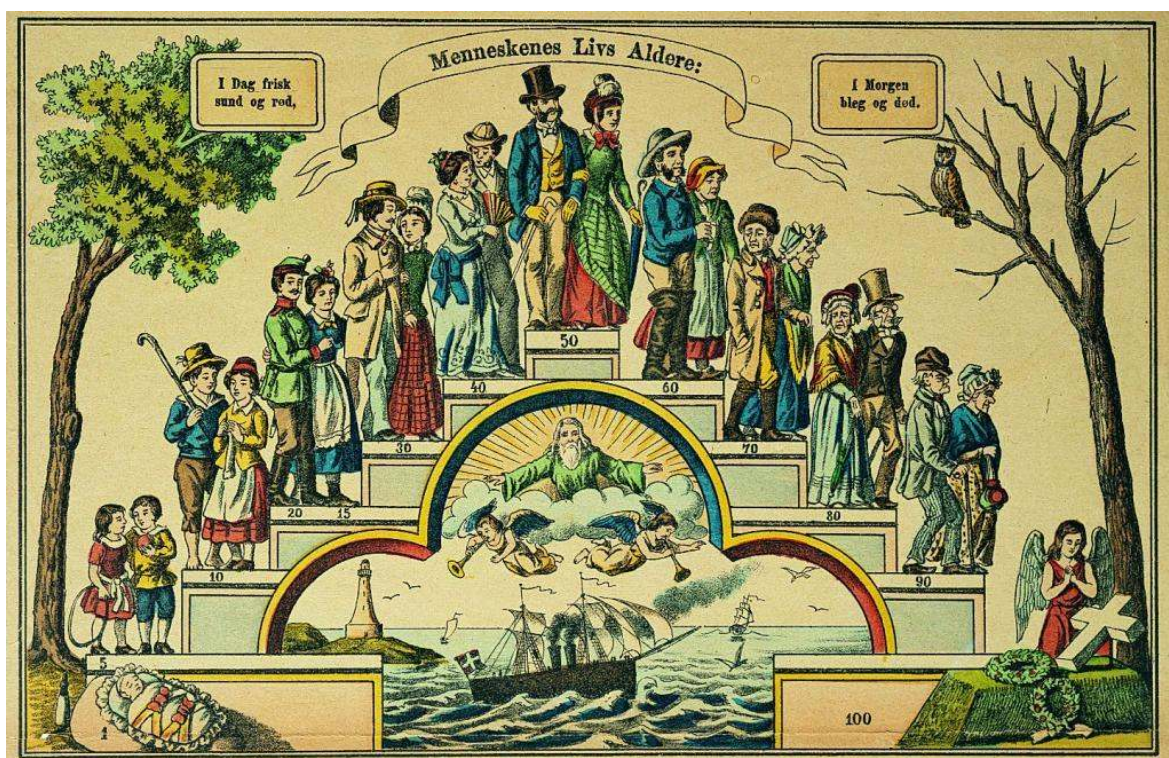

Fig.1

Startende med barndommen bevæger livets progression, i livsbuens alderstrappe, sig opad igennem ungdommen, hvor kompetence i livets forhold ses som stigende indtil 40-50 års alderen, hvor mennesket ses som værende på toppen af livet. Herfra bevæger alderstrappen sig atter nedad, og alderdom ses, modsat den udvikling og opblomstring, der tilskrives barn- og ungdommen, som kendetegnet ved afvikling og nedgang (Thane 2005). Den gamle vender med alderen tilbage til barndommens hjælpeløshed og omsorgsbehov og livsbuens alderstrappe ender dermed *nede*, hvor den begyndte – blot med døden i stedet for fødslen. Disse to ses i fig. 1. samtidig, som i livsbuens forgænger skæbnehjulet, forbundet via en cyklisk "un-

dergangsforbindelse” ml. den hundredårige og den nyfødte, hvormed en rest af den tidligere dialektiske livsforståelse stadig anes (Otto 1998, Kirk 2007). Livsbuen synes således at angive en forbindelse mellem alderdom og barndom, der i samfundet kan genfindes ved infantiliserende forestillinger om ældre, som fx realiseres, når ældre på plejehjem sættes til at trille med badebolde eller får udleveret robottøjdyr i et forsøg på at substituere ældreomsorg (Blaakilde 2000). Personligt har vi oplevet, hvordan vores optagelse af ældre, som unge mænd, er blevet beskrevet som ”sød”, hvilket vi ligeledes forstår som udtryk for en infantiliserende tilgang til ældre. Vores arbejde får i den optik en nærmest altruistisk karakter, idet ældre opfattes som ude af stand til, på egen hånd, at gøre brug af den hjælp, der tilbydes dem, og en psykologisk indsats ift. dem regnes således for selvopofrende, eller i bedste fald palliativ, idet ældre ikke står til at redde fra deres forfald.

Forfald som fund i biomedikaliseret gerontologi

Et træk ved gerontologiske undersøgelser, hvor livsbuens alderstrappe giver sig til kende, er forsøgene på at definere alderdom ved at finde ud af, hvordan ældre mennesker adskiller sig fra yngre på kvantificerbare parametre såsom syn, hørelse, anatomi, intelligens, hukommelse osv. (Stuart-Hamilton 2001). Fælles for fundene på samtlige af disse parametre er, at alderdom implicerer forringelse og forfald, som skyldes aldringens biologiske degeneration (ibid.). Dette har bevirket, at alderdomsstudier kritiseres for at obstruere positive eller mere nuancerede alderdomsbilleder ved, grundet biomedikalisering, at anlægge sygdomsmodeller som udgangspunkt for forståelsen af alderdom (Estes & Binney 1991). En kritik, der tilbagevises med henvisning til, at gerontoviden ikke forsøger at udstede værdidomme, men blot søger at afdække virkeligheden om aldring, som den forekommer for os alle, og at denne viden gør os bedre rustet til at behandle aldring individuelt og som samfund (Stuart-Hamilton 2001, Nielsen 2006). Vi finder dette argument problematisk, da vi mener, at påvisningen af den historisk tiltagende idealisering af sundhed, vækst og autonomi anskueliggør, hvorledes disse idealer kan siges at udgøre fundamentet for biomedicinske undersøgelser. Det socialkonstruktionistiske ægtepar Gergen, som også beskæftiger sig med aldring, gør samme indvending og skriver således: “[...] the bulk of scientific findings that portray aging as decline are outcomes of a particular research orientation, driven by a value perspective that could be otherwise” (Gergen & Gergen 2010:341).

Det biomedicinske aldringsperspektivs dominans i gerontologisk litteratur og forskning tydeliggøres ved, at de biologiske perspektiver på aldringsprocesser er de mest produktive og udbredte, og at det primært er biologiske træk, der bruges, når alderdom søges defineret. Ge-

rontopsykologiske grundbøger, som har til formål at give bred en indføring i aldringens psykologi, udgør eksempler herpå (Larsen 2007, Stuart-Hamilton 2001). I en grundbog om aldringens psykologi af Ian Stuart-Hamilton, professor i psykologi, angives således en række fysiologiske træk ved- og effekter af alderdom, som har til hensigt at repræsentere definitionen på aldring. Disse udgøres af generelle fysiske forringelser og kendetegn såsom nedsat mobilitet, rynket hud, krogede fingre, gråt/hvidt hår, svækket og nedsunken statur osv. samt specifikke aldersrelaterede sygdomme som knogleskørhed og leddegigt. Det bemærkelsesværdige ved disse er, at de alle, trods deres anvendelse i gerontopsykologisk sammenhæng, refererer til aldrings biologiske konsekvenser, og selvom det ikke behandles eksplicit, hvorvidt alderdom kan betragtes som en efterstræbelsesværdig livsperiode, må den valgte vægtning af sygdom og forfald i denne forbindelse tale for sig selv.

Når psykologiske, sociale og økonomiske effekter af alderdom diskuteres, argumenteres der ligeledes for, at disse er fysiologisk forankrede. Social isolation menes fx at være resultatet af forringet mobilitet pga. nedsat styrke i benene, mens dårlige økonomiske forhold anskues som forårsaget af mistet arbejdsdygtighed på baggrund af stigende træthed og manglende kræfter (Stuart-Hamilton 2001). Det biologiske basis for gerontopsykologiske studier af aldringseffekter fremgår i kraft af de valgte undersøgelsesparametre. Her er hukommelses- og intelligensstudier fx udbredte kategorier, som har det tilfælles at pege på biologisk aldring gennem neurologiske målinger af hjernens degeneration. Den økologiske validitet i designs, der ligger til grund for sådanne resultater, har imidlertid været emne for diskussion, da de kan siges at være abstraherede fra det hverdagsliv, som ældre mennesker lever. Gerontopsykologisk forskning kritiseres således for ikke at tage højde for den tilpasningsdygtighed, som ældre demonstrerer i mødet med de vanskeligheder aldringen har medført (Rice 1986b). Forskningen kritiseres desuden for at producere misvisende resultater, idet ældre ofte sammenlignes med unge studerende eller andre, der kan siges at være mere øvede i de eksperimentelle discipliner og bedre bekendte med den eksperimentelle kontekst, hvorimod ældre: "[...] may have difficulties in accomplishing tasks in a research study in part because of the context in which they are performing" (Gergen & Gergen 2010:341).

Kritikken af gerontopsykologis forskningsdesign rejser imidlertid ikke spørgsmål ved opfattelsen af biologisk forfald som, implicit og bærende, markør for alderdom, men synes snarere at understøtte den ved fx at se tilpasning til dårlig fysik som en vigtig del af et godt aldrende liv. En fremkomst af longitudinelle studier, hvor samme individ studeres over livsløbet, fremfor, i sin alderdom, at blive sammenlignet med yngre individer i tværsnitundersøgelser, synes

imidlertid, at trække i en anden retning (Haugen & Krüger 1999, Swane 2007). Livsløbstænkningen, og initiativer afledt heraf, udfoldes i kapitel otte.

Vi finder det bemærkelsesværdigt, at det ovenfor præsenterede biomedicinske perspektiv på aldring, som vi møder i gerontopsykologien, er det eneste, vi er blevet præsenteret for igennem vores uddannelsesforløb som psykologer. Dette kan dog måske forklare psykologers generelle manglende interesse i det gerontopsykologiske felt (Larsen & Winsløv 2005, Nygård 2013). For hvilken rolle kan psykologer spille overfor et sådant uundgåeligt forfald?

Reproduktion af magt via gerontologisering

Livsbuens alderstrappe synes stadig at være bærende metafor for den dominerende forestilling om alderdom som forfald og afvikling, og det biomedicinske perspektiv på aldring kan siges at både bygge på livsbuen og bekræfte den (Jensen 1996). De resultater, som det biomedicinske perspektiv producerer, reproducerer alderdomsforståelsen indlejret i livsbuens alderstrappe ved udelukkende at angive parametre, hvorpå ældre klarer sig dårligere end normen, den yngre aldersgruppe. Ydermere synes naturvidenskaben at forstås, og forstå sig selv, som en vidensgenererende institution, ud fra hvilken man opdager den virkelighed, man skal indrette sig efter. Men vender man denne forestilling på hovedet og i stedet, som den poststrukturalistiske filosof, Michel Foucault, ser produktion af viden som reproduktion af magt, kan der argumenteres for, at ældre gennem videnskaben er udsat for negative konklusioner ud fra historisk etablerede forestillinger om alderdom, som livsbuens alderstrappe er en afbildning af (Heede 2007, Foucault 1994).

Foucault analyserede, hvordan individer i moderne vestlige neoliberale samfund indgår i selvovervågende- og styrende praksisser. I stedet for, som i det middelalderlige feudale samfund, at være underlagt magt fra konge, kirke eller stat som direkte styring, underlægges individer i neoliberalistiske samfund selvudøvende magt ud fra diskursive forestillinger om godt og dårligt og rigtigt og forkert. De diskursive forestillinger kan tolkes ud fra de hverdagsfænomener som omgiver os i form af fx reklamer, fjernsynsprogrammer, politiske lovforslag osv. Gennem genealogiske analyser af disse fænomener kan man få øje på, hvilke bagvedliggende ideologier fænomenerne guides af, og som bliver målestokke, efter hvilke individer regulerer deres adfærd. En sådan analyse af samfundets behandling af alderdom belyser, hvorledes alderdom står som modpol til meget af det diskursivt efterstræbelsesværdige i vores nutid (Raffnsøe, Gudmand-Høyer & Thaning 2008). Alderdom konciperes fx som naturlig kontrast til vækst, sundhed, effektivitet og kreativitet, som alle udgør nutidens ultimative

subjektiveringsmål (Blaakilde 2000). Alderdom kommer således til at udgøre en deficitudgave af voksenlivet (Otto 1998), eller som kulturpsykologen, Kirsten Thorsen, formulerer det: "[] eldres liv fremstår som negasjon til kravet om *fornyning*" (Thorsen 2002:154). Samfundet arbejder således ud fra ideologier om godt og dårligt, og man kan argumentere for, at alderdom, gennem et biomedikaliseret perspektiv, er gjort til disse ideologiers fjende.

Ligesom Foucaults ideer kan bidrage til at forstå, hvordan videnskabelig produktion af viden reproducerer forestillingen om alderdom, kan hans ideer om governmentality belyse, hvordan ældre individer pålægges selvregulering ud fra denne viden (Foucault 2009). Ved governmentality forstås: "[] the ensemble formed by the institutions, procedures, analyses and reflections, the calculations and tactics that allow the exercise of this very specific albeit complex form of power, which has as its target population" (Foucault 1979a:20). Her med ældre som mål, fungerer governmentality gennem institutionaliseret vidensproduktion således ved at indgive ældre retningslinjer for, hvordan alderdommen skal håndteres.

Følger man Foucault implicerer dette, at man gør videnskab til genstand for analyse og ser naturvidenskabelige forskningsresultater som indlejret i et historisk fremkommet system af diskurser og mening, som de er med til at opretholde. Ud fra denne betragtning kan dominerende kulturelle forståelser af alderdom som afvikling, forfald og afmatning ses som historisk og sprogligt forankrede. På den måde bliver gerontologisk vidensproduktion forudsat af dens kontekst i en sådan grad, at de bliver hinandens konstituent, hvis uløselige forbundenhed kontinuerligt udbygges og forstærkes, for hver gang nye forskningsresultater produceres. Dette efterlader en grundlæggende forestilling om alderdom som et problem, hvilket afføder gerontologisk teoridannelse om, hvordan problemet kan behandles, udskydes eller forhindres. Teorier, som beskæftiger sig med, hvad man skal gøre for at opnå en god alderdom, og som udstikker præskriptive forskrifter på baggrund af antaget viden om alderdommen.

Fra deskription til præskription af aldring

Mens biomedicin kan siges at indtage en dominerende diskursiv position, når det gælder alderdomsdefinitioner, kan perspektivet betragtes overvejende deskriptivt, da det ikke i sig selv direkte udstikker retningslinjer for, hvordan ældre bør styre deres liv for at efterkomme de ideologer, samfundet guides af. Jf. argumentet om naturvidenskabens neutralitet, mener perspektivet blot at medvirke til etablering af udgangspunkter for anden teori og forskning, som beskæftiger sig med præskriptive ideer om, hvordan man kan og bør håndtere alderdom

ved at tilrettelægge sit liv på bestemte måder. Præskriptive, gerontologiske teorier såsom *tilbagetræknings- og aktivitetsteorier*, som blikket vendes mod i følgende kapitel, bygger således på den af biomedicin producerede forestilling om virkeligheden om aldring som en livsperiode bestående af afmatning, affældighed og forfald. Først og fremmest på det fysiologiske område, hvilket menes at medføre potentielle psykologiske følgevirkninger såsom isolation, angst, hjælpeløshed og afhængighed af andre (Cumming & Henry 1961, Havighurst & Albrecht 1953, Burr 1971). Teorierne arbejder med at genere viden om, hvordan det aldrende individ kan handle ift. egen alderdom. Det understreges i disse præskriptive teorier, at forskellige dele af aldringen foregår forskelligt for forskellige individer, hvilket betyder, at individuelle hensyn skal tages i betragtning, men at aldringen som forfaldstid er uundgåelig og universel, hvorfor det forsvares at angive generelle retningslinjer (Stuart-Hamilton 2001).

Opsamling

FFLs beskrevne praksis, såvel som sættet af teoretiske tanker bag, er udviklet responsivt til negative alderdomsdiskurser, vi finder dominerende i vestlig kultur. Disses forekomst er med kapitel tre søgt sandsynliggjort, deres bestanddele og udvikling præsenteret, og det teoretiske problem, FFLs praksis ønsker at adressere, således forsøgt teoretiseret. Denne teoretisering er sket i forbindelse med specialets produktion, i hvilken vi har beskæftiget os mere indgående med gerontologisk og gerontopsykologisk faglitteratur omkring alderdom og aldring, end det var tilfældet ved FFLs opstart. Følgelig vender vi blikket mod praktiske konsekvenser af det teoretiske problem.

KAPITEL IV – GERONTOLOGISK TEORIDANNELSE

En kort karakteristik af det gerontologiske felt

Stephen Katz, professor i sociologi og en central figur indenfor kritisk gerontologi, har leveret en rammende karakteristik af det gerontologiske felt. Han beskriver, hvordan feltets egne aktører oplever det som: "[] a multidiscipline without discipline, a science without scientific rigor, a field without sufficient practitioners, a profession split between academia and service, and, more imaginatively, a shadowland without a home" (Katz 1996:106). Som det er præsenteret, formuleredes FFL relativt uafhængigt af feltet af gerontologiske discipliner, men med specialet har vi opnået kendskab til feltet, og vores erfaring i forbindelse hermed resonerer med Katz' karakteristik. Det har fx været udfordrende for os at afgøre, hvilke teoretikere, teorier og overordnede teoretiske koncepter, der var centrale i feltet. Vi har i vores udvalg af teorier og teoretikere derfor ikke skelet særligt til teoretikernes faglige baggrund, men udvalgt teorier, og senere praksisinitiativer, på baggrund af deres kvaliteter ift. kontrastering og sammenligning med FFL. Ud fra en psykologisk vinkel trækker vi i specialets følgende kapitler således på psykologer, medicinere, sociologer, antropologer, litteraturhistorikere, terapeuter, ældrearbejdere mm.

De i opgaven udvalgte teorier og praksisinitiativer kunne, som konsekvens af ovenstående, også have været udgjort af andre perspektiver, der ligeledes ville have bidraget til specialet. Fx professor i sociologi, Jaber F. Gubriums, perspektiver på aldrende selver og hans diskussion af livsfortællingers kontekstafhængighed (Gubrium 1993), eller Paul B. Baltes og Magret M. Baltes' nyere teori om succesfuld aldring udtrykt ved SOK-modellen, der udgør en anden præskriptiv tilpasningsteori til alderdom (Baltes & Baltes 1990, Freund 2008). Vi har imidlertid måtte selektere, hvilket er sket med sigte på den dialog med FFL, vi ønsker at fremtale. Følgende fremstilling er centreret om de to klare teoretiske konturer, der, iflg. Katz, trods alt tegner sig i og strukturer det gerontologiske skyggeland i form af *tilbagetræknings-* og *aktivitetsperspektivet*.

To kontrasterende gerontologiske paradigmer

Tilbagetrækningsparadigmet beskæftiger sig med, hvordan aldrende mennesker bør nedtone deres beskæftigelse, så den passer til alderdommens rolige tempo. Det antages, at alderdom-

mens generelle afmatning skal imødekommes ved generel neddroslen af aktivitet i forberedelsen til den nært forestående død. Det andet paradigme, aktivitetsperspektivet, som i en vis forstand kan siges at være en reaktion mod tilbagetrækningsparadigmet, arbejder med den modsatte påstand om, at aldrig snarere skal udskydes og modvirkes gennem aktiviteter med vedligeholdende kvaliteter. I det følgende vil tilbagetrækning fungere som kontrasterende udgangspunkt for det, for os at se, mere aktuelle aktivitetsperspektiv, som uddybes mere indgående. Selvom det er vores overbevisning, at begge perspektiver bygger på negative forventninger til alderdommen, er forskrifterne for det ældre individ udledt heraf vidt forskellige, perspektiverne imellem.

Tilbagetrækningsperspektivet

I tilbagetrækningsteorien (disengagement theory) ses aldrig essentielt som forberedelse til døden, og det rationelle bliver derfor en grad af tilbagetrækning fra, og afvikling af livet, og de sociale og praktiske forpligtelser, man har haft. Teorien formuleredes i 1960'erne af socialforskerne Elaine Cumming og William Henry (1961) og forsøgte at forklare aldringsprocessen fra en samfundsmæssig synsvinkel samt udsige noget universelt om aldring. Tesen var, at aldring uvilkårligt medfører tilbagetrækning fra samfundet, hvormed interaktion mellem det aldrende individ og medlemmer af andre sociale systemer mindskes. Tilbagetrækningen sker som resultat af flere forhold gældende for ældre, hvoriblandt den antagne svækkelse af ældres sanser, der perceptuelt mindsker kontakten til omverdenen, samt bortfaldet af sociale relationer, såsom partner og venner, skulle få ældre til at disengagere sig fra kontakt med andre (Munk 1996). Samtidig understøtter og muliggør en række samfundsinstitutioner- og forordninger, fx plejehjem og pension, denne afkoblingsproces, der initieres af de ældre selv afledt af forringet fysiologi (Stuart-Hamilton 2001, Lewinter 2008, Hviid 2008, Cumming & Henry 1961).

Cumming og Henry ønskede med teorien at fremhæve, hvorledes ældres tilbagetrækning muliggør skabelsen af plads for unge, mere effektive mennesker i samfundet, imens det ældre menneske får tid til at forholde sig til sin endelige tilbagetrækning – døden. Det gamle såvel som det unge individ træder dermed ind i kulturelt prædefinerede roller, der funktionelt bidrager til bevarelse af den eksisterende samfundsorden. For at de økonomiske vækststrukturer kan opretholdes, er der brug for konstant fornyelse, og det aldrende individs disengagement ses som et essentielt led heri. Disengagementet skal imidlertid ikke forstås totalt, men

som den ældres relative og gradvise disengagement i samfundet til fordel for engagement i dødsopgaven. Først med døden indtræffer det totale disengagement.

Forskellige andre teorier kan siges at positionere sig i forlængelse af tilbagetrækningsteorien. Dette gælder fx ældreforskeren Jan Tornstams idé om *gerotranscendens*, som søger at forklare ældres tilbagetrækningstendens udviklingspsykologisk (Tornstam 1991, 1992). Tornstam mener at kunne påvise tilstedeværelsen af ændringer i ældres selver, som tyder på gradvist ophør med relationer i verden. De bliver fx mere tolerante over for ting, de ikke forstår, og mere kræsne ift. deres relationer. Et andet bidrag til det tilbagetrækningsteoretiske perspektiv kommer fra personlighedspsykologisk trækteori, som har lavet undersøgelser, der viser, at personlighedstræk forandres med alderen mod en generelt mere tilbagetrukket personlighed (Eysenck 1987). Aldrende individer bliver, iflg. disse undersøgelser, mere introverte, mindre neuroticistiske og mindre psykoticistiske og dermed mindre tilbøjelige til stemningsudsving, og det hævdes derfor, at ældre har en højere grad af indifferens ift. deres omgivelser (Stuart-Hamilton 2001). Der kan her peges på et trækteoretisk paradoks, idet der på denne måde er tale om udvikling i den aldrende personlighed, modsat trækteoris grundlæggende antagelse om personlighedstypers stabilitet over livsløbet (Costa & McCrae 1992, 1994). Set med nutidens øjne er det ikke overraskende, at tilbagetrækningsteorien har været kritiseret for sin strukturfunktionalisme og for at overse den subjektive oplevelse af afkoblingsprocessen, der for den ældre kan implicere udstødelse og social devaluering (Hviid 2008). Teorien er endvidere kritiseret for at sætte ældre i positioner, hvor de passivt afventende skal forholde sig til døden som endemål for deres tilværelse.

Individualisme, humanisme og tilbagetrækning

Byggende på biomedicins opfattelse af alderdoms uvilkårlige forfald, er det tilbagetrækningsteoriens formål at hjælpe det aldrende individ til at tilpasse sig alderdommens omstændigheder ved at udfase livet. Alderdommens omstændigheder betragtes som faktuelle og uundgåelige, og tilpasning anses derfor som nødvendig før eller siden. Fortalere for tilbagetrækningsteoriene mener, at der skal tages hensyn til ældres forringede evner og ser teorierne som et forsøg herpå. Men ophøret af aktivitet vækker skepsis i lyset af nutidens dominerende diskurser (Stuart-Hamilton 2001). I neoliberalistiske samfunds humanistiske ideologier, forekommer tilbagetrækningsteorier således mindre oplagte, idet det enkelte menneskeliv ses som højeste mål for samfundets hele (Foucault 2009). Individualismens dyrkelse af den enkelte og demokratiets egalitarisme tillader i mindre grad, at befolkningsgrupper pålægges afkobling. Tilbagetrækningsteoriens anvendelse af døden som argument for alderdommens

projekt synes ligeledes heller ikke at vinde hævd. I stedet stilles det aktive deltagende liv som det efterstræbelsesværdige livet igennem. Og netop synet på aktivitet adskiller tilbagetrækningsperspektivet fra den nutidigt mere udbredte forståelse af aldring; aktivitetsperspektivet.

Aktivitetsperspektivet

Aktivitetsperspektivet skal, ligesom vi anvender tilbagetrækningsperspektivet, forstås som en fællesbetegnelse for en række gerontologiske idéudviklinger, som alle går til kamp mod det tilbagetrækningsteoretiske budskab om, at alderdom fordrer ro og afvikling. Den grundlæggende idé i aktivitetsperspektivet på aldring er, at en succesfuld tilpasning til alderdommen forudsætter det aldrende menneskes aktive integration i samfundet (Havighurst & Albrecht 1953). Integrationen foregår via aktivitet, hvormed kvaliteten af aldringsprocessen afgøres individuelt af det aldrende menneskes aktivitetsniveau (Lewinter 2008). Succes i alderdommen forstås som forudsat af den enkeltes evne til at skabe et aldrende liv med vækst, og alderdom betragtes dermed som en potentielt kreativ periode med personlig udvikling og selvrealisering, hvor den ældre via personlig aktivitet kan bevare en positiv identitet med et bedre velvære til følge. Der er således ikke tale om tilpasning i samme forstand som i tilbagetrækningsperspektivet, hvor tilpasning forstås som accept af den naturgivne afmatning, men tilpasning som modarbejdende afmatningen. Modsat tilbagetrækning forstås opgaven for den ældre derfor som bestående i at engagere sig fremfor, som i tilbagetrækningsteoriene, at disengagere sig. Og, hvor der kan argumenteres for, at tilbagetrækningsperspektivet sætter samfundets perspektiv over subjektets, kan det siges at forholde sig omvendt med aktivitetsperspektivet. Her er subjektet og dets aktive trivsel omdrejningspunkt, og det gerontologiske arbejde består således i at indregne det ældre subjekts forudsætninger i udviklingen af tilpassede aktiviteter.

Forståelser af alderdom som fordrende aktivitet fremfor tilbagetrækning har vundet markant frem og udgør nu det dominerende perspektiv i gerontologien (Social Fokus, 2012). Det er vores opfattelse, at aktivitetsperspektivet i høj grad læner sig op ad fremtrædende individualistiske vækstdiskurser, og at dette kan være medvirkende årsag til, at perspektivet vinder frem. Perspektivets fokus på sundhed, deltagelse og autonomi gør, at det virker mere i trit med tiden og appellerende i sammenligning med tilbagetrækningens dødsmaal. Samtidig positionerer aktivitetsperspektivet de gerontologiske aktører i en privilegeret, foretrukket rolle,

som handlende i overensstemmelse med samfundets normer og som hjælpere for den gamle (Katz 1996).

Individets aktive tilpasning til alderdom som en samfundsfordel

Ligesom for tilbagetrækningsperspektivet, kan der imidlertid anføres kritik af aktivitetsperspektivet. For selvom aktivitetsperspektivet er integrationsorienteret, er der også her en indlejret fordel for samfundet i forståelsen af, hvordan ældre skal indrette deres liv. Når den enkelte ældre pålægges ansvaret for at holde sig aktiv, er det til fordel for samfundet i kraft af færre udgifter i forbindelse med hjemmepleje og hospitalsindlæggelser. Der kan således spares, hvis man kan få de ældre til at regulere deres egen adfærd, således at de bliver mindre syge og mere selvhjulpne. Dette kan umiddelbart virke positivt. Færre udgifter er ikke et onde, hvis det samtidig betyder, at de ældre får det bedre, men problemet er, at der ikke skeles til variationer affødt af strukturelle og individuelle forskelle i de ældres forudsætninger for at påtage sig ansvaret for egen aktivitet og sundhed. Fx mht. økonomisk og socialt overskud (ibid.).

Man kan kritisere aktivitetsperspektivet for at indlejre ældre i en social orden, hvor aktivitet, sundhed, og uafhængighed bliver betvingende markører for, om de opfylder deres selvstyrelsespligter. Selvstyring lader sig ikke opfylde lige let på tværs af sociale skel, og når ældre generaliseres som tilhørende samme sociale kategori, opstår der er en indlejret antagelse om, at aktiviteter er lige tilgængelige for alle ældre, hvormed de ældre, som ikke opfylder kravene, betragtes som en selvforskyldt byrde for samfundet (Blaakilde 2000). Dermed gøres samfundets evt. strukturelle problemstillinger tavse, og ansvaret for kvaliteten af aldring pålægges den ældre selv (Lewinter 2008). Det bliver den ældres vilje og evne til aktivitet, der betinger aldringens succes, mens samfundets opgave består i at bistå med tilbud om muligheder for aktiv udfoldelse. Aktivitetsperspektivet udmønter sig således i selvstyringsteknologier, hvor det aldrende menneske overvåger sig selv ud fra målet om at føre et tilstrækkeligt aktivt liv (Katz 1996).

Tilpasningsteoriens fællestræk

Tilbagetræknings- og aktivitetsperspektivet deler trods deres forskelligheder, for os at se, mindst to fællestræk. Begge perspektiver koncipierer aldring som en eksklusionsproces, ved hvilken den ældre – hhv. naturligt eller potentielt – foretager en gradvis bevægelse fra centrum til periferien af samfundet. Tilbagetrækningsperspektivet definerer denne proces positivt og forsøger at kvalificere den som noget naturligt, nærmest determineret, mens aktivi-

tetsperspektivet modsat definerer den potentielle bevægelse negativt, og ved at opfordre ældre til aktivitet, arbejder for dens afværgelse. Ydermere forsøger begge perspektiver at formidle en optimistisk fortælling om, hvordan livet i alderdommen kan være. Tilbagetrækningsperspektivet gennem den behagelige fred og ro som ældre bør nærme sig, og aktivitetsperspektivet gennem et fortsat aktivt liv og deraf følgende udskydelse af sygdom og død. Dette synes imidlertid kun at forekomme nødvendigt, såfremt aldrig opfattes som en risikofaktor for forringet livskvalitet, der fordrer disse særlige tiltag eller tilpasningsinitiativer. Man kan derfor stille spørgsmål ved positiviteten af de grundantagelser om alderdom, som tilpasningsinitiativerne bygger på.

Ældres modstand mod aktivitetsfordringen

Omdrejningspunktet for ældres aktivitet er ofte aktivitetscentre. Et ofte overset aspekt ved disse fora, er den modstand mod aktivitetsinitiativer, der, iflg. Katz, finder sted her. Brugere af disse centre yder modstand mod meningsløs aktivitet, der, mere eller mindre intentionelt, forsøger at regulere måden, hvorpå de praktiserer deres aldring: "[] while senior centers are the purveyors of activity agendas full of tours, hobbies, and sports, elderly clientele also use them as sites to resist activity-driven social regulation" (Katz 1996:127). Ældre gør modstand mod underholdende aktiviteter, for i stedet at efterlyse udfordrende aktiviteter karakteriseret ved at have et formål, som går udover aktiviteten i sig selv. Ældres modstand kan således forstås rettet mod den aktivering, der er omdrejningspunkt for aktivitetsperspektivets hensigt om aktiv undgåelse af aldring, såfremt dette er aktivitetens eneste formål. En forstander for et pensionistcenter oplever i sit arbejde ældres aktivitetsmodstand på tæt hold og karakteriserer de nuværende og kommende ældres indstilling til aktivitetsinitiativer, som dem på ældrecentre, på følgende måde: "De skal deltage i et fællesskab, eller også skal de personligt yde noget og det, de yder, skal ses af en omverden og få en betydning, som er primær i forhold til den sekundære betydning, der er ved at være pensionist" (Høeg & Olsen 1988:19). Det er vores opfattelse, at selv ved traditionel håndarbejdsaktivitet kan dette mål i mødekommes, som fx på Aktivcenter Sløjfen, hvor en gruppe kvinder strikker for den danske modedesigner Henrik Vibskov, og ser deres arbejde anerkendt af omverdenen til hans modeshows, hvortil de er inviteret. Den intellektuelle aktivitet, som FFL tilbyder, skal således ikke ses som eneste måde at etablere meningsfulde aktiviteter for ældre. Ligesom ældre der opnår synlighed via frivilligt arbejde, behøver disse kvinder ikke, at: "[] tell who they are; they simply show who they are" (Lange 2011:61). Der er således mange veje at gå, og vi ønsker med FFL at bidrage til disses tilsynekomst.

Opsamling

Trods lighederne tilbagetræknings- og aktivitetsperspektiverne imellem, særligt ift. grundantagelser om alderdom, betragter vi aktivitetsperspektivet som et opgør med tilbagetrækningsperspektivet udmøntende i aktivitetsinitiativer, som skal gøre den aktive aldring tilgængelig for ældre. Efter vores opfattelse, står aktivitetsperspektivet i dag som den dominerende ramme for samfundets betragtning af, hvordan ældres livsførelse bør være. Det er primært aktivitetsperspektivet vi møder i den gerontologiske og gerontopsykologiske litteratur, og aktivitetsinitiativer, som springer i øjnene, når vi kaster et blik på feltets praksisniveau. I det følgende rettes opmærksomheden mod eksempler på praksisinitiativer følgende aktivitetsperspektivet, navnlig *sund aldring* og *Positive Aging*.

KAPITEL V – PRAKTISKE AKTIVITETSINITIATIVER

Sund aldring

Et konkret aktivitetsinitiativ finder vi i den præskriptive vision om sund aldring, som breder sig i forskningen og det offentlige Danmark, såvel som internationalt (WHO 1999). Aktivitet, som foreskrevet af aktivitetsperspektivet, bliver i denne forståelse primært et spørgsmål om ældres fysiske forebyggelse og vedligeholdelse, og sund aldring synes gjort synonym med god aldring. I tråd med det biomedikaliserede syn på alderdom, sættes fysisk aktivitet som afgørende faktor for andre aspekter af aldring såsom relationer, identitet og generel livskvalitet: "[] the activity perspective encased the aged subject in a social matrix where activity, health, satisfaction, and independence reinforce each other" (Katz 1996:127). Diskursen om sund aldring synes at diskvalificere versioneringer af alderdom, der i biomedicinsk optik, regnes for fysisk usunde samt overse kvaliteter ved aldring, der ikke er relateret til ældres fysiske tilstand (Otto 1998, Katz 1996). Følgelig skal vi, via et lokalpolitisk initiativ, undersøge, hvordan sammenhængen mellem ældres sundhed og øvrige liv anskues i sund aldring. Fortæl for Livets hidtidige deltagere har alle haft bopæl i Københavns Kommune, hvorfor initiativer herfra er udvalgt som eksempler på, hvordan aktivitetsperspektivet udmønter sig i fx sund aldrings-initiativer.

En kommunal forskningsstrategi

Sundheds- og Omsorgsforvaltningen i Københavns Kommune har udformet en forskningsstrategi for 2013-2016. Strategien omhandler sundhedsforskning og har baggrund i den danske Sundhedslov, der pålægger kommunerne at medvirke til udviklings- og forskningsarbejde. Strategien ser vi som afledt af aktivitetsperspektivet, idet formålet er at bidrage til muliggørelse af: "[] nye roller for borgerne i forhold til egenmestring og at bevare styring af eget liv" (bilag 2:2). Sundheds- og Omsorgsforvaltningen har et særligt stærkt fokus på at mindske antallet af forebyggelige hospitalsindlæggelser blandt ældre borgere, som bor på plejehjem eller modtager hjemmepleje, hvilket fx skal foregå via en tidlig indsats, hvor tidlige tegn på forebyggelig sygdom kan opspores. 31.000 københavnske borgere over 65 år indlægges årligt med diagnoser, og det skønnes, at 14 procent af disse tilfælde forventeligt kunne være kommunalt forebygget. Kommunen kunne altså have gjort en forebyggende indsats, således at 4340 borgere over 65 kunne have undgået hospitalsindlæggelse. Af de 4340 borgere, der

vurderes at kunne have undgået indlæggelse, bor ca. halvdelen, dvs. ca. 2170 ældre personer, i plejebolig eller modtager hjemmehjælp eller sygepleje fra kommunen (bilag 2).

Når forskningsstrategiens procentuelle skøn omregnes til reelle tal, som ovenfor, viser det sig at dreje sig om forholdsvis få ældre. Vi mener derfor, at der kan være en fare for, at disse kan komme til at repræsentere de mange ældre, der ikke indgår i tallene. Risikerer disse ældre at udsættes for en forebyggende, og potentielt patologiserende, indsats, der ikke nødvendigvis er relevant i deres situation, men som subjektiverer dem til en bestemt forståelse af dem selv som syge ældre? En deltager i FFL kunne fx berette om, hvordan hun oplevede sig sygeliggjort ved gentagen indkaldelse til hospitalsundersøgelser, hvis eneste resultat, for hende, fremstod som flere indkaldelser. Konsekvensen var, at hun følte sig som et ufrivilligt, led i et system, der krævede hendes deltagelse for at kunne opretholdes. Samtidig gjorde hver ny indkaldelse det sværere for hende at slå tanken om, at der jo kunne være noget galt, ud af hovedet. Denne fortælling illustrerer således, hvordan en kommunes optagethed af ældres sundhed og sygdom kan siges at have betydning for, hvilke konklusioner ældre individer, hvad enten det fysiske helbred er godt eller dårligt, drager ift. deres aldring og identitet.

Ældre som objekt for politisk vision og styring

I den kommunale forskningsstrategi skildres ældre desuden, som objekt for den politiske vision om: "Sund aldring og livskvalitet gennem hele livet" (bilag 2:7). I forskningsstrategien står:

"Grundtanken i fremtiden bevæger sig fra passiv hjælp til aktiv hjælp, det vil sige, at medarbejderne fremover i højere grad skal udføre opgaver, der aktiverer borgerne, fremfor at udføre opgaver for borgerne. Målet er, at borgerne skal klare sig selv bedst muligt. Det anslås her, at der er brug for mere viden om den aktiverende hjælp og viden om, hvordan kommunen bedst mulig implementerer paradigmeskiftet fra passiv til aktiv" (bilag 2:4-5).

Af ovenstående forekommer den del af forskningsstrategien, der vedrører sund aldring, udgjort af nye krav til den hjælp ældre ydes. Dette besvares med aktiv hjælp, fremfor den tidligere passiviserende. Denne grundtankes ophav er ikke angivet, men med ambitionen om den så vidt muligt selvhjulpne borger, bliver aktivitetstanken, for os at se, et middel til opnåelse af et politisk mål. Det fremgår desuden, at kommunen har behov for viden om implementering af et paradigmeskift, der aktiverer den ældre borger. Vi finder, at dette paradigmeskift resonnerer med gerontologiens paradigmeskift fra tilbagetrækning- til aktivitetsteori samt flugte

med samfundets generelle fokus på rehabilitering og recovery (Cornett 2003).

Som en parentetisk kommentar skal et selverfaret mismatch ml. politik og praksis nævnes. For os at se, implicerer implementeringen af hjemmeplejens paradigmeskift fra passiviserende til aktiverende hjælp, en nødvendig forholden sig til et paradoksalt misforhold mellem borgerens og hjemmeplejens daglige planlægning. I dag forholder det sig sådan, at hjemmeplejen har svært ved at angive et præcist tidspunkt for levering af hjælp – om end intenderet aktiverende – hvilket besværliggør den ældre borgers mulighed for planlægning af og deltagelse i netop aktivitet. Dette er den ene af undertegnede stødt på i sit arbejde som hjemmeplejer, ligesom flere af FFL-deltagere beretter om deres besvær med at koordinere hjemmeplejens besøg med deltagelse i fx FFL. Dette udgør en udfordring for initiativer såsom FFL, der potentielt kan udgøre en aktivitet uden for hjemmet i den ældres uge. Ældre borgere, som måske kun behøver hjælp til et øjendryp eller påføring af en støttestrømpe stavnsbindes dermed derhjemme, hvis de vil modtage den visiterede hjælp. Alternativet, som fx én FFL-deltager praktiserer, er at undvære hjælpen den pågældende dag og samtidig forhindre hjemmeplejen i udførslen af deres arbejde, hvilket problematiserer samarbejdet. På sin vis får hjemmeplejen dermed karakter af en alt-eller-intet ydelse. I denne sammenhæng viser diskursen om sund aldring sig således legemliggjort i rutiner, i form af en uflexibel velfærdsydelse, der endvidere etablerer en dikotomi imellem eget ansvar og kollektiv indsats og i bestræbelsen på at øge ældres agenthed sommetider indskrænker den.

Det ønskede paradigmeskift fra passiv til aktiv hjælp er i forskningsstrategien yderligere præciseret:

"Københavns Kommune ønsker viden om indsatsen fra passiv til aktiv, herunder viden om (i) i hvor høj grad den aktiverende hjælp udskyder tidspunktet for at blive fast hjemmeplejemodtager eller for at hjælpen må udvides, (ii) hvordan den aktiverende indsats opleves af borgerne, og (iii) hvordan politiske visioner bedst muligt implementeres i den daglige drift" (bilag 2:7).

Med denne specificering bliver det tydeligere, at aktiv hjælp til den ældre bl.a. er forbundet med kommunens økonomiske interesse. Kendskab til modtagernes oplevelse af aktiv hjemmehjælp, dvs. de ældre borgers subjektive oplevelse, er ligeledes et incitament bag forskningsstrategien, ligesom viden om, hvordan politiske visioner kan implementeres i den daglige drift af hjemmeplejen. Sund aldrings funktion som politisk styringsteknologi synes dermed

at træde frem, hvorfor Foucaults begreb om governmentality her finder anvendelse. De ældre borgere subjektiveres ind i en social kategori, som fortæller dem, hvem de er, hvilke problemer de har, hvor de bør bo, hvor meget motion de bør lave osv. Idealer for samfundets idéer om dem, som bliver styrende for deres adfærd.

Sund aldrings diskvalificering af private aktivitetsinitiativer

Vi spørger os selv, om sund aldrings-tilgangen kan implicere en forforståelse, i hvilken ældre, modsat målet, i udgangspunktet positioneres som passive. For hvor ældre anses for passiviserede af kommunens hjælp førhen, er strategien nu, at ældre skal opleve en aktiv og sund aldringsproces med størst mulig selvhjulpenhed. Faren ved en sådan tænkning er, for os at se, imidlertid, at man overser de aktivitetsinitiativer, der måske allerede eksisterer blandt de ældre, og som dermed utilsigtet diskvalificeres. Desuden synes sund aldrings-tænkningen, muligvis uintenderet, ved sit ensidige fokus at ophøje fysisk sundhed til eneste identifikator for ældres totale velværd, hvilket er i tråd med det biomedicinske fundament, men som potentielt devaluerer velfungerende dele af "usunde" ældres tilværelse. Den "rigtige" sunde måde at være ældre på indsnævres, mens den forkerte, usunde alderdom betragtes som naturlig og uundgåelig. Med sund aldrings udgangspunkt i biomedicinsk alderdomsforståelse, kendetegnet ved usund, fysisk degeneration, efterlades den ældre således i et subjektiveringsparadoks, hvor det rigtige samtidig er det umulige. Selvom sundhedsdiskurser ikke udelukkende er dominerende med hensyn til det ældre individs subjektivering, men i mindst lige så høj grad dirigerer andre aldersgruppers adfærd, synes subjektiveringsparadokset imidlertid særligt aktuelt for det ældre individ, for i selve betegnelsen alderdom insinueres legemets forfald.

Spring for Livet

Et event, kaldet *Spring For Livet* (ja, vi er bevidste om det ironiske sammenfald med FFL), rummer, efter vores opfattelse, elementer, der støtter ovenstående tolkning. I beskrivelsen af baggrund og mål for dagen står der:

"Flere ældre skal leve et fysisk aktivt liv. Under den overskrift afholder Sundheds- og Omsorgsudvalget i Københavns Kommune en idrætsdag den 15. april i DGI byen. Målgruppen er + 60 årige. Dagen skal give ældre mulighed for at mødes på tværs af byen og være sammen om fysisk aktivitet. Endvidere kan dagen være en inspiration til ældre, der ikke er fysisk aktive i hverdagen. Målet med Idrætsdagen er at give så mange ældre som muligt nogle gode, varieret og sjove idrætsoplevelser og med fokus på fællesskab" (bilag 3).

I København Kommunes optik lever for få ældre et fysisk aktivt liv. Derfor vil Sundheds- og Omsorgsudvalget give ældre mulighed for at mødes på tværs af byen. Med et kritisk blik kunne dette læses som om, at de adresserede ældre, indtil dette initiativ, har været immobile og afskåret fra socialt fællesskab, hvilket fysisk aktivitet i form af *sjove idrætsoplevelser* nu skal ændre på. Dette er, set med vores øjne, en forsimplet og ensidig konceptualisering af ældres livsførelse og behov, hvis ordlyd nærmer sig en infantiliserende tone, der understøttes af invitationens visuelle layout (se bilag 4) samt det forhold, at: "[] deltagere får en gavepose med hjem" (bilag 3). En kritik af et infantiliserende visuelt udtryk kunne i øvrigt også rettes mod et opslag for FFL i Lundtoftegade, hvor en ældre mand ses skubbe en ældre kvindes gyngesæde (bilag 1).

Ældres ansvar for egen aldring

Som nævnt er det vores påstand, at sund aldring kan betragtes med governmentalitybegrebet, hvor ældre mennesker subjektiveres, og subjektiverer sig selv, i forlængelse af samfundets idealer. Governmentality skal i sig selv ikke opfattes negativt, men iflg. Foucault som et begreb, der beskriver en styreform, hvor der ikke udøves direkte udefrakommende magt, men hvor individer udøver magt over sig selv gennem efterlevelsen af dominerende diskurser for godt og dårligt og rigtigt og forkert (Foucault 1994). Vi vil imidlertid argumentere for, at governmentalitystyring, som den vi finder udtrykt ved sund-aldrings-diskurser specifikt, kan have nogle negative implikationer. Disse findes i de selvmodsigende identitetsfordringer ældre stilles, idet de på den ene side subjektiveres som syge og skrøbelige og på den anden side opfordres til denne tilstands modarbejdelse. Ældres forfaldne fysiologi lægges således på den ene side til grund for de særlige velfærdydelser, i form af pensioner, adgang til hjemmepleje og rabatter, de tilbydes, samtidig med at dette forfald, med kommuners økonomiske gevinst for øje, på den anden side ønskes forebygget. Med sund-aldrings-diskurserne opstår det paradoks, at ældre ikke betragtes eller må betragte sig selv som passive modtagere af disse ydelser legitimeret af alderdom i sig selv, men aktivt bør forsøge at forhindre egen adgang til dem, ved at udskyde alderdommen. Det kan således opfattes misvisende med betegnelsen sund aldring, for det er ikke aldringen i en bestemt udgave, der opfattes som sund, men de aktiviteter, fx motion og indtagelsen af sunde fødevarer, der skal hjælpe til at forhindre aldringen, som er det sunde. Hvor den biomedicinske viden tidligere har været brugt til at give ældre adgang til ydelser, bruges den nu til at lægge ansvaret for eget forfaldne helbred over på den gamle (Otto 1998, Cole 1992). Det er ikke længere uforskyldt, hvis man som ældre bliver plejkrævende, for man har haft muligheden for at holde sig i gang og ved lige. Biomed-

cin kommer således til at udgøre en human technology, på linje med fx psykologi, der medvirker til konstitution af governmentalitystyring ved at være anvendt i aktivitetsperspektivet til sandsynliggørelsen af sund aldring.

Biomedicin kan, ligesom andre styringsteknologier, have gode intentioner for ældre. Den danske samfundsmediciner og alderdomsforsker Henning Kirks arbejde (1995) udgør således et eksempel på, hvordan den hidtidige konstruktion af alderdom som en periode af uundgåeligt forfald forsøges tilbagevist med biomedicins egne resultater (Kirk 1995, Otto 1998). Men med sin alderismekritik og påvisning af ældres faktiske sundhedstilstand, overskrider Kirk imidlertid ikke den negative forståelse af alderdom, men styrker på paradoksvis vis de værdier, i form af individuelt helbred og velvære samt kropskontrol, der ligger til grund for den. Kirks arbejde udfordrer således ikke det biomedicinske perspektiv som rammen om alderdomsdefinitionerne, men bestyrker snarere dette ved udpegelsen af områder, hvor ældre ikke degenererer betydeligt. Og med den diskursive italesættelse af ældres mulighed for sundhed og aktivitet, i form af sund aldring, synes ældres fysiske dårlighed, som personificeret i den ældre medicinske patient, ligeledes kommunikeret. Begrænsningerne i forsøget på dekonstruktion af aldrings uomgængelige, fysiske affældighed, via biomedicin, synes dermed at angive problemet med biomedicins negative definition af alderdom.

Udover aktivitetsinitiativer med så direkte association til biomedicin, som det er tilfældet i sund aldring, er initiativer, hvor ældres forholdemåder til egen alderdom inddrages og ses som objekt for positiv forandrende aktivitet, ligeledes indplaceret under aktivitetsparadigmet. Et sådant initiativ repræsenterer psykologerne Kenneth og Mary Gergens vision om positive aging, som fokus følgerig rettes mod. Her er den biomedicinske alderdomsforståelse indlejret mere indirekte, da initiativet ikke har det forbedrede helbred som direkte mål, men alligevel bygger på forfaldsforståelsen i hensigten om forandring af ældre individers liv.

Positive Aging

Visionen om Positive Aging

Gergen og Gergen opponerer teoretisk og personligt – via deres private versioneringer af aldring – mod den dominerende, kulturelle fremstilling af aldring som en periode karakteriseret ved forfald. I deres socialkonstruktionistiske optik er denne fremstilling dannet ved subjektets deltagelse i et samspil af relationer mellem omstændigheder ved aldring, der historisk

har været defineret som svækkende såsom reduceret indkomst, forringede fysiske og mentale evner samt pårørendes død (Gergen & Gergen 2010). Individuelt betragtet rummer disse omstændigheder, ifølge et socialkonstruktionistisk perspektiv, dog ingen intrinsisk værdi, der foreskriver en given, fx negativ, beskrivelse og forståelse af dem. Derimod er det via menneskers forhandling af betydning, at omstændigheders isolerede og samlede mening konstrueres (Gergen & Gergen 2010).

På baggrund af denne analyse blander Gergen og Gergen sig i forhandlingen af aldrings betydning for at tilbyde: "[] a vision of aging as a period of unparalleled development and enrichment" (Gergen & Gergen 2010:342). Visionen benævnes Positive Aging, hvormed Gergen og Gergen sammenkæder aldrings positive potentiale med begreber om udvikling og berigelse. Sådanne begreber har ikke traditionelt fundet anvendelse i forbindelse med aldring, da sociale og biologiske videnskaber, ifølge Gergen og Gergen, har skildret menneskelivet som et naturalistisk forløb begyndende med udvikling og sluttende med forfald jf. livsbuen. Og netop denne kobling mellem aldring og forfald kritiserer Gergen og Gergen for at påføre ældre en begrænsende kulturel forforståelse, der tilskynder dem: "[] to accept themselves as undesirable, and thus delimit their option for living" (Gergen & Gergen 2010:341).

Livets konfluens i alderdommen

Imens dominerende diskursive idealer om udvikling og berigelse ikke betvivles, men derimod søges tilskrevet alderdom tillige, stiller Gergen og Gergen grundlæggende spørgsmålstegn ved vestlig kulturs lineære og kausale tænkning om sammenhæng mellem årsag og effekt ift. forandring i menneskelig adfærd (Gergen & Gergen 2010). Socialvidenskab koncipierer således typisk individers adfærd som respons på en given omstændighed, hvorfor socialvidenskabers opgave består i bestemmelse af sammenhæng mellem effekt, i form af adfærd, og en omstændighed som udløsende årsag. En sådan forståelse udtrykker imidlertid, ifølge Gergen og Gergen, en reduktion af kompleksitet og indebærer potentielt, at individet forstår sin adfærd som betinget af årsager udenfor dets egen indflydelse, hvormed dets oplevelse af agenthed risikeres indskrænket (Gergen & Gergen 2010). For ældre individer, for hvem livet kan være kendetegnet ved ikke at kunne det samme som tidligere, kan dette betyde, at de føler sig ude af stand til at ændre deres situation, og ser den som resultat af forhold, de ikke er herre over. Gergen og Gergen ønsker at dekonstruere denne forståelse til fordel for begrebet *konfluens*, med hvilket årsag og effekt antages at flyde sammen og blive gensidigt definerende, idet årsag ikke kan defineres uden specificering af effekt, og effekt omvendt ikke kan påvises

uden henvisning til årsag. Ældres fornemmelse af hjælpeløshed som effekt antages således betinget af årsager, ældre oplever udenfor deres indflydelse, og elimineres disse årsager, ved at rekonstrueres som værende under ældres indflydelse, menes effekten ligeledes at forgå. Der plæderes hermed for en forståelse, som kan rumme komplekse kausalrelationer, og Gergen og Gergen mener således med konfluens at begribe, hvorledes: "Each element within the confluence becomes what it is only in relationship to other elements" (Gergen & Gergen 2010:344).

Tilværelsens komponenter rummer således i Gergen og Gergens socialkonstruktionistiske optik ingen selvstændig værdi isoleret set, men opnår deres betydning via relationer til andre komponenter. Dette aktualiseres fx ift. ældre, når det gælder spørgsmål om ældres fysiske helbred, hvor faren er at betragte et godt helbred som et uafhængigt gode isoleret fra sociale relationer eller andre meningsgivende elementer. Gergen og Gergen mener således, at: "[] physical health owes its value importantly to the fact that there are significant activities in which one can engage; a supportive network of friends means little without the ability to relate with them" (Gergen & Gergen 2010:344). Ingen specifikke forhold ved aldring antages dermed isoleret set bestemmende for aldrings kvalitet, som det fx er tilfældet i tilbagetrækningsperspektivet eller sund aldring, men afgøres i stedet af individets evne til kreativt at engagere sig i: "[] the construction and reconstruction of the confluence in which one lives" (Gergen & Gergen 2010:343). Denne opgave kan metaforisk sammenlignes med: "[] the work of a chef folding together a myriad of different ingredients" (Gergen & Gergen 2010:345), en opgave hvis udførelse forudsætter kokkens – og i dette tilfælde den ældres – evne til fantasifuld improvisation og innovation (Gergen & Gergen 2010). Med konfluens sker der således et skift fra en givet lineær sammenhæng til et frit valg mellem mange mulige, der kan vælges vægtet, hvorved ældre også ansvarliggøres for deres valg.

Med udgangspunkt i en kritik af vestlig kulturs traditionelle kausalitetstænkning og med brug af konfluens som en anden måde at opfatte sammenhænge, der tillader kompleksitet, forsøger Gergen og Gergen at etablere en teoretisk baggrund, på hvilken det ældre individ sættes fri til selv at konstruere livet som gammel. På denne måde kan man argumentere for, at Positive Aging også repræsenterer en form for governmentalitystyring, idet de ældre bedes konstruere identitetsfortællinger, som skal blive ledende for deres livsførelse. Her blot i emancipationens betvingende ånd. Forskellen fra sund aldring er, udover bruddet med kausalitetstænkningen, at den ældre bedes forholde sig reflekteret til sin egen alderdom og ikke indgår i

en almen indsats for en bedre alderdom, men selv får muligheden for at definere sin gode alderdom. Modsat sund aldring, er governmentality i Positive Aging således karakteriseret ved bevidst og reflekteret selvstyring.

Resiliens som mål for rekonstruktion

Det aldrende individs aktive konstruktion og rekonstruktion af sin private konfluens skal, ifølge Gergen og Gergen, tjene til opnåelse af resiliens. Objektet for den aldrendes resiliens er, hvad Gergen og Gergen kalder *the concretization of the good*, en betegnelse for den traditionelle forestilling om det gode liv i form af god økonomi, godt helbred, gode boligforhold osv. Opnåelsen af dette udfordres af aldrings formodede negative effekter, hvorfor den ældre: "[...] must be able to resist the traditional concretization of the good, and to generate alternatives that may restore the condition of positive aging" (Gergen & Gergen 2010:348). Konfluensforståelsen af forhold i alderdommen muliggør resiliens, som opnås, når den ældre indgår i genforhandlinger af de traditionelle opfattelser af det gode liv. Denne genforhandling skal finde sted i en samtalepraksis udformet af Gergen og Gergen.

Gergen og Gergens praksis

Iflg. Gergen og Gergen rummer dialog et rekonstruktivt potentiale, som udnyttes i samtalegrupper dannet ved deres workshops. Samtalegrupperne udgør Gergen og Gergens praktiske aktivitetsinitiativ, hvor de ældre deltagere konfronteres med forhold antaget aktuelle ved aldring, og som regnes for udfordrende ift. den traditionelle forestilling om det gode liv, såsom reduceret indkomst, fysisk forfald, mindsket fysisk tiltrækningskraft og sexlyst, forringede mentale og fysiske evner, at børnene er fløjet fra reden, egen forestående død osv.. Samtalegruppens deltagere bedes ved fælles dialog behandle disse emner med udgangspunkt i spørgsmålet: "Are there ways in which these conditions may be reconstructed in such a way that a sense of well-being may be restored?" (Gergen & Gergen 2010:348). Gennem aktivering af deltagernes kreative evner til at rekonstruere betydningen af tingenes tilstand og sammenhænge er håbet således at bane vejen mod at få positive forhold talt frem og gjort dominerende, ift. hvordan deltagerne betragter deres liv.

FFL-praksissen, mener vi, har fællestræk med Positive Aging-praksissen, da FFL også lader dialogen i samtalegrupper udgøre rammerne for deltagernes rekonstruktion. FLL deler også positive agings antagelse om, at internaliserede, kulturelle alderdomsforestillinger kan indskrænke ældres mulige identitetskonstruktioner, og at bevidstgørelsen af disse kulturelle forestillinger kan medvirke til muliggørelsen af ældres nye betragtninger af tilværelsen. Den

afgørende forskel på Positive Aging og FFL er imidlertid objektet for samtalen, hvor livshistorier i FFL erstatter aldersrelaterede forfaldstemaer i Positive Aging.

Positive Agings inspiration fra positiv psykologi

Opgaven samtalegrupperne gives med spørgsmålet om, hvorvidt der er måder at rekonstruere betingelserne i livet på, så velvære genoprettes, angiver positive agings relation til positiv psykologi. Det handler ikke om at ændre forholdene, men der lægges vægt på, at det betydningsfulde er, hvordan man betragter forholdene. Gergen og Gergen refererer da også eksplicit til Seligman og Csikszentmihalyi (2000), som er centrale figurer i positiv psykologi. Spørgsmålet stillet i Gergen og Gergens praksis lægger således op til overvindelse af omstændigheder traditionelt konstrueret som negative, hvilket skal finde sted ved en positiv rekonstruktion via dialog. Og netop: "[...] the focus on what a person is capable of doing, accomplishing, or overcoming, rather than on the passive avoidance of problems [...]" (Hill 2005:xii) står centralt i positiv psykologi.

Selvom positiv psykologi udgør et udbredt og anderkendt perspektiv i egen ret, finder vi ikke Positive Agings relation hertil efterstræbelsesværdig. Positiv psykologis vægning af individets evne til tilpasning af fokus, mener vi, udgør en anden måde at beskæftige sig med livets potentielle vanskeligheder på, end den vi med FFL efterstræber. For os at se, betyder fokus rettet mod noget positivt ikke, at problemet grundlæggende sættes i et nyt lys, som det må antages at være målet med rekonstruktion, men blot, at man forsøger at se på det positive ved de negative betingelser, man er givet. Det potentielt gode udfald ved dette til trods, er FFLs hensigt således i højere grad at lade deltagerene konstruere identitetsfortællinger, som er mere sedimenterede, end hvad vi anskuer muligt med et tilpasset og positivt rettet fokus.

Positive Agings fundament og konstruktion

Omend vi ikke finder grund til at betvivle de gode intentioner med visionen om Positive Aging, forholder vi os spørgende til nogle af implikationerne ved konstruktionen af aldring, som noget der skal overvindes via resiliens. Anskues den traditionelle forestilling om det gode liv for et konstrukt uden ontologisk værdi, hvorfor da positionere den, som noget der skal overvindes? Vi mener ikke, at ambitionen om at dekonstruere traditionelle, negative forståelser, for at skabe plads til nye positive forståelser, nås, når de negative forståelser gøres til det fundament, ud fra hvilke de ældre opfordres til at konstruere nye forståelser. Når de ældre i samtalegrupperne skal forholde sig til, at deres alder fx har medført dårlig fysik og lade dette

være udgangspunkt for kreative ideer om, hvordan dette har positive effekter, fx ved at den begrænsede mobilitet har givet dem tid til andre ting, dekonstrueres det negative ikke. Det gøres til betingelsen, på hvilken de positive konstruktioner skal konstrueres. Vi mener, m.a.o., at Gergen og Gergen kan siges at medkonstruere de negative forståelser af aldring ved at gøre disse til rammerne for samtalegruppernes konstruktioner.

Gergen og Gergen skriver andetsteds om aldring: "Living well is the best revenge" (Gergen & Gergen 2003:223) og spørgsmålet melder sig; hvad er det, som skal hævnnes? Til trods for visionens positivitet synes Gergen og Gergen dermed at tage et grundlæggende negativt udgangspunkt ift. aldring, der nødvendiggør fremhævelsen af konstruktioner vedr. aldrings positive potentiale. Selvom dette hos Gergen og Gergen italesættes som negativitet grundet i diskurser og ikke ontologi, mener vi, at der en indlejret antagelse om, at alderdommen medfører forfald, som blot skal betragtes anderledes af det aldrende menneske. Vi stiller derfor spørgsmålstejn ved, om Gergen og Gergen m.fl., ved formuleringen af visionen om Positive Aging, ikke medvirker til at naturalisere alderdommen som en negativ periode, hvis positive afvikling udgør en undtagelse og i øvrigt afhænger af ældres evne til, og eget ansvar for, at opbygge brug af fantasi, improvisation samt innovation i rekonstruktionen af deres konfluens (Gergen & Gergen 2010). Selvom det står klart frem, at intentionen med Positive Aging er at skabe agens og tilfredshed i alderdommen, øjner vi noget potentielt problematisk i, at dette gøres på et fundament, der ligner en forlængelse af den alderdomsforståelse, som skildres i livsbuens alderstrappe og føres videre i det biomedicinske perspektiv.

Vi er endvidere betænkelige ved, om der med opgaven de ældre workshopdeltagere stilles, opstår en risiko for, at vejen til rekonstruktion af personlig konfluens går gennem negering af tidligere måder at praktisere sit liv på? Ét forsøg på rekonstruktion af ældres formodede reducerede indkomst lyder fx: "Money brought with it a materialistic attitude toward life. Too many hours were absorbed with getting and spending []" (Gergen & Gergen 2010:349). Hvis deltagerne har levet et liv, hvor materielle besiddelser har spillet en væsentlig rolle, risikerer introduktionen af anti-materialistiske idealer så ikke at sætte fortiden i et negativt lys?

Fortæl for Livet forholdt til Positive Aging

Trods vores skepsis overfor Positive Aging, deler vi med FFL Gergen og Gergens anti-essentialistiske syn på alderdom. Positive Agings ideal om at lade ældre rekonstruere deres liv, så det bliver muligt at øjne positive facetter ved aldringen, synes i vores optik potentielt frugtbart og frisættende. I FFL-møderne er det ligeledes målet at konstruere identitet, og vi

mener, ligesom Gergen og Gergen, at gruppesamtaler forstærker konstruktionerne ved at forankre dem i et socialt rum. På et teoretisk og epistemologisk plan ligner vores synspunkter Gergen og Gergens socialkonstruktionisme. Forskellen består i den gruppesamtalepraksis Gergen og Gergen har udviklet og den gruppesamtalepraksis, FFL udgør. Vi mener således, at FFL på et praksisniveau adskiller sig fra Gergen og Gergens tilgang ved at tage udgangspunkt i ældres lokale fortællinger fremfor at konfrontere dem med negative aldringsdiskurser, hvorom der er en implicit forventning og fordring om afstandstagen. Denne metodeforskel hænger bl.a. sammen med de narrative idéer om skabelse af identitet med udgangspunkt i individets personlige erfaringer og meningsdannelse fremfor kollektivt udvalgte kategorier (White 2007). Vi ser, modsat Gergen og Gergen, derfor ingen nødvendighed i, at den ældre skal forholde sig til dominerende alderdomsdiskurser, men derimod, at den ældre selvstændigt kan tage en position i forhold til de elementer, der opleves relevante i vedkommendes tilværelse. Det kan potentielt handle om dominerende alderdomsdiskurser, men som det er angivet med beskrivelsen af FFLs praksis indledningsvis, viser samtaler om alderdom at udgøre en begrænset del af gruppemødernes indhold.

Sat på spidsen aner vi med Gergen og Gergens fremgang en fare for, at ældre bliver kanonføde for dominerende diskurser, i fald de påkrævede ressourcer, i form af evne til fantasi, improvisation samt innovation, ikke rækker til resiliens i form af positiv rekonstruktion af den personlige konfluens. Både hos Gergen og Gergen og i FFL handler det imidlertid på sin vis om at yde modmagt, men hvor Gergen og Gergen inviterer de ældre ind på de dominerende diskursers kamplads ved at konfrontere de ældre deltagere med udvalgte alderdomssvækkelser, går FFL en anden vej og søger at engagere de ældre deltagere i fortællinger fra livet og aktuelle forhold, som har betydning for dem. Man kan, de med FFL antagne negative, dominerende alderdomsdiskurser til trods, således argumentere for, at FFL kun entrerer den direkte kamplads, såfremt deltagerne oplever denne som en aktuel realitet i deres liv.

Opsamling

Fælles for sund og positiv aldring er ønsket om, at se alderdom som en livsperiode fyldt med muligheder for aktivitet og engagement. På den ene side plæderer disse initiativer for, at ældre individer skal "holde sig i gang", og dermed forlænge det hidtidige liv, mens de på den anden side introducerer nye aktiviteter, som antages at passe til ældre menneskers nye situation. Vi mener dermed, at initiativerne angiver mindst et subjektiveringsparadoks, idet målet

er det fortsatte aktivitetsniveau, mens midlet er engagement i nye aktiviteter, hvormed alderdommens umulige mål forsøget nået: fysiologisk sundhed. I begge perspektiver arbejdes der på et fundament af negative alderdomsdefinitioner, hvilket vi finder problematisk ift. hensigten om at muliggøre positiv identitetskonstruktion i alderdommen. Blikket rettes nu mod dekonstruktion af ovenstående perspektiver og alderdomsforståelser.

KAPITEL VI – DISKURSIV DEKONSTRUKTION AF ALDERDOM

Selvom forudgående kritiske diskussion af alderdomsdiskurser- og initiativer udgør en del fundamentet for FFL, hvis fremkomst og udvikling kan betragtes responsiv til de fremførte diskurser, synes det relevant at inddrage andre perspektiver og tiltag, som FFL ligeledes bygger på, og som tillige kan siges at udgøre reaktioner på dominerende, negative alderdomsforståelser. FFLs kritiske udgangspunkt, ift. biomedikaliseret gerontologisk behandling af alderdom, og deraf samfundets, deles af en række perspektiver, som vi mener, kan bidrage til en mere nuanceret forståelse af alderdom, end hvad de hidtil fremførte perspektiver tilbyder. Specialets næstfølgende teoretiske perspektiver tages som dialogpartnere til FFL, idet de tilbyder andre forståelser, der fører til alternative måder at gribe alderdom an på, og som derved forstørrer FFLs reflektive flade. Ydermere kan disse perspektiver tilbyde et kritisk blik på FFLs praksis som objekt.

Kritiske perspektiver på gerontologisering af alderdom

Mens tilbagetræknings- og aktivitetsperspektivet kan siges at udstikke præskriptive retningslinjer for, hvordan det aldrende menneske skal håndtere sin alderdom, byggende på biomedicin som en fælles alderdomsdefinerende reference, behandler andre perspektiver, hvordan den fremtalte negative forståelse af alderdom forplanter sig til at udgøre et grundlæggende problem (Blaakilde 2000, Beauvoir 1979, Otto 1998, Cole, Achenbaum, Jakobi & Kastenbaum 1993). Det er vores påstand, at disse kritiske analyser lader sig opdele i perspektiver, der behandler makrostrukturers indflydelse på alderdom og perspektiver, der behandler, hvordan problematiske alderdomsdiskurser viser sig i mere lokale kulturelle og sproglige kontekster. Følgelig præsenteres Beauvoirs perspektiv på vestlig kulturs behandling af ældre som et eksempel på en kritik af makrostrukturer, med henblik på en analyse af, hvordan denne kritik kaster lys på det politiske og ideologiske fundament i de præskriptive teorier og initiativer. Senere vil der trækkes på cand.mag. i folkløstik og retorik, Anne Leonora Blaakildes, dekonstruktion af kulturelle ældrebilleder som, tilsammen med den poststrukturalistiske filosof Jacques Derridas sprogfilosofi, vil danne udgangspunkt for en dekonstruktionistisk sproglig analyse af særligt aktivitetsperspektivets konkretiseringer i sundaldrings-initiativet og Gergen og Gergens Positive Aging.

Beauvoirs politiske gerontologi

Beauvoir kan, med sin behandling af alderdom, siges at udgøre en særlig gerontologisk position, hvor reelt positive forandringer for ældre mennesker forudsætter politisk handling på et ideologisk plan (Moody 1993). Hendes behandling af alderdom synes derfor, trods sit eksistentialistiske udgangspunkt, at bevæge sig på et samfundsmæssigt plan, hvor nedslag i kulturelt indikerende medier, såsom litteratur og teater, bruges som eksempler, der belyser underlæggende ideologier. I sit monumentale værk *Alderdommen* synes hun at gøre det til et projekt at kortlægge samtlige tilgængelige diskurser om alderdom gennem tiden – dog uden at dette projekts relation til hendes egentlige ambition står klar, nemlig at bryde *tavshedens sammensværgelse* og afsløre hendes samtids usynliggørelse og udstødelse af ældre (Beauvoir 1979). Beauvoir er oprigtigt indigneret over de, efter hendes opfattelse, elendige sociale og økonomiske forhold, ældre bydes i samtidens Frankrig og andre vestlige samfund og analysen af alderdom bruges som løftestang for en kritik af det kapitalistiske samfunds udbytning af arbejderne. En lignende kritik anføres af fortalere for aktivitetsperspektivet, som anklager tilbagetrækningsteorien for at sætte samfundets økonomiske vækst som højeste mål på bekostning af ældres deltagelse og integration i samfundet.

For Beauvoir at se, afspejler, afslører og cementerer alderdommen den meningsløshed, der hele arbejderens liv har gjort sig gældende, idet han ikke tillades at skabe sig en tilværelse, hvis mening udelader hans beskæftigelse. Aktivitetsperspektivets ideal om ældre mennesker som selvskabende individer, som fx i Gergen og Gergens Positive Aging, synes imidlertid at nærme sig en løsning på, hvad Beauvoir anser for kapitalistisk ideologisk problematiske konsekvenser for ældre mennesker. Aktivitetsperspektivet ønsker at sætte de ældre fri til selv, gennem aktiv deltagelse i og indflydelse på livet, at skabe en tilfredsstillende tilværelse i deres alderdom, og denne humanistiske indfaldsvinkel synes at kunne placere sig i forlængelse af den socialistiske position hos Beauvoir. Trods denne umiddelbare ideologiske lighed og fælles skepsis overfor tilbagetrækningsideen, synes Beauvoirs kritik ligeledes mulig at rette mod aktivitetsperspektivet. Den, for os at se, fundamentale forskel mellem Beauvoir og aktivitetsperspektivet består i, at Beauvoir ikke fremstiller alderdom som en livsfase i modsætning til den øvrige tilværelse. Tværtimod. Alderdom udgør nøglen til forståelse af livets gældende eksistentielle vilkår og konstrueres dermed ikke som et fænomen med særskilt status. Beauvoir introducerer m.a.o. en anden tilgang til forståelsen af alderdom, hvor adskilt kategorisering erstattes af sammenhæng. Livet ses i sammenhæng og alderdom ses som livets kumulative resultat, hvilket ligeledes viser sig tilfældet i livsløbstanken og de deraf følgende erindringsinitiativer, der præsenteres i hhv. kapitel otte og ti. Dette synes omvendt i samtlige

af de perspektiver, vi har beskæftiget os med indtil nu, som i forlængelse af de biomedicinske definitioner og livsbuen som metafor konstruerer alderdom kategorisk og som en periode væsensforskellig fra resten af tilværelsen, hvorfor der kræves væsensforskellige initiativer for tilfredsstillende livsførelse.

Mens der således kan spores forskelle mellem Beauvoir og aktivitetsperspektivet, ift. hvordan alderdom betragtes som fænomen, er forholdet til ideologiers konsekvenser for samfundets behandling af alderdom et andet punkt for divergens. Trods aktivitetsperspektivets kapitalismeskæpsis, som findes indlejret i opgøret med tilbagetrækning, synes kapitalismen også indlejret i aktivitetsperspektivet som et nødvendigt, men blot mere indirekte, vilkår. For når aktivitetens mål bliver samfundets økonomiske gevinst, forgår de erklærede humanistiske hensigter. I hvert fald i Beauvoirs form. For Beauvoir er aktivitetsperspektivet således ikke fuldbyrdelsen af forandring på det, for hende nødvendige, politiske ideologiske plan, men kan snarere betragtes som ulven i fåreklæder, da kapitalismen her kan siges at arbejde under dække af humanisme.

Man kan imidlertid argumentere for, at tiden er løbet fra en sådan ideologisk kritik. For hvad der i Beauvoirs tid var en ideologikamp med fronterne trukket skarpt op, er i dag, med aktivitetsperspektivet som eksempel, en tilstand, hvor ideologierne kan siges at udgøre hinandens forudsætninger (Zizek 2009). Humanismen skaber sunde og aktive ældre, som ikke koster sundhedssektoren penge, mens dette på den anden side frigiver midler til at målrette indsatsen for sundhed. Aktivitetsperspektivet frasiger sig dermed ikke kapitalistisk ideologi, men anvender den, i understøttende forening med humanistisk ideologi, i forestillingen om denne synteses nødvendighed for et bæredygtigt velfærdssamfund.

Til trods for Beauvoirs historiske placering i et felt, der kan siges at have set meget udvikling, mener vi, at hendes kritiske perspektiv udgør en interessant position i diskussionen om, hvordan alderdom bør betragtes. Beauvoirs insistens på politisk handling bevirker, at initiativer, som i stedet forsøger at indordne den ældre i de betingelser, samfundet byder, og desuden opfatter disse betingelser som nødvendige, kommer til at virke reaktionære. For samtlige af de teorier og initiativer, vi har berørt indtil nu, gælder det, at der opereres med definitioner af alderdom som implicerende forfald og forringelse ift. samfundets kapitalistiske og biologiske vækstidealer, og så længe disse definitioner fungerer som udgangspunkter for gerontologien, kan man argumentere for, at den i Beauvoirs forstand er reaktionær. Forudsætningen for en progressiv gerontologi må derfor, hvis vi følger Beauvoir, findes i de perspektiver,

der har som mål at rekonstruere alderdomsdefinitionerne, ligesom hun selv forsøger, ved at betragte alderdommen i sammenhæng med resten af livet fremfor som særskilt kategori. Perspektiver, der går således til værks, præsenteres med kapitel syv.

Fra samfundskritik til dekonstruktion af alderdomsbegrebet

Selvom Beauvoirs kritik kan kvalificeres ift. det nutidige gerontologiske felt, synes hendes anvendelse af alderdomsbegrebet ikke at nå ud over den grundlæggende negative forståelse af alderdom, hvilket har bevirket hendes isolerede, pessimistiske position i det gerontologiske felt (Katz 1996). Hendes hensigt synes dog heller ikke stort anderledes, da hun ønsker at skildre det negative i alderdommen for at underbygge sin samfundskritik. Det modsatte kan siges at være tilfældet for aktivitetsperspektivet, som i både sund aldring og positive aging, som adjektiverne sund og positiv antyder, bestræber sig på at præsentere alderdommen som, i bestemte versioneringer, potentielt forandret til det bedre. Her er efterstræbelsen at generere og anvende viden om sundhed, fysisk aldring eller individets håndtering af alderdom til at gøre alderdommen tilfredsstillende. I forudgående analyse af disse initiativer argumenterer vi for, at teoriernes fremgangsmåder og grundantagelser indebærer potentielle faldgrupper, og Blaakilde henleder vores opmærksomhed til en yderligere negativ effekt af sproget anvendt i behandlingen af alderdom (Blaakilde 2000).

Den gode alderdom som trodsfortælling

I Blaakildes bog *Den Store Fortælling om Alderdommen* dekonstrueres de sproglige vendinger og konstruktioner om alderdom, som fremstilles i vores kultur gennem medier og hverdagsprog. Det analyseres, hvordan begrebet alderdom er omgærdet af konnotationer, relaterede begreber og modsætningsrelationer, som giver begrebet sine betydninger. Blaakilde kigger således samfundets ældrebilleder efter i sømmene og finder, at der her ikke siges noget positivt om alderdom i sig selv. Når ældre stilles i et positivt lys i kraft af deres alder, er det fordi de, på den ene eller anden måde, formår at trodse den. De ældre, der dyrker interesser normalt associeret med ungdommen, som fx hård sport, rejser, kreative udfoldelser osv., hyldes for deres evne til at modgå deres alder. Her bliver alderen en forhindring, som skal overvindes, gennem aktiviteter, der associeres med ungdom og sundhed. Men det er ikke sportspræstationen eller kunstværket i sig selv som hyldes, men dét, at der præsteres på trods af, skønt eller selvom, man er gammel. Som bl.a. eksemplificeret med historien om John Frovin på 70, der i 2013 deltog i *Ironman* i København, og endte med at udgå, fordi han tog fejl af ruten (Munch 2013).

Samfundets negative forventninger til alderdom bliver således fundamentet for de positive fortællinger herom, og for hver gang disse fortællinger formidles, udbredes de og gøres sprogligt tilgængelige for os. Blaakilde skriver således: "[] i enhver historie, hvor en ældre person fremhæves på grund af særlige handlinger eller egenskaber, vil oplysningen om vedkommendes eksakte alder altid trække det positive budskab ned til en negativ forventning. De gode historier fra aviser og blade kan således virke positive, men de er blot skinnende fernis på en grundlæggende negativ holdning til gamle mennesker og deres udfoldelsesmuligheder" (Blaakilde 2000:58). Blaakilde er opmærksom på, at sprogliggørelsen af alderdom er essentiel for, hvad der gøres muligt og umuligt for ældre at forbinde sig med – og for yngre at forbinde ældre med. Når det forbindes med noget positivt, at ældre gør noget "ungt", etableres der samtidig en forbindelse mellem noget negativt og det at gøre noget "gammelt". I betegnelsen af det gode defineres nemlig det dårlige. Ift. fx sund aldring og positive aging ser vi Blaakildes pointe i spil i den forstand, at fortællingen om alderdom, der her søges italesat, trækker et positivt budskab ned til en negativ forventning.

Alderdoms betydning givet ved betegne

Selvom Blaakilde ikke selv gør det eksplicit, kan der drages paralleller mellem hendes sproglige analyser og Derridas sprogfilosofi, som, udover at kunne bidrage til en kritisk forståelse af anvendelser af alderdomsbegrebet, også udgør et vigtigt perspektiv for den dialogiske praksis i FFL. Iflg. Derrida konstrueres sproget i vestlig kultur i oppositionelle binære relationer, der opfattes som logiske, essentielle og sande inddelingsenheder, fx fornuft/følelse, kultur/natur, ung/gammel eller sund/syg. Disse enheder er desuden hierarkisk struktureret, således at de, udover at udgøre gensidigt definerende modsætningspar, udpeger det rigtige overfor det forkerte eller det gode overfor det onde (Derrida 1981). Vores sprog fungerer på denne måde gennem en polariseret hierarkisk ramme, som vi bruger til at inddele og skelne ting i verden med. I dette lys kan man argumentere for, at alderdom sprogliggøres som oppositionen til det efterstræbelsesværdige, ungdom, og de positive adjektiver, som aktivitetsinitiativerne anvender i relation til alderdom, såsom resilient, sund, og positiv kommer til at markere undtagelsen fra normen om det dårlige eller en overskridelse af det forventeligt negative.

En anden del af Derridas sprogfilosofi, som vi finder relevant for analysen af sprogliggørelsen af alderdom, vedrører hans tanker om ords betydninger som et resultat af betegner/betegnede – relationer. Begreber, det betegnede, såsom alderdom, får sin betydning gennem andre ord, betegne. Ord har således ingen intrinsisk mening isoleret fra andre ord, der

siger noget om det betegnede ord. Dette gælder imidlertid også for disse andre ord, og således bliver kæden af ord til betegnelse af betegnede ord uendelig. Det interessante for analysen ved denne forståelse af sprogsystemer er, at alderdom hermed ikke kan forstås som et isoleret begreb, men må følges af en kæde af betegnere, og at det er i disse betegnere, at man kan få adgang til de kulturelle betydninger af alderdom. Som med alle andre ord, kan begrebet alderdom således siges at hvile på grundpiller af andre ord, og som det er fremgået, finder vi, at disse ord er affældighed, sygdom, forfald, nedgang, afvikling, afslutning, hjælpeløshed osv. Aktivitetsperspektivets forsøg på at genforfatte alderdom positivt, eksemplificeret ved Gergen og Gergen og sund aldring, kan, på baggrund af denne sprogforståelse, siges at løbe panden mod muren, da det hermed bliver sprogligt utilgængeligt at forstå alderdom positivt i andet end overfladiske udlægninger. Vi forstår dette som forklaringen på, at Blaakilde observerer, at alderdom ikke lader sig forstå som noget positivt i sig selv, og begrundet ligeledes vores skepsis overfor aktivitetsperspektivet heri.

Dette efterlader imidlertid vores arbejde med ældre i et paradoks, som allerede antydet i praksisbeskrivelsen af FFL. For kan arbejdet med ældre, selvom alderdom hævdes ikke at udgøre omdrejningspunkt for FFL praksis, komme uden om at være medskaber af et negativt syn på alderdom, hvis det tilgængelige sprog ikke tillader andet? Understøttes den grundlæggende negative forståelse af alderdom ikke alene ved dét at beskæftige sig med begrebsliggørelser af alderdom og ældre? M.a.o., hvis den kritiske præmis om de negative ældrebilleders dominans købes, kan man så overhovedet etablere socialt arbejde med ældre uden sprogligt at reproducere negative ældrebilleder? Disse spørgsmål leder Bernice L. Neugarten, professor i uddannelse, sociologi og bidragsyder til det gerontologiske felt, og professor i public affairs, Dail A. Neugarten, til at overveje: "Perhaps the most constructive way of adapting to an aging society will emerge by focusing, not on age at all, but on more relevant dimensions of human needs, human competencies, and human diversity" (Neugarten & Neugarten 1986:49). FFLs beskæftigelse med ældre kan ses i lyset af denne betragtning, omend paradokset uvægerligt består. FFLs største vanskelighed er således fortsat praksissens forhold til alderdom i arbejdet med ældre, til hvem projektet henvender sig.

Opsamling

Kapitlets dekonstruktionistiske perspektiver, med fokus på en kritisk, sproglig analyse af aktivitetsperspektivet, har haft til hensigt at påpege, hvorledes initiativer, byggende på domine-

rende alderdomsdiskurser, kan betragtes reaktionære ved at antage positiv alderdom som udgjort af undtagelsen til en negativ forventning. Den Derridaske analyse, hvor alderdomsbegrebets negative betydning forklares gennem betegneren kendetegnet ved forfald, åbner for aktualiteten i at forsøge at gå alternative veje. Dette, mener vi, kan gøres, som fx FFL forsøger, ved at undlade at regne alderdom for en nødvendig identitetsmarkør for kronologisk ældre, eller, mere diskursivt ambitiøst, forsøge at rekonstruere alderdom som begreb. Fokus rettes nu mod forsøg på sidstnævnte.

KAPITEL VII – REKONSTRUKTION AF ALDERDOM

Alderdom som andet end forfald

Svar på, hvordan gerontologi kan bevæge sig ud over den negative forståelse af alderdom, gives ved fx at forsøge at indfange, hvordan alderdom kan siges at føre positive kvaliteter med sig (Fahey & Holstein 1993, Kastenbaum 1992). Dette indikerer et opgør med negative alderdomsforståelser og forsøg på at redefinere alderdom. Perspektiverne forsøger at dreje opmærksomheden mod elementer af livet, hvor alderdom medfører færdigheder eller fordele i sig selv, for derved at påbegynde etableringen af et nuanceret billede af, hvad det vil sige at blive gammel. Uden at ignorere de omtalte aldersrelaterede negative "realiteter", er ambitionen således at brede definitioner af alderdommen ud, for bedre at kunne indfange alderdoms kompleksitet med eftertryk på elementer, der kan skabe positive identitetsplatforme for ældre. Det afgørende i disse perspektiver er, at de i rekonstruktionen af alderdom ikke læner sig op af de biomedicinske definitioner og livsbuens alderstrappe, men på mere grundlæggende vis forsøger at begrebsliggøre alderdom anderledes. Set fra et Derridask perspektiv betyder dette, at der arbejdes på at etablere nye betegnelser til alderdomsbegrebet, hvilket, vi mener, kan opfattes konstruktivt. Samtidig kan der argumenteres for, at disse forsøg er mere i tråd med, de af de Beauvoir udledte, kriterier for progressivitet, da der ikke tages udgangspunkt i de kapitalistiske og biologiske vækstidealer, som, vi har argumenteret for, repræsenteres- og reproduceres af den biomedicinske alderdomsforståelse og livsbuens alderstrappe.

Kritisk gerontologi

Med fokus på, hvordan de negative alderdomsforståelser begrænser ældre menneskers frie fortolkning af egen identitet, og i forsøget på at etablere forståelser, som modarbejder dette, slår kritisk gerontologi tonen an til emancipatorisk forandring i synet på alderdom (Moody 1993). Ligesom der er argumenteret for, at aktivitetsperspektivets forskrifter, gennem vækstideologier og antagelsen om biomedicins objektivitet, agerer som selvstyringsteknologier for ældre mennesker, er det kritisk gerontologis hensigt at påpege problematiske normative og reduktionistiske idéer om alderdom, for at tilbyde nye og frigørende ideer om livet som gammel. Dette forsøges gjort ved at fremhæve, hvorledes aldring potentielt betyder udvikling af nye kvaliteter, som giver den ældres liv fornyet indhold eller som betyder, at alderen medfører bestyrkede færdigheder (Kastenbaum 1992). Kritisk gerontologi udgør ikke en egentlig teoretisk position, men snarere en samling af perspektiver med anti-alderistiske og emanci-

patoriske hensigter til fælles, og som ser dette realiseret gennem opgøret med dominerende, negative diskurser om alderdom. Vi betragter derfor kritisk gerontologi som fællesbetegnelse for de følgende alderdomsrekonstruerende positioner.

Alderdom som frihedens tid

Der kan argumenteres for, at en af de indlejrede goder ved alderdom findes i den tid som frigøres for ældre i forbindelse med pensionen fra arbejdsmarkedet (Fahey & Holstein 1993). Denne tid giver fornyet frihed til at pleje interesser, som ikke har kunnet lade sig gøre tidligere i livet pga. arbejdslivets travlhed og forpligtigelser. Ældre mennesker har dermed mulighed for at gøre brug af alderdommens forøgede frihed til at realisere håb og drømme for livet. Til sammenligning med de øvrige aldre kan man argumentere for, at vi i alderdommen står med de bedste betingelser for at dyrke de aktiviteter, vi finder mest tilfredsstillende. Selvrealisering og livslang læring, som anslås at være væsentlige idealer i vestlige individualistiske kulturer, synes dermed mulige på grund af snarere end til trods for alderdommen (Brinkmann & Eriksen 2005, Brinkmann 2005).

Forskellen på aktivitetsperspektivet og denne forståelse består i, at det ældre individ ikke antages at agere med udgangspunkt i forventningen om forfald eller i et forsøg på undgåelse af forfald. Den ældre handler nærmere ud fra målet om at realisere det efterstræbelsesværdige, som alderdommen har muliggjort. Modsat aktivitetsperspektivet, hvor målet er undgåelse af vækstidealets modsætning, er antagelsen her, at alderdom etablerer mulighed for opnåelse af idealet om selvrealisering. Dette skal ikke ses som udtryk for, at de to perspektiver beskæftiger sig med væsensforskellige idealer. Selvrealisering og livslang læring ligger sig som idealer i forlængelse af vækstidealet, der diskuteredes i forbindelse med aktivitetsperspektivet, blot med den nuance, at vækst ikke kun defineres biologisk eller økonomisk, men også som resultat af realisering af individuelle projekter. At se alderdom som frigørende til aktivitet i personlige projekter, frem for betvingende aktivitet til undgåelse af forfald, må siges at udgøre en mere positiv forståelse af ældres betingelser.

Det væsentlige spørgsmål i denne sammenhæng er, i hvilket omfang ældre mennesker identificerer sig med denne frihed. Eller om selvrealisering, som Thorsen anfører, skal ses som et generationsbestemt fænomen og ideal, som nutidens generation af ældre ikke har internaliseret og subjektiverer sig via (Thorsen 2005). Stigningen i antallet af ældre på kurser og aftenskoler samt antallet af ældre, der benytter pensionens frihed til at rejse, i kombination med opgørelser over ældre med depressions- og ensomhedsproblematikker, tyder på, at der

ikke kan gives et enten-eller-svar på disse spørgsmål, men at der er flere diskurser i spil til enhver tid (Kirk 2001, Solem 2008). Denne tvetydige tendens ville med Beauvoirs socialistiske blik også kunne læses som et udtryk for de sociale samfundsklassers fortsatte eksistens, hvor selvrealisering er et privilegium forbeholdt en mindre gruppe af økonomisk og kulturelt velstillede ældre (Beauvoir 1979). Dermed bliver selvrealisering ikke et kohorte- men et klasse spørgsmål. Det interessante for spørgsmålet om ældres potentielle selvrealisering, muliggjort af alderdommen, bliver imidlertid, hvorvidt det personlige projekt i selvrealiseringen kan sige sig fri fra at kredse om undgåelse af aldring. For i det omfang målet for det personlige projekt bliver undgåelse af den alderdom, som har gjort projektet muligt, er der næppe tale om en positiv forståelse af alderdom. I forsøget på at fremtale positive elementer af livet som gammel, der ikke tager udgangspunkt i undtagelser, kan man imidlertid argumentere for, at idéen om alderdom som frisættende er inspirerende og potentielt gangbar som positivt materiale for det ældre menneskes anvendelse af alderdom som markør for foretrukken identitetskonstruktion.

Den gamle som helt

Et andet forsøg på at repræsentere alderdom positivt gives i analyser af, hvordan alderdom fremstilles i kontemporær skønlitteratur (Rooke 1992). Beskæftigelsen med skønlitteratur som bidragende med indsigt i ældrebilleder forsvares med, at man her kan få adgang til diskurser om aldring formuleret i narrativer mættet med mening (Weiland 1993). Forholdet mellem virkelighed og fiktion antages at vekselvirke således, at virkeligheden skaber betingelser for fiktionen, som virker tilbage på virkeligheden ved potentielt at gøre nye forholdemåder mulige. Måden ældre repræsenteres på, i kraft af de roller de tildeles i fiktive historier, tages dermed som indikatorer på kulturelt tilgængelige identiteter for ældre, og hvis positive repræsentationer skildres, kan disse således siges at være potentielt reelle.

Selvom negative forståelser af ældre identiteter viser sig hyppigere end positive, giver tilstedeværelsen af positive identiteter således fornyet håb i bestræbelsen på nuancering af forståelsen af, hvad det vil sige at være gammel, og hvordan det er muligt at betragte sig selv positivt i kraft af en høj alder (ibid.). At det ikke kan konkluderes, at gamle, i det omfang de er til stede som karakterer i skønlitteratur, altid repræsenteres negativt udfordrer Beauvoirs pessimistiske argument om, at ældre mennesker udgør dårlige figurer for fiktion (Rooke 1992). Beauvoir skriver i *The Coming of Age*: "[] if an old man is dealt with in his subjective aspect he is not a good hero for a novel; he is finished, set, with no hope, no development to be looked

for [...] nothing that can happen to him is of any importance” (Beauvoir 1972: 210). Beauvoir bruger, med dette citat, skønlitteratur i hendes kamp for at skabe opmærksomhed på aldersdiskrimination. Hendes observationer kan imidlertid beskyldes for at være udtryk for hendes private, pessimistiske holdning, eller for ikke længere at holde stik, da det i nyere tid kan observeres, at gamle i stigende grad indtager skønlitterære hovedroller (Rooke 1992). Fx i Hallgrímur Helgasons *Kvinden ved 1000°* (2013), der er indstillet til Nordisk Råds Litteraturpris 2013. Her bor hovedpersonen Herbjörg, barnebarn af Islands første præsident, i en ombygget garage med selskab af en håndgranat fra 2. Verdenskrig, en bærbar computer og en forudbestilt tid til sig selv på krematoriet. Eller den dyremishandlende, hashrygende, halvfemsårige Maj Britt i Erlend Loes *Volvo Lastvagnar* (2005), der tager på reggae-festival med sin afrikanske kæreste, Bembo, og med sit sidste åndedrag istemmer Rage against the machines: *Fuck you I wont do what you tell me!* Også i film gør ældre deres entré, som i Mike Mills *Beginners* (2010), hvor 75-årige Hal efter 44 års ægteskab, springer ud som homoseksuel, da hans kone dør. Således synes to marginaliserede minoriteter, i form af ældre og homoseksuelle, her tilsammen at forme en slags ”old pride”, der inspirerer Hals søn, Oliver, til for første gang at vælge kærligheden til fremfor, med forældrenes ufuldbyrdede og uforløste ægteskab in mente, fra. For alle disse, i litteratur og film centrale, ældre figurer, er der således noget på spil af betydning.

Når helten i en roman er gammel, og når det er dennes alder, som bidrager med de karaktertræk, der gør vedkommende til en helteskikkelse, er stædighed og visdom hyppige elementer, og der kan argumenteres for, at disse karaktertræk er særligt fremtrædende i alderdommen. Stædighed, fordi den ældre med tiden er blevet klar over sine præferencer og ved, at det ikke fører noget godt med sig at afvige fra dem, og visdom fordi den høje alder betyder et langt liv fyldt med livserfaring. Med karaktertræk såsom stædighed og visdom, er der således tale om fremhævnning af kvaliteter, som udvikles på grund af og i takt med aldring. Ligesom alderdom italesat som frihedens tid, kan ældre mennesker som skønlitterære heltekarakterer således siges at skildre elementer af alderdom positivt ud fra kvaliteter, der særligt tilhører aldringen. Beauvoirs pessimistiske forestilling om, at der ikke kan hænde den gamle mand noget interessant som karakter i skønlitteratur, fordi hans liv er færdigt og uden udvikling, som det udtrykkes i hendes citat ovenfor, modsiges således af, at de personlige forhold, der gør ham til helt, ses som udtryk for og muliggjort ved aldringen. På samme måde som alderdoms nytilkomne frihed kan tolkes som etableringen af nye betingelser for selvudvikling, gennem selvrealisering, kan alderdom således siges at afstedkomme forandringer i personlige færdighe-

der, der kan betragtes som udvikling frem for afvikling. Og selvom denne udvikling konnoterer vækstidealene, fremhæves udviklingen på parametre der, modsat aktivitetsperspektivet, fører til positive kvaliteter på grund af, snarere end til trods for, aldringen.

Italesættelser som konstruktion af virkelighed

Selvom vi har argumenteret for, at negative forståelser af ældreidentiteter er dominerende og således hyppigere repræsenteret end positive, er der imidlertid en pointe i at fremhæve de positive, hvis hensigten er at bidrage til ældre menneskers muligheder for at identificere noget positivt med deres alder (Rooke 1992). Denne antagelse bygger på den socialkonstruktivistiske forestilling om, at ord skaber virkelighed og at man, for hver gang man fremhæver noget på en bestemt måde, er med til at styrke dette nogets position på denne bestemte måde. Ud fra denne position kan der rejses spørgsmål ved, om Beauvoir, og speciales første kapitler, med konklusionen om samfundets negative syn på alderdom, er med til at bestyrke dette negative syn. Hvis ord skaber virkelighed, og hvis det er FFLs formål at etablere konstruktive alternativer for ældres identitetskonstruktion, hvorfor så fremstille eksempler på, hvordan ældre marginaliseres eller hyldes for at trodse deres alderdom? Bidrager dette ikke blot til en utilsigtet, negativ konstruktion af alderdom? Jf. den Derridaske analyse af, hvordan alle sproglige begrebers betydning er udgjort af underliggende betegnere, handler det da ikke om at medvirke til etablering af nye betegnere, som tillige muliggør grundlæggende positive alderdomsdefinitioner? Ville det ikke være mere hensigtsmæssigt, på samme måde som fremhævelsen af frihed i alderdom eller den gamle helt i skønlitteraturen eksemplificerer, at fokusere på, hvordan alderdom kan konceptualiseres positivt?

Poststrukturalisme, som FFL epistemologisk orienterer sig imod, deler ovenstående socialkonstruktivistiske idé om ords virkelighedsskabelse, og giver således anledning til refleksioner over, hvorvidt vi bør gøre opmærksom på problemforståelser af alderdom, og dermed potentielt styrke disse, eller forsøge at etablere alternative fortællinger med det formål at afhjælpe konstruktionen af alderdom som et problem. For FFL er dette ikke et enten-eller spørgsmål, og selvom en del af hensigten med FFL er at bidrage til alternative identitetsmuligheder i alderdommen, begrundes vi imidlertid dette speciales vægt på kritik af, hvad vi anser for, dominerende, negative diskurser om alderdom i, at denne kritiske position har været udgangspunkt for motiverne bag FFL. I vores bestræbelser på at gøre FFLs praksis mulig at beskrive og diskutere, finder vi det derfor centralt at beskæftige os med, hvad FFL kan siges at være en reaktion på. Og her er kritikken af dominerende diskurser et centralt element. Hvorvidt de alternativer til negative forståelser af aldring, som FFL ønsker at bidrage til, skal

findes i redefineringer af alderdom med fokus på positive elementer, som det gøres i kritisk gerontologi, eller andetsteds, ligger imidlertid uden for FFLs teoretiske eller strukturelle rammer at afgøre. I stedet beror vi på potentialet til skabelse af foretrukne fortællinger, hvilket antages til stede i de individuelle perspektiver på de individuelle liv, FFLs deltagere besidder.

Opsamling

Kritisk gerontologis forsøg på positiv redefinering af alderdom, mener vi, udgør kvalificerede perspektiver tilsigtet opgøret med de negative alderdomsdiskurser. Fremhævelse af positive kvaliteter eksklusive for alderdommen, tilsammen med forsøget på skildring af ældres kvaliteter, via bl.a. litterære figurer, udgør, for os at se, imidlertid blot én af to fronter i rekonstruktionen af alderdom. En mere indirekte fremgangsmåde end denne findes i perspektiver, for hvilke løsningen på problemet med negative alderdomsdiskurser består i forsøg på at ændre de metaforer, der menes at ligge til grund for forståelsen af aldring som en afviklende bevægelse. I stedet for en opfattelse af livet repræsenteret ved livsbuens alderstrappe, argumenteres der for, at livet skal ses som et kontinuerligt, kumulativt forløb. Mens dette kapitels perspektiver således kan siges at have beskæftiget sig med, hvordan alderdom kan kategoriseres anderledes og mere positivt, repræsenterer den anden rekonstruktive front et alternativ til den grundlæggende forestilling om alderdom som kollektiv kategori med samme implikationer for alle ældre.

KAPITEL VIII – INDIVIDUALISERING AF ALDERDOM

Livsløbsforståelsen som diskursiv sidestrøm

Mens kritisk gerontologi kan siges at udgøre en akademisk strømning, hvis formål er at redefinere alderdommen positivt, anfægter andre strømninger livsbuens alderstrappe som metafor for forståelsen af alderdom. I opgavens kapitel tre gjorde vi rede for og diskuterede livsbuens alderstrappe kritisk. Livsbueforståelsen fremstilledes som det dominerende perspektiv i feltet, mens der med fremhævelsen af den gerontologiske forsknings overgang fra tværsnitsundersøgelser til longitudinelle studier antydedes strømninger gående i en anden retning. Selvom vi anser livsbueforståelsen for at udgøre den dominerende metafor for diskurser om aldring, finder disse andre strømninger relevans ved at tilbyde alternative metaforer til forståelsen af aldring som afvikling, som FFL kan siges at tilslutte sig. Vi skal i det følgende opholde os ved den diskursive strømning i feltet, der udgøres af livsløbsforståelsen, i hvilken menneskets individuelle udvikling over tid og igennem tilværelsen er i fokus.

Forud for livsløbsforståelsen går bl.a. psykoanalytiker, udviklings- og egopsykolog, Erik H. Eriksons, psykosociale udviklingsteori, der på ene side kan regnes for en del af tilpasningsperspektiverne, behandlet i kapitel fire, og på anden side forsøger at bidrage til rekonstruktionen af alderdom, som perspektiverne præsenteret i kapitel syv, ved fremhævelse af dens kvalitet i form af egenskaben visdom. Samtidig placerer teorien sig i området mellem psykoanalytisk og humanistisk teori, og opererer med et epigenetisk princip, relateret til livsbueforståelsen, som indebærer, at man på hvert livsstadium udvikler sig igennem et biologisk forudbestemt mønster for personlighed. Livsløbsforståelsen har siden Erikson set megen udvikling, og hans kategoriske fremstilling af livets stadier og udvikling er sidenhen afløst af en forståelse af livsforløbets og aldrings individualisering, som vi efter Erikson skal nærmere på.

Erikson om livsløb og aldring

I Eriksons livsløbsteori begribes alderdom som det sidste af otte udviklingsstadier, hvoraf de foregående syv er spædbarnsalder, tidlig barndom, legealder, skolealder, ungdom, tidlig voksenalder og voksenalder (Erikson 1983). Til hvert udviklingsstadium hører en udviklingsopgave, som individet skal løse tilfredsstillende for en sikker overgang til – og mulighed for tilfredsstillende løsning af – det næste. Hvert stadium skal således forstås ud fra den udvikling, som er fundet sted i de forrige stadier, og trivsel i alderdommen betinges dermed af det tidli-

gere livsløbs udformning (Erikson 1983). Erikson demonstrerer dermed, ligesom fx Beauvoir, en forståelse af sammenhæng mellem alderdom og det øvrige livsløb, som alderdom ses som en forlængelse af. Men det er en sammenhæng, der potentielt kaster negative skygger på alderdommen i fald individets forudgående liv ikke er forløbet ideelt ift. teoriens forskrift. Iflg. Eriksons teori, vil evt. deficits i løsningen af en tidligere udviklingsopgave således determinere det senere livsløbs negative udformning. Teorien tager dermed ikke højde for fx betydningen af individets møde med positive kontekster på senere i livet (Munk 1996).

Mislykkes opnåelsen af *integritet*, som er alderdommens psykosociale udviklingsopgave, er det med *fortvivlelse* som resultat. Integritet er for Erikson defineret ved følelsen af sammenhæng, helhed og meningsfuldhed i livet – og antages at være et universelt ideal for alderdommen – mens fortvivlelse ofte er udtryk for individets oplevelse af stagnation (Erikson 1983, Munk 1996, Otto 1998). Individets følelse af sammenhæng og helhed er, iflg. Erikson, særligt på prøve i alderdommen, hvor den ældres jegbevidsthed, el. identitet, udfordres. Oplevelsen af, at ens liv har været meningsfuldt og givende, er således en forudsætning for undgåelse af fortvivlelse, som medfører *dødsangst*. Målet med den ældres oplevelse af integritet er *visdom*, defineret ved en: "[] oplyst og uhildet interesse for selve livet ansigt til ansigt med selve døden" (Erikson 1983:58). Visdom er ligeledes modstykket til den foragt, ældre risikerer at respondere med ved: "[] at føle (og se andre) i en tiltagende tilstand af at være færdig, forvirret, hjælpeløs" (Erikson 1983:58). I mødet med gamle patienter, oplever Erikson dem begræde forspildt tid, svækket autonomi, forspildte initiativer, forfejlet intimitet, forsømt generativitet, forbigåede identitetsmuligheder gennem livet (Erikson 1983). Målet med analysen, og den ældres sidste udviklingsopgave som sådan, bliver derfor: "En følelse og accept af, at det levede liv ikke kunne være anderledes, end det blev" (Munk 1996:42).

Eriksons teori rummer for os at se en vigtig forståelse af, hvorledes ældres identitetsoplevelse, kan antages særligt udfordret i alderdommen. Årsagen hertil tilskrives med FFL dominerende, negative alderdomsdiskurser, mens Erikson synes at henvise udfordringen til omfanget af den psykosociale udviklingsopgave, individet konfronteres med i alderdommen. Erikson opfatter således livet strukturelt stadiet opdelt og kumulativt, hvorfor alle mennesker, trods deres individuelle liv og historiske, sociale og kulturelle situering, skal bevæge sig gennem samme kategoriske stadier for at kunne lykkes med samme psykosociale udviklingsopgaver. Determinisme og essentialisme synes dermed at karakterisere teorien. Selvom Erikson fremhæver visdom som en opnåelig kvalitet ved alderdommen, synes teorien dog begrænsende

for den mangfoldighed af identitetskonklusioner, der kunne gøres mulige i alderdommen, hvilket også har næret udviklingen af senere teoridannelse ud fra et livsløbsperspektiv.

Livsbuens opblødning og livsløbets fremkomst

Livsløbsforståelsen synes, udover forløberen Eriksons bidrag, dannet af flere forhold, der til sammen bevirker en opblødning af livsbuens alderstrappe og forståelsen af alderdom givet ved denne. Først og fremmest handler det om den forlængede gennemsnitslevealder, der ruller som en aldersbølge igennem livsbuen – og Eriksons stadier for så vidt: ”Med livsforlængelsen er livsbuen nu blevet spændt ud i så langt et spænd, at dens fortolkninger ikke længere slår til” (Jensen 1996:51). For ældres vedkommende medfører denne livsforlængelse, iflg. Otto, bl.a. et forstærket misforhold mellem demografi og diskurs: ”[] idet der findes en gruppe af mennesker, der af staten betragtes som gamle, men som fysisk/mentalt er unge – aldersgruppen ”de unge gamle” hvis fysiske og mentale tilstand svarer til 50-åriges for få generationer siden” (Otto 1998:102). Der er blandt alderdomsforskerne enighed om, at generationen af ”unge gamle” er historisk ny og kvalitativt adskiller sig fra foregående ved et bl.a. ofte kortere og mindre fysisk hårdt arbejdsliv med et mindre markant fysisk forfald til følge. Opererer man med et differentieret aldersbegreb, siger kronologisk alder dermed, i endnu mindre grad end tidligere, noget om hhv. biologisk, psykologisk og social alder (Fisker, La Cour, Jacobsen 2012, Lewinter 2008). Livsløbstankens stigende tilslutning menes således at være resultat af samfundets forandrede levevilkår, som har påvirket ældre borgeres tilstand og forventede levealder markant. Livet forstået som ét samlet forløb snarere end som stadiet opdelt, kan derfor siges at repræsentere en mere oplevelsesnær forståelse af, hvad det vil sige at blive gammel med konsekvenser for, hvordan det bliver muligt at forstå alderdommen.

Fra tværsnit til længdesnitsundersøgelser i studiet af aldring

Forsøget på opblødning af livsbuen er udgjort af ønsket om et opgør med den alderisme livsbuen mentes at resultere i. Man har villet erstatte livsbuen som grundforestilling om aldring, ud fra antagelsen om, at en del af problemet kan spores tilbage hertil (Otto 1998b). Forskeres arbejde i denne retning er bl.a. repræsenteret ved det tidligere omtalte metodologiske skifte fra tværsnitsundersøgelser til longitudinelle studier, hvor samme individ studeres over livsløbet, fremfor i sin alderdom at blive sammenlignet med yngre individer. Forskerne forlod tværsnitsmetoden, idet: ”De forskelle mellem unge og ældre, der viste sig herved, tog sig ud som biologisk betingede, også selvom de måske skyldtes historisk bestemte forskelle i gene-

rationernes levevilkår” (Jensen 1996:62). Dette stod klart, da man overgik til længdesnitsmetoden, hvor en aldersgruppe – en kohorte – født ca. på samme tid, studeres fra ungdom til alderdom, idet: “[] de forskelle, der fremkommer ved tværsnitsundersøgelserne, ofte næsten forsvinder, når det er de samme menneskers udvikling livet igennem, man studerer” (Jensen 1996:62). Livsløbsforskningen nivellerer hermed nogle af forskellene mellem ældre og de øvrige aldersgrupper, hvilket bruges ældrenormaliserende og som argument mod alderisme. Hvor videnskaben tidligere gav anledning til negative forståelser af alderdom, skaber denne vidensproduktion således nye og mere nuancerede udsigter i håbet om at muliggøre høj alder som foretrukket element i identitetskonstruktion.

Sol Seims forskning

Psykologen Sol Seims forskning udgør et pionerarbejde indenfor longitudinelle studier, idet hun fra 1939 til 1994, en periode på 55 år, med psykologiske tests såsom Rorschach og Ravens matricer, undersøgte de samme personer af flere omgange. Seim var 26 år, da hun påbegyndte sit arbejde og 81 år, da hun færdiggjorde det (Haugen & Krüger 1999). Det er unikt, at et så langt studie udføres af den samme forsker, og til sammenligning kan nævnes, at de hjemlige befolkningsundersøgelser fra Glostrup, hvor forskelligt udvalgte kohorter følges gennem årtier, er blevet forestået af skiftende forskere. Ift. opblødningen af livsbuen har Seim ved sit arbejde vist, at negative ændringer i undersøgelsespersonernes intellektuelle kapacitet først finder sted 20-30 år senere i livsløbet end førhen antaget. I relation til kritisk gerontologis ambition om at påvise, hvordan alderdom kan siges at føre positive kvaliteter med sig, har Seim mht. personlighedsudvikling demonstreret stabilitet fra årene mellem 30 til 70, og i det omfang der sker ændringer, er det i retning af et mere modent og harmonisk følelsesliv (Haugen & Krüger 1999). Fund fra Rorschachtesten angiver således en tendens til, at undersøgelsespersonerne i deres leveår mellem 60 og 70 bliver mindre pedantiske, mere tolerante og bedre følelsesmæssigt tilpassede (Haugen & Krüger 1999). Det kan diskuteres, hvorvidt der er et misforhold mellem disse fund, og trækteoriernes fund om forandrede personlighedstræk i alderdommen, som diskuteret i kapitel fire. Sammenligningen besværliggøres af, at forskningen er foretaget med forskellige metoder og på baggrund af forskellig teori. Hvad vi imidlertid finder påfaldende, er forskellen i optimisme i synet på alderdom de to perspektiver imellem. Seims forskning synes, i sammenligning med trækteoriernes, at fremhæve alderdomsrelaterede personlighedsforandrings potentialer fremfor de begrænsninger, vi synes at finde i trækteoriernes udsagn.

Seims arbejde henleder også opmærksomheden til de store individuelle variationer, der eksisterer mellem undersøgelsespersonerne. Nogle ældre testpersoner præsterer med årene dårligere, andre uændret, mens andre i deres alderdom klarer sig bedre end før. Dette kan forstås sådan, at individet i tiltagende grad udviser et adfærdsmønster, som er helt personligt. Iflg. Seim ældes vi ikke med samme hastighed, vores udvikling foregår i forskellige tempi, alt imens individet konstant bevæger sig fremover i tid i en dynamisk forandring fra fortid til fremtid. I henhold til diskussionen om aktivitet eller tilbagetræning er det Seims synspunkt, at ældre går igennem faser, hvor involvering og tilbagetrækning ift. omgivelserne vil kunne veksle igennem aldringsprocessen, og at den enkeltes måde at møde sin alderdom på, er påvirket af samfundet det lever i (Haugen & Krüger 1999). Ydermere indtræffer ældres markante fysiske og mentale nedgang på forskellige tidspunkter, der samlet set tegner billedet af en aldersgruppes asynkrone afblomstring (Haugen & Krüger 1999). Seims analyse af aldringsindividualitet adskiller sig således fra Eriksons kategoriske.

Fra kategorisering til individualisering af livsforløbet

Resultaterne af Seims forskning synes at understøtte måden Otto og litteraturhistoriker, Johan Fjord Jensen, anskuer udviklingen i aldersforståelsen på. I stedet for en kategorisering af livets aldre, som var resultatet af en naturvidenskabelig tænkning, kan man med livsløbstilgangen tale om en individualisering af livets gang, som et resultat af en psykologisk tænkning: "Den personlige udvikling er individuel, og derfor er længden og rækkefølgen af livets aldre eller faser mindre dogmatisk" (Otto 1998b:53). Referende til levetidsforlængelsen hævder Otto endvidere, at voksenlivet i dag optager størstedelen af pladsen i den tidligere livsbue, og ikke længere blot gør det ud for buens højde- og vendepunkt. Vi er således på vej mod et samfund, hvor der kun findes voksne og børn, og hvor sidstnævnte fylder meget lidt. Unge og ældre er variationer af den voksne, og livsbuens indbyggede trappemotiv kan således ikke længere symbolisere livet, da den bliver flad: "Det skyldes, at man ikke tænker i vækst, modning og forfald, men i ligestillede faser" (Otto 1998b:53). Forståelsen af livsbuens forandring finder vi også hos Jensen, som skriver: "Endnu lever vi under kronologiseringens tvang; endnu fødes vi og vokser vi op til et livsmønster, hvor vi trin for trin gennemløber livsbuen. Men i helt moderne tid gør vi det i komplicerede forløb, der efterhånden gør det vanskeligt at forstå vores udvikling i billedet af en bue, som vi bestiger, som vi vandrer henover, og som vi til sidst stiger ned fra under vort møde med døden" (Jensen 1996:51). I forsøget på at opløse og erstatte livsbuens trappemetafor, med den hensigt at bekæmpe alderisme, gives der således også udtryk for en forestilling om, at trappemetaforen ikke finder relevans ift. en beskrivelse af det moderne liv.

Ældres heterogenitet

Hvad Seim, Otto og Jensen tilsammen peger på, er en individualisering af livsforløbet og alderingen, hvor individets udvikling ikke, som i livsbueforståelsen, foregår i kategoriske faser. En central forståelse i livsløbstilgangen er dog fortsat, at ingen periode i livet kan forstås isoleret fra individets tidligere oplevelser og håb til fremtiden. Livet anskues i en sammenhæng og individets alderdom ses som genspejlende muligheder, begrænsninger og valg over mange år (Nielsen 2006). Der er, iflg. antropolog Marie Konge Nielsen, således blandt den kronologisk ældste del af befolkningen: "[] tale om en så høj grad af heterogenitet, at det måske overhovedet er vanskeligt at give dem en kollektiv fællesbetegnelse" (Nielsen 2006:123). Samme heterogenitetspointe anføres af de narrative terapeuter Nancy Patricia Kropf og Cindy Tandy: "While ageist stereotypes cast the elderly population as homogenous, older individuals are more different from one another than any other segment of our population. Diversity in later life is partially due to the unique life experiences that each individual brings to late adulthood" (Kropf & Tandy 2008:3-4).

Livsløbstilgangens forståelse af ældre som en heterogen befolkningsgruppe, hvor hver enkelt individs aktuelle situation repræsenterer udkommet af et unikt livsløb formet af muligheder, begrænsninger og valg over mange år, flugter med den forståelse af deltagerne, vi lægger til grund for arbejdet i FFL. Vi mener, at livsløbstankens individualiserende betragtning af ældre mennesker skaber mulighed for andre måder at betragte sig selv på, end dem, der gives af den mere kategoriserende tendens, der ligger indlejret i livsbuens trappemetafor. Når alderdommen er udtryk for kulminationen af det unikke levede liv, fremfor en biologisk determineret nedgangstid, åbnes der op for livshistoriefortællingers centrale betydning for forståelsen af livet i alderdommen, og vi mener, at det er her, initiativer som fx FFL har sin berettigelse.

Identitets stabilitet eller foranderlighed

Som det antydedes med sammenholdningen af Seims forskning og trækteori, pågår der i feltet en diskussion vedr. identitets stabilitet eller foranderlighed igennem livet. Den skal vi i det følgende knytte nogle kommentarer til, da den demonstrerer en forskel i forståelse af identitet afledt af et udgangspunkt i en hhv. strukturalistisk og poststrukturalistisk tænkning og tilgang. Selvom livsløbstanken flugter med det individualiserende fokus i FFL, synes det væsentligt at bemærke, hvorledes FFL adskiller sig fra den strukturalistiske hovedstrømning i livsløbstilgangen, da det poststrukturalistiske epistemologiske udgangspunkt for FFL betyder, at vi er mere optagede af ældres subjektive forståelser af stabilitet eller foranderlighed i de-

res liv end af, hvordan empirisk videnskab, med udgangspunkt i livsløbstanken fremfor livsbuens alderstrappe, gør nye objektive fund om alderdom, som det fx er tilfældet i Seims forskning.

Strukturalistisk identitetsforståelse

Hvis stabilitet og kontinuitet antages i betragtningen af alder og identitet, arbejdes der, iflg. Nielsen, indenfor en forståelsesramme, hvor identiteter forstås som fastlåste og uforanderlige (Nielsen 2006). Herfra vil det hævdes: "[] at aldring er en naturlig proces med en bestemt række aldersspecifikke roller og identiteter, og at bestemte sociale strukturer eller økonomiske relationer vil begrænse det menneskelige potentiale til visse forudbestemte kategorier" (Nielsen 2006:26). Opgaven bliver dermed, som det fx er for biomedikaliseret gerontologi, at afdække "virkeligheden" bag aldring, for at forøge visheden om, hvad det betyder at blive gammel, ud fra antagelsen om, at denne viden vil ruste os alle bedre til mødet med vores alderdom (Nielsen 2006). En sådan behandling af alderdom, der baserer sig på en forståelse af, at livet udvikler sig kontinuerligt, og at identiteten er mere konsistent end foranderlig, er iflg. Nielsen: "[] en moderne tilgang til identitet og aldring, fordi vægten lægges på at bevare identitetens kontinuitet." (Nielsen 2006:26).

Udover i biomedikaliseret gerontologi, finder vi, at den moderne, strukturalistiske tilgang vinder tilslutning i meget af den humanistiske gerontologi, her kendetegnet ved livsløbstilgangen. Der kan identificeres en stræben efter en individuel indre essens, betragtet som en nærmest sjælelig konstant ved hver enkelt menneske. Selvom vi påskønner livsløbstankens individualisering fremfor kategorisering af ældre mennesker, betragter vi, i forlængelse af Foucault, identitet som en helt igennem socialt konstrueret størrelse uden ontologisk status (Heede, 2007).

Identitet og livsløb i poststrukturalistisk optik

Overfor den strukturalistiske tilgang til identitet, karakteriseret ved en søgen efter konsistens, stabilitet og essens igennem livsløbet, står den poststrukturalistiske, med sine idéer om foranderlighed og multiplicitet, som en anden måde at betragte og beskæftige sig med identitet på. På baggrund af FFLs narrative udgangspunkt, anvender vi poststrukturalisme som fællesbetegner for perspektiver, der antager identiteter som konstruerede med mulighed for rekonstruktion.

I poststrukturalistisk optik opfattes identitet som omskiftelig og multipel, og ift. aldring og identitet er der i princippet endeløse, alternative mulige måder at betragte sig selv på og være gammel på (Estes, Biggs & Philipson 2003, Gergen & Gergen 2003, 2010). I stedet for afgrænsede faser, eller det kumulative livsløbs kontinuitet og kohærens som indkredsede markører for identitet i alderdommen, argumenterer en poststrukturalistisk forståelse for et identitetsbegreb, hvor kontekst kan siges at erstatte kontinuitet og kohærens som bærende begreber. Den multiple identitet betyder, at der åbnes op for forskellige måder at forstå sig selv på, som ikke nødvendigvis befordrer konsolidering i én holistisk samlet, logisk struktureret identitet, men som kan fungere som øer af selvforståelser struktureret i fortællinger, der hver især besidder egne lokale logikker og organiseringer, afhængige af den kontekst, de skal fungere i. Jf. FFLs narrative udgangspunkt, forstår vi narrativers sproglige konstruktioner som måden identiteter bliver til på, og derfor som en oplagt adgangsvej til indsigt i de indrammende elementer for identitet.

Alderdoms betydning for poststrukturalistisk identitetskonstruktion

I FFL forstås identitet som en intellektuel disciplin, der udføres som: "[] en uopphørlig refortolkning av livshendelser, gamle og nye, i lys av endrede perspektiver for eget liv. Selv om man skulle anvende gamle velbrukte mestringsstrategier i nye situasjoner, vil disse få en annen meningskontekst og skje i en annen tidsepoke og livsfase enn tidligere" (Thorsen 2002:152). Identitet bliver i denne optik snarere det man "gør", idet man konstruerer med udgangspunkt i nuværende meningskontekster, end det man "er" qua de historiske fakta, ens liv består af. Kronologisk alder, eller de med biologisk alder medfølgende forfaldssymptomer, ses således ikke som afgørende eller obligatoriske elementer i ældres identitetskonstruktioner. I stedet regnes hverdagslivet og de minder, der vækkes her, sat ind i nutidige meningskontekster, for centrale. En poststrukturalistisk identitetsforståelse medfører således opfattelsen af, at: "Elderly persons theorize and construct their own analytical models of later life based not on gerontological models but on the lived experiences embedded in their everyday environments" (Katz 1996:127). Hermed bliver det den ældre selv, der afgør alderdoms betydning for identitet, og for så vidt vi erfarer, tilskrives alderdom ingen eksklusiv betydning af FFLs deltagere, men indgår som et ligeværdigt tema blandt mange. Når alderdom har været et tema i FFL, har det været forfulgt af os som gruppeledere, men har, som følgende eksempel illustrerer, hurtigt vist sig uddebatteret:

G: Hvad tænker du, når du ser det der forfald, som det jo på en måde er med en veninde, der bliver dement, og en veninde, der bliver blind?

JE: Jeg synes det er trist.

G: Bliver du bange på dine egne vegne?

JE: Ja, man kan ikke undgå at tænke på, hvordan du bliver om et par år. Det kan ikke undgås. Min egen mor var meget forkalket. Hun kunne slet ikke kende mig eller noget som helst. Og det er da tanker, man har, om man bliver ligesådan, men det kan man jo ikke gøre noget fra eller til.

Refleksionerne over alderdoms og aldrings betydning for ældre knytter an til en diskussion, Thorsen (2002) fører med forfatteren til *The Ageless Self* (1986), Sharon Kaufmann. Kaufmann hævder, at de gamle amerikanere, hun har interviewet, ikke ser nogen mening i aldring i sig selv, ligesom det heller ikke giver mening for dem at tale om at være sig selv i alderdommen. I stedet italesætter de en identitet, der opretholder kontinuitet fysiologisk forfald desuagtet, og Kaufmann konceptualiserer følgelig de ældres selvopfattelse som *aldersløs* (Kaufmann 1986, Thorsen 2002). Thorsen indvender heroverfor, at Kaufmann overser den forandring, der finder sted i kontinuiteten. Det at opleve kontinuitet forudsætter ikke fraværet af ændringer, en opfattelse også repræsenteret ved Seims forskning.

Ser vi på ovenstående FFL-uddrag fremgår det, at **JE** er sig sin aldrings potentielle effekter bevidst og reflekterer over, hvilke forandringer de næste år vil medføre. Det synes dog ikke som om, at det fysiologiske forfald vedrører **JE**s selvopfattelse, men i stedet blot betragtes som en risiko i hendes situation. En anden deltager gjorde ofte entré til FFL ved at stille sin rollator fra sig, sætte sig i sin stol og udbryde: *Det er hårdt at være blød!*, refererende til sit gangbesvær, som hun antog afledt af sin overvægt fremfor sin alder, og som hun synes at anvende til at udsige noget positivt om sig selv. Alderdom og aldring ser således umiddelbart betragtet ikke ud til at vække særlig resonans ift. FFL-deltagernes identitetsforståelser. Spørgsmålets mulighed for besvarelse begrænses imidlertid af FFLs ambition om at tilgængeliggøre positive og foretrukne identitetskonklusioner uafhængig af dominerende, negative alderdomsdiskurser, hvorfor deltageres forståelse af alderdom og aldring er et område, hvis udforskning i første omgang ikke har haft FFLs interesse og prioritet.

Realitet i poststrukturalistisk identitetskonstruktion

Selvom FFL-deltageres fysiske forandring fra et biomedicinsk perspektiv ville kunne siges at udgøre en realitet, beskriver Thorsen, hvorledes der i den poststrukturalistiske anvendelse af selvbiografien ikke eksisterer nogen "virkelighed" om personen foruden det i historien fortalte (Thorsen 2002). Når ældre beretter om deres livshistorier, og derigennem konstruerer de-

res identiteter, er der således ikke nogen virkelighed at sammenholde historien med. Idéen om den kohærente, kumulative identitet suspenderes dermed til fordel for forståelsen af flere identiteter, som lader sig reflektivt producere gennem den ældres narrativer. Nogle ting trækkes i forgrunden, mens andre forties, og resultatet bliver en livshistorie, som underbygger bestemte forståelser af selvet. Afhængig af konteksten, ændrer livshistorieberetningerne sig derfor i retning af, hvad de har til hensigt at karakterisere. Og selvom der samlet set kan identificeres selvmodsigelser og inkohærens beretningerne imellem, synes disse mindre vigtige holdt over for de identiteter, beretningerne skal understøtte.

Denne forståelse af identitet er konsistent med grundlaget for FFL og med, hvordan vi forstår processen ved identitetskonstruktion i FFLs praksis. Forståelsen konkretiseres fx hos en deltager, som, trods et hårdt liv med mange sociale og personlige problemer, opfatter sig selv som en god far, der foranstaltede de perfekte opvækstbetingelser for sit barn. I sin fortælling om et vellykket faderskab fremhæver han, hvorledes han havde ventet med at få børn, til han som 28-årig følte sig gammel nok, samt at det havde været centralt for ham at møde den rigtige kvinde. Selvom vi senere erfarede, at moderen til hans barn fik et *sammenbrud*, da barnet var to, og at han selv blev stiknarkoman og alkoholiker, synes dette ikke relevant for hans forståelse af sig selv som en god far, hvorfor den kildekritik, der ville kunne gendrive sammenhængen i en sådan fortælling i FFL udebliver. De parallelle fortællinger om det gode faderskab og misbrug forstås derimod indenfor rammerne af identitetens multiplicitet, og fortællingens udeladelser tages som udtryk for selvets reflektive formning af sin historie ud fra en bestemt hensigt (Thorsen 2002). Resultatet bliver en livshistorie, som underbygger deltagerens foretrukne og positive forståelse af sin identitet, og den umiddelbare inkohærens mellem det at være en god far og stiknarkoman vurderes irrelevant for deltagerens forsøg på at fortælle, hvorledes hans faderskab har været betydningsfuldt for ham.

I forlængelse af den poststrukturalistiske identitetsforståelse, er hensigten i FFL således at give plads til de forståelser af livet, deltagerne konstruerer. Også hvis der antydes indbyrdes modsigelser i samme fortælleforløb eller mellem den enkelte deltagers forskellige fortællinger (Blaakilde 2006). Underkaster vi vores egen praksis et kritisk blik kan vi imidlertid erfaringsmæssigt konstatere, at havde ovenstående parallelle fortællinger begge været fremhævet positivt betydningsfulde af deltageren, havde disse været forsøgt reflektivt sammenholdt, med hensigten om tykning af en foretrukken fortælling og identitetsforståelse. En æstetik, såvel som en etik, synes dermed tilstræbt i FFLs perspektiv på narrativer, hvor fx fortællinger førende til positive identitetskonklusioner og individets oplevelse af agens med positivt ud-

fald forekommer foretrukne. Et eksempel på sidstnævnte sås i vores håndtering af ungarlen **PJs** fortælling om, hvordan hans valg af sin egen lejlighed, i en tid med stor boligmangel, fremfor kærlighed i bofællesskabet med en kvinde, igennem livet havde *redet ham som en mare*. Udtrykket at *kunne lukke sin egen dør* forsøgt i denne forbindelse udfoldet til tykning af en fortælling omkring værdierne forbundet hermed, men tilbage stod, at **PJ** havde oplevet det som et forkert valg, og udkommet af hans agens synes i dette tilfælde således ikke positiv eller foretrukket. FFLs forhold til deltageres oplevelse af fx forkerte valg, fiasko, lidelse og meningsløshed behandles mere indgående i specialets sidste kapitel.

Et andet eksempel på FFLs poststrukturalistiske inspiration kan illustreres med, hvordan det – modsat Eriksons tilgang til ældre analysander – til et FFL-møde diskuteredes, hvordan livet også kunne have været. Denne samtale tilgængeligjorde deltageres oplevelse af, at livet kunne have udartet sig anderledes og satte refleksioner i gang omkring, hvad dette ville have betydet for deres oplevelse af dem selv, hvis tingene ikke var blevet, som de blev. Samtalen bidrog til deltageres fornemmelse af agens ift. selv at have truffet de valg i deres liv, som havde fået betydning for, hvordan tingene blev, samt refleksioner over grundlaget for disse valg. Valgene og deres udfald var i flere tilfælde ikke glædelige gensyn, men ikke desto mindre vidnede de om mennesker, der var trådt i karakter eksistentielt, og som gjorde brug af færdigheder, der muliggjorde dette. Vi oplever dermed ikke, at FFLs narrativt inspirerede praksis viger udenom om fx svære eller sørgelige episoder eller omstændigheder i menneskers tilværelse, men en tendens til identifikation af disses positive funktion ift. tykning af deltageres foretrukne fortællinger og identitetskonklusioner kan registreres.

Opsamling

Livsløbsforståelsens individualisering af alderdom medfører en forståelse af den enkelte ældres livshistorier som betydningsfulde for identitet, hvormed et mere heterogent billede af den ældre befolkningsgruppe tegner sig. I stedet for at se livet stratificeret i faser, betragtes livet som kontinuerligt og kumulativt. Dette implicerer en forståelse, som bygger på målet om etablering af kohærens og integration mellem individets livshistorier, i bestræbelsen på at finde ind til identitetens essens. Vi betragter FFL i forlængelse af livsløbets individualisering, men deler ikke livsløbets overvejende strukturalistiske syn på identitet som betinget af kohærens og integration. FFL tilslutter sig snarere en poststrukturalistisk identitetsforståelse, hvor meningskontekster guider den multiple, fortløbende identitetskonstruktion. Dette per-

spektiv sættes i det følgende ind i en narrativ, terapeutisk praksisramme, hvor FFLs inspiration fra narrativ teori og praksis præsenteres, eksemplificeres og diskuteres.

KAPITEL IX – FORTÆL FOR LIVET FORHOLDT TIL DETS KILDER

FFLs filosofisk poststrukturalistiske grundlag har, som diskuteret forud, implikationer for, hvordan deltagernes narrativer praktisk gribes an ved gruppemøderne. Samtidig guides interviewspørgsmålene, hvorfra deltagernes narrativer formes, af de mere konkrete interviewmetoder i Whites narrative praksis, hvortil poststrukturalistiske filosoffer såsom Foucault, Derrida og Deleuze ligeledes udgør inspirationskilder (Winslade 2009). FFLs praksis er dermed på den ene side formet af poststrukturalismens perspektiver på psykologiske fænomeners fremkomst og beskaffenhed, og på den anden side guidet af en konkret, psykoterapeutisk praksis. Selvom vi for overskueligheds skyld finder det formålstjenesteligt at skelne mellem FFLs filosofiske og metodiske opland, kan de to elementer imidlertid betragtes nært beslægtede, og det skal her nævnes, at FFLs tilknytning til de poststrukturalistiske perspektiver primært går igennem vores kendskab til det narrative perspektivs anvendelse af dem. Narrativ praksis kan derfor ses som den dominerende inspirationskilde i udformningen af FFL, og følgelig fokuseres på narrative idéer, begreber og teknikker væsentlige for FFL. FFLs anvendelse af disse illustreres og diskuteres på baggrund af mødeuddrag.

Narrativ praksis og Fortæl for Livet

Narrative grundantagelser

Den grundlæggende idé i narrativ teori og terapi er forståelsen af, at individer organiserer mening og konstruerer identitet med udgangspunkt i fortællinger fra livet (White 2009). Disse fortællinger er underlagt diskursiv magt i form af kulturelle forventninger og normer: "Narrativerne tilhører på den ene side den enkelte fortæller, som ud fra sit unikke livsverdensperspektiv sætter ord på sine oplevelser. På den anden side knyttes an til en given social, kulturel og historisk kontekst og bestemte narrativer, som stilles til rådighed for samfundets individer" (Hoff 2006:105). Psykologiske problemer forstås således som et resultat af samspillet mellem personer og de sociale og kulturelle miljøer, de færdes i, hvorfor narrativ praksis arbejder med at synliggøre diskursiv magt, for at kunne gøre andre forståelser af individers fortællinger tilgængelige (Holmgren 2006). Det er en grundantagelse i narrativ terapi, at der altid findes alternative fortællinger om de begivenheder, som af klienten tolkes i retning af negative identitetskonklusioner, og det er hensigten med narrativ terapi at få øje på de sprækker i klientens historier, der giver adgang til de alternative fortællinger. Med de alternative fortællinger opstår nye muligheder for at konstruere identitetskonklusioner, og målet

med narrativ terapi kan derfor siges at være klientens styrkelse og tykning af foretrukne identitetskonstruktioner.

Forandring og Fortæl for Livet

Formålet med FFLs praksis kan ikke, som tilfældet er med narrativ terapi klienter, beskrives med målet om deltagernes forandrede perspektiver på livet, da dette ikke ses som en forudsætning for gruppens virksomhed. Ydermere antages deltagernes perspektiver på livet ikke i sig selv problematiske, men søges tværtimod synliggjort, tyknet og kvalificeret som foretrukket alternativ til forståelser tilbudt af dominerende samfundsdiskurser. I FFL kan disse dominerende diskurser være aldersrelaterede, men er det, som diskuteret, sjældent. Vi finder i stedet, at FFLs deltagere er optaget af temaer relateret til diskurser om fx køn, social status og kærlighed. Forandrede perspektiver på livet kan dog forekomme, via etableringen af nye formidlinger af livsfortællingen, lige såvel som eksisterende forståelser kan nuanceres og styrkes: "[] fortællingen af livets historier kan give én selv nye erkendelser, mens man gør det – fordi udvælgelsen, fortællestrukturen og plottet altid kan skifte karakter og retning og give nye indsigter – og selvindsigter" (Blaakilde 2006:139). Et eksempel på, hvordan forandrede perspektiver kan opstå via FFLs praksis, ses i en af deltagernes fortælling om, hvordan hun er et dovent menneske. Dette er en umiddelbart negativ identitetskonklusion, men i hendes fortælling om, hvordan hun har lært at gøre konstruktiv brug af sin vrede, en også umiddelbart negativ kvalitet, åbnes der, via gruppelederens spørgsmål, op for refleksioner om, hvorledes dovenskaben også kan være konstruktiv i kombination med vreden:

G: Jeg kom til at tænke, om det var dovenskaben, som hjalp med til at bearbejde vreden? Som måske kunne ligge lidt en dæmper på, så det ikke blev den negative form for vrede?

KJ: Ja. Altså, så får vreden lige en lidt bredere definition, end jeg lige gav den i starten, men det lyder meget rigtigt. Fordi vreden er også gødningsagtig. Altså, det er ligesom en plov, der går gennem jorden og lige får vendt systemet en gang imellem. Og der har jeg ikke tænkt på dovenskaben på den måde, men så gør dovenskaben, at nu skal der dæleme ro til. Og det har jeg slet ikke tænkt på.

G: Og så bliver dovenskaben vigtig måske?

KJ: Ja, det har den helt sikkert været. Jeg har ikke tænkt på det, men den har faktisk været med til at holde kogehuset i ro.

Uddraget kan siges at vise, hvordan den reflektive dialog om dovenskabens forbindelse til vrede introducerer en ny forståelse af dovenskabens betydning, og at denne nye betydning

giver dovenskaben et formål, som har med regulering af vrede at gøre. Identitetskonklusionen *jeg er doven*, kan i dette eksempel dermed siges at rekonstrueres ud fra andre perspektiver end de hidtidige, og dette formodes her at gøre konklusionen mere foretrukken. Gruppeledernes interviewspørgsmål synes således, på samme måde som den narrative terapeuts, at åbne op for sprækker af nye forståelser indlejret i deltagerens fortælling. Deltagerens forandrede perspektiv antages i denne sammenhæng bl.a. afledt af gruppelederens sprogbrug, der ses inspireret af den narrative praksis *eksternalisering*.

Eksternalisering

Eksternalisering udgør en af de mest udbredte og anvendte narrative praksisser (White 2006, White 2007, Russel & Carey 2007). Eksternalisering er en måde at tale om psykologiske tilstande eller problemer på, hvor tilstanden eller problemet omtales separeret fra personen, som noget uden for personen. Formålet med dette er at etablere et alternativ til forståelsen af tilstanden eller problemet som en del af personligheden eller identiteten. Når mennesker op søger terapi, sker det ofte med udgangspunkt i en idé om, at der er noget galt med dem. Problemet opleves som noget, der ligger indlejret som sandheder om personen. Med eksternaliseringen af problemet forskydes det fra personen, og i stedet for at personen opfattes som problemet, er det problemet, der er problemet (ibid.). Når problemet bliver en entitet i sig selv separeret fra personen, og når personen således ikke på samme måde er kædet sammen med problemet, opstår der nye muligheder for at handle på problemet (White 2007). Der kan lægges afstand til problemet og hidtidige negligerede identitetsfortællinger kan få plads (White 2006).

I FFL, hvor deltagerens problemhistorier ikke nødvendigvis er omdrejningspunktet, har vi fundet en mere indirekte applikation af eksternalisering oplagt. En sådan eksemplificeres af Dafna Stern, socialarbejder på et jødisk alderdomshjem i Sydney, som i samtaler med to beboere introducerede eksternalisering af døden, hvorved beboerne oplevede at indtage en ny og mere foretrukken position ift. den død, som de vidste, var uundgåelig og nært forestående (Stern 2011). Dette afføder vores opmærksomhed ift., hvorvidt eksternalisering i FFL kunne finde anvendelse ift. temaer eller forhold, der, ligesom døden, kan siges at udgøre fakticiteter fremfor problemhistorier. Som tidligere vist med deltageren **JEs** fortælling synes alderdom at have en sådan karakter for FFLs deltagere, og spørgsmålet er, om eksternalisering af alderdom ville øge **JEs** oplevelse af agens i forhold hertil, eller om alderdom, som hos Gergen og Gergen, modsat ville konstrueres som en problemhistorie, deltagerne konfronteres med.

Eksternalisering finder indirekte anvendelse gennem sproget i FFL, idet gruppelederne forsøger at italesætte historienes handlinger som udtryk for fortællerens færdigheder eller ved at forsøge at italesætte identitetskonklusioner eksternaliserende, som det fx gøres i uddraget ovenfor ift. dovenskab og vrede. Et eksempel på, hvordan eksternaliserende sprogbrug anvendes i forsøget på at fremtale færdigheder i deltagerens fortællinger som alternativ til internaliserede forståelser, findes i en samtale om, hvordan dét at have været heldig i livet har ført til de ting, man har opnået. Her udfordres forståelsen af personen som heldig med den foreslåede færdighed *at gribe heldet*:

G: Jeg tænker lidt... Jeg er med på det her med held. At man kan have en fornemmelse af at have været på det på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt, men jeg tænker også, om det er sådan, at der skal være noget, som man griber i den situation for at gøre brug af sit held?

KH: Ja, ja, ja, selvfølgelig.

G: Og hvad er det for dig? Hvad er det, du har grebet eller kunnet for at gøre brug af dit held?

KH: Det må du ikke spørge mig om, fordi da jeg var hjemmehjælper forestillede jeg mig aldrig nogensinde, at jeg kunne sidde på et kontor. Altså, der er fandens til forskel på at være hjemmehjælper og komme op at sidde på kontoret ikke. Men jeg elskede det. Jeg ved ikke hvorfor, men det, jo. Og jeg har været god til at skrive breve og været rimelig hurtig og sådan noget. Og jeg kan også godt arbejde i en presset situation.

[...]

G: Så det med at gribe det held man er i, at det for dit vedkommende lyder på mig som om, at du har kunnet tilpasse dig?

KH: Jamen, det tror jeg også. Jeg tror også, jeg er god til at tilpasse mig. Det tror jeg faktisk også, jeg er, eller det fandt jeg ud af, at jeg var i hvert fald, når man tænker på, at jeg ikke havde forestillet mig, at jeg skulle sidde på et kontor.

Det eksternaliserende i dette uddrag består i, at heldig ikke blot er noget man er, men at held er noget, man kan gribe og handle på. Tilpasningsdygtighed tales, som uddraget viser, således frem, som den færdighed **KH** gjorde brug af, da hun greb sit held.

Agens som rekonstruktion

Agenthed, i form af fornemmelsen af at have aktiv indflydelse på livets udformning, er et andet begreb fra den narrative praksis, som guider FFLs praksis. Mens eksternalisering kan

hjælpe til at dekonstruere problemfortællingers dominans over personers identitetskonklusioner, banes vejen for nye fortællinger, hvor personens handlinger har mulighed for at få betydning i fortællingen (Holmgren 2008). De oplevede fortællinger, som folk tager med sig ind i terapilokalet eller til FFL, indebærer fortællerens responser på narrativets begivenheder, og disse responser tager sig ofte ud som personens handlinger affødt af den berettede situation. Forståelsen af handlinger er ikke reduceret til konkrete, fysiske initiativer, men det at tale, det at tænke eller det at tie ses ligeledes som handlinger (Westmark 2009). Alt hvad en given situation førte fortælleren til at gøre, kan betragtes som en form for handlingsrespons. Når dette gøres til fortællingens plot, kan fortællingens karakter ændre sig fra at være noget, der bare skete, til at personen havde indflydelse på det som skete. Fra at være passiv modtager af livets begivenheder, rekonstrueres fortællingen således til at indebære aktiv deltagelse fra fortællerens side, hvormed fortælleren positioneres som agent eller aktør i sit liv (White 2007). Ved et FFL-møde kommer denne bevægelse til syne i en deltagerfortælling, hvor konfliktskyhed italesættes som handlingsrespons:

G: Er der nogle af jer andre, der har oplevet at skulle gå på kompromis for at få det til at fungere med et andet menneske?

G: Og så har undladt det, fordi I ikke ville gå på kompromis?

NB: Jeg tror ikke, jeg har gjort det, fordi jeg er konfliktsky. Jeg er altid bange for at blive uvenner med andre.

G: Okay, så hvad har du gjort i stedet for, tænker du?

NB: Ja, så har jeg jo bare bidt det i mig.

G: Hvad tænker du om at gøre det? Tænker du, at du har opnået det, du ville med det, altså at undgå konflikter?

NB: På sin vis ja.

G: Så det har virket?

NB: Ja.

Her bliver deltagerens internaliserede opfattelse af hende selv som konfliktsky rekonstrueret til en italesættelse af konfliktskyheden, eller det at bide det i sig, som en færdighed. Konfliktskyhed bliver således noget, man kan gøre for at opnå noget, og her har deltageren brugt konfliktskyheden til at opnå at holde sig venner med andre mennesker. Denne fortælling udviklede sig til en samtale om undtagelser fra anvendelsen af konfliktskyheden, og konklusionen blev, at konfliktskyheden kun lod sig bruge konstruktivt i visse situationer, mens deltageren til andre tider fx gjorde brug af konfrontation som færdighed. Uddragets eksternaliserende

forståelse af konfliktskyhed som en færdighed, forsøges således styrket og tyknet gennem sammenligning med andre færdigheder og refleksioner over, hvornår bestemte færdigheder kan tages i brug. Dette fører til overvejelser omkring deltagerens intentionalitet, idet anvendelsen af færdigheden konfliktskyhed har et formål. Deltageren ville noget med at være konfliktsky, på baggrund af hendes idéer om, hvordan livet bør leves, og hvordan man bør have det med andre mennesker. Som uddraget illustrerer, ønsker hun at forblive gode venner med andre. Den identitetsmæssige rekonstruktion, som her finder sted, på baggrund af en negativ konklusion om deltageren som konfliktsky, fører til nye identitetsalternativer omkring intentionelt at handle på værdien i vigtigheden af venskaber. På den måde bliver agentheden i, intentionelt at have handlet på værdier om venskab, talt frem.

Vi mener, at fokus på fortællerens agens og færdigheder i FFLs format, ligesom i narrativ terapi, kan bidrage til nye og foretrukne perspektiver på fortællinger. Men modsat tilfældet for eksternaliseringspraksissen, finder vi ikke, at en samtales fokus på agenthed er lige så relateret til problemhistorier. Agentheden kan i højere grad indgå som friskt pust i uproblematisk fortællinger, fortælleren måske har fortalt mange gange tidligere. Potentialet i at lade fortællerens handlinger træde frem ligger i at udfolde, hvad hun "gør" eller har "gjort", fremfor hvad hun "er" eller har "været". Med dette bliver italesættelsen af identitet i højere grad til et spørgsmål om handling (White 2007). Man er, hvad man gør, hvilket gør identiteten til en mere fleksibel og foranderlig størrelse, da en implicit mulighed for at gøre noget andet opstår. I forlængelse af den poststrukturalistiske identitetsforståelse, medvirker agensfremmende samtaler i narrativ praksis, såvel som FFL, dermed til kontinuerlig konstruktion og rekonstruktion af måder at forstå sig selv på.

Vi finder det her vigtigt at gentage, at de foretrukne, positive identitetskonklusioner, FFL-deltagernes påviste færdigheder forsøges anvendt til tykning af, på lige fod med negative, betragtes som socialt konstruerede størrelser uden ontologisk status (Heede 2007). Vi anerkender, at der i terapeutisk, narrativ praksis, såvel som i FFL, kan finde en tilskyndelse til disses internalisering sted, hvorved humanistisk psykologis essenstænkning konnoteres. Men den poststrukturalistiske forståelse af identitet gælder lige meget positive identitetsmæssige rekonstruktioner, idet hensigtsmæssigheden af disses fleksibilitet ligeledes antages.

Absent but implicit og multiple identitetskonstruktioner

At se på fortællingens udtryk for agenthed er at udfolde sprækker i historien, som rummer andre fortællinger. Dette betyder ikke, at man forkaster foregående udlægning af historien,

men snarere at man udfolder små underlæggende historier om og i historien, som indfanger andre elementer og kan føre til andre forståelser af historiens betydning for identitet (White 2000). I eksemplet med konfliktskyhed ses dette ved, at deltagerens oprindelige forståelse af, at hun foretrækker at undgå konflikter består, mens årsagen til, at hun gør dette, får en ny betydning. Intentionen med handlingen at undgå konflikter kan således betragtes som en underlæggende historie om historien. Begrebet *absent but implicit* (det fraværende, men implicitte) refererer til, at der ift. alle beskrivelser eller fortællinger kan findes umiddelbart, og på overfladen fraværende, andre beskrivelser eller fortællinger, som bidrager til den oprindelige fortællings mening (ibid.). I narrative terapeutiske samtaler bruges ideen om *absent but implicit* til at spørge ind til disse historier med hensigten om at bevæge samtalen ud over problemhistorien.

White udviklede ideen om *absent but implicit* med inspiration fra Derridas dekonstruktion som tekstanalysemetode (Carey, Walters & Russel 2008, Winslade 2009): "The notion of the "absent but implicit" is based on Derrida's ideas about how we make sense of things, about how we "read" texts and how the meaning of that we derive from texts depend on the distinctions we make between what is presented to us (privileged meaning) and what is "left out" (subjugated meaning)" (Carey, Walters & Russel 2008:1). Fortællinger præsenterer os for mening, som begribes relationelt ift. mening, der ikke eksplicit fremgår af fortællingen. Der er m.a.o. noget mellem linjerne, som er med til at give fortællinger betydning og mening. Denne forståelse bygger på Derridas antagelse om, at forhold i verden og beskrivelserne i vores historier ikke korrelerer i et en-til-en forhold (Derrida 1978). Oplevelser og beskrivelser er ikke repræsentative, men relationelle. De står i forhold til andre underliggende eller sideordnede oplevelser og beskrivelser, og gennem dekonstruktion af det umiddelbart tilgængelige i en tekst bliver det således muligt at få øje på, hvilke antagelser oplevelserne og beskrivelserne hviler på og står ift.. I analysen af aktivitetsperspektivets behandling af alderdom, og særligt Gergen og Gergens positive aging, anvendtes dette Derridaske perspektiv til at belyse, hvorledes alderdoms, på overfladen, positive fremtoning står i relation til de underlæggende negative forventninger og alderdomsbetegnere. Her er det fraværende, men implicitte, den problemhistorie om alderdom, der tilkendegives via engagementet i forandring mod en positiv fortælling om alderdom.

Ved fraværet af en-til-en forholdet mellem begivenheder i livet og en fortællings beskrivelser, viser *absent but implicit* sig ligeledes nært knyttet til spørgsmålet om realitet og multiplicitet i poststrukturalistisk identitetskonstruktion, berørt i forbindelse med deltageren **BG**s forstå-

else af sig selv som både god far og misbruger. I narrativ optik opfattes livshistorier ikke som en eksakt kopi af, eller et objektivt udtryk for, et gennemlevet hændelsesforløb: "Livshistorier er ikke vinduer, hvorigennem vi kan betragte "livet selv" og "de faktiske begivenheder" (Horsdal 1999:64). Derimod må den enkelte fortæller forstås som tolk ift. sit eget liv, og livshistorien: "[] opfattes som personens selvfremlagte præsentation af det levede liv, som finder sted i et udvekslingsforhold mellem fortæller og tilhører inden for en given ramme i tid og rum, der skaber visse forudsætninger for interaktion" (Hoff 2006:104). Derfor kan der i en deltagers fortællinger også: "[] forekomme modsigelser, som objektivt set ikke kan hænge sammen, hvis de stilles op mod hinanden, men som ikke desto mindre har betydning og sammenhæng for fortælleren, fordi plottet kan skifte undervejs" (Blaakilde 2006). For deltageren **BG** kan fortællingerne om faderskab og misbrug således antages at udgøre to forskellige plot. En anden deltager, **TL**, tilkendegav, at hun bevidst havde selekteret i sine fortællinger til FFL. **TL** havde således undladt at fortælle om flere årtiers omtumlet samliv med en partner, hvilket vidner om, at hun har reflekteret over, hvordan hun ønsker at fremstå i udvekslingsforholdet til historiens vidner. Om udeladelser skriver Thorsen: "[] fortellingens fortielser, fortegnelser, facadeberetninger og fordreininger viser hvordan selvet reflektivt former sin historie. Det utelater og inkluderer i en bestemt hensigt" (Thorsen 2002:158). Dette gør ikke hendes fortælling mindre sand, men vækker derimod vores opmærksomhed ift. brugen af absent but implicit i FFLs praksis, idet der her kan siges at være tale om en nuance af det fraværende, men implicite, i form det tilstedeværende, men bevidst udeladte.

I den narrative, terapeutiske praksis finder absent but implicit traditionelt anvendelse ved at se på, hvad de til problemhistorien underlæggende fortællinger kan siges at udtrykke om, hvad problemet fx står i vejen for eller siger om, hvad der er vigtigt og har værdi for klienten. For at tale det fraværende, men implicite, frem, må der derfor stilles spørgsmål, som bevæger samtalen ud over det umiddelbart beskrevne: "[] if a person is expressing emotional pain as a result of traumatic experience then we might ask: What does this pain speak to in terms of important beliefs about life that have been subjugated or violated? What might these tears testify to about what it is that is held precious? What important understandings of the world have been insulted, degraded, transgressed or trodden on?" (Carey, Walters & Russel 2008:1). De ting, man finder problematiske i livet, antages således at sige noget om, hvad man står for, eller hvilke værdier man har, og peger dermed på, hvordan foretrukken identitet tager sig ud.

Vi mener, at tankerne bag absent but implicit ikke kun finder relevans i FFLs praksis ved at fungere til at finde og fremhæve antitesen til problemet i problemfortællinger. At spørge ind til det fraværende, men implicite, kan også i uproblematisk fortællinger hjælpe til at præge samtalen i retning af at give disse mening. Når deltagerne i FFLs semistrukturerede praksisformat fortæller historier fra livet, står det ikke altid eksplicit klart, hvorfor denne historie har fulgt dem, eller hvorfor de er kommet i tanker om den. Men gennem spørgsmål, der peger bag om det umiddelbart tilgængelige, kan det potentielt synliggøres, hvorfor og hvordan historien har været betydningsfuld for deltageren, samt hvordan den evt. aktualiseredes via associationer vækket af andre deltagers fortællinger. Et eksempel på brugen af absent but implicit i FFLs praksis findes i et uddrag, hvori en deltager fortæller om sit frivillige engagement:

G: *Så du har haft mange frivillige jobs hen ad vejen?*

NB: *Ja.*

G: *Er der noget af det, som du synes har været særligt betydningsfuldt?*

NB: *Det meste af det jeg har været med i, der er jeg inden for ret kort tid kommet i bestyrelsen. Og det sagde de var fordi, jeg var altid en solid arbejdskraft, og man kunne altid regne med mig, og det var lidt af en fjer i hatten.*

[...]

G: *Så det lyder som om, at du også har lagt nogle kræfter i dit frivillige arbejde, at der har været noget engagement?*

NB: *Ja.*

G: *Hvad har det betydet for din hverdag at have de her ting?*

NB: *Det har betydet, at når jeg ikke var på arbejdsmarkedet mere, så havde jeg da trods alt noget at foretage mig. Det har det betydet i hvert fald.*

[...]

G: *Og hvorfor er det, at det er vigtigt, at have noget at foretage sig og noget at give sig til?*

NB: *Ja, det ved jeg heller ikke, men sådan er vi mennesker jo nok indrettet.*

G: *Ja... Er det en oplevelse af, at man bidrager med noget eller har sin berettigelse eller er med i et fællesskab?*

NB: *Ja, jeg tror også, det har noget med fællesskab at gøre. Det er også noget med, at I skal også lige vide, at jeg er her. Jeg tror, det er det.*

At have været engageret i frivilligt arbejde kan for **NB** således siges, udover at have givet anerkendelse og noget foretage sig, at have bidraget med en fornemmelse af, at andre har vidst af hende og kendt til hendes eksistens. Mens vi ville ønske, at vi her som gruppeledere havde spurgt mere ind til, hvorfor det er vigtigt for deltageren, at andre skal vide, at hun er der, da dette potentielt kunne føre til yderligere refleksioner om, hvad deltageren finder meningsfuldt i livet, må vi sande, at vi langt fra altid formår at forfølge de spor mod eksistentielt betydningsfulde samtaler, deltagerne lægger ud. Det er vores håb, gennem erfaring, at få skærpet vores ører for, og evne til at forfølge, disse spor. Én ting, som dog synes at lykkes i ovenstående eksempel, er udfordringen af den *naturalistiske årsagsforklaring, sådan er vi mennesker jo nok indrettet*, **NB** forklarer sit behov for bekræftelse ved. Udfordringen heraf åbner op for svaret omkring betydningen af at være set og kendt af andre mennesker, som siger mere om, hvad der er vigtigt i livet for **NB** personligt, end det først angivne svar.

Narrativens sociale forankring via bevidning

FFLs poststrukturalistiske udgangspunkt betyder, at der arbejdes ud fra en overbevisning om, at identitet skabes og vedligeholdes gennem sociale relationer til andre, der i kraft af deres tilstedeværelse som vidner og respondenter til ens identitetsudtryk forankrer fornemmelsen af, hvem og hvad man er. Det sociale spiller en helt central rolle i FFL, og det er således ikke noget tilfælde, at FFL er organiseret som et gruppeinitiativ fremfor i fx individuelle forløb. Som det skildredes indledningsvist i specialet, var en del af motivet bag vores interesse i arbejdet med ældre mennesker, at der i den sidste del af livet kan opstå narrativ ensomhed i kraft af en mangel på vidner til ens identitetsfortællinger: "Savnet af gamle venner, ægtefælle, og familie er ikke alene af social karakter, men skyldes også tabet af mennesker, man kan dele livshistorie, identitet og minder med" (Blaakilde 2006:137). Formålet med FFL bygger således på forhåbningen om at skabe mulighed for nye vidner til de ældre deltagers livsfortællinger.

FFLs inspiration fra det narrative univers stammer i særlig grad fra mødet de narrative tanker om bevidning, som en metode til at opnå social forankring af identitetsfortællinger. White så, som narrativ teoretiker og praktiker, potentialet i at lade andre mennesker, fx med kendskab til samme problematik fra deres egne liv, lytte og derefter respondere på klienters fortællinger (White 2007). Han opdagede, hvorledes de rekonstruerede identitetsfortællinger således blev synligere og mere troværdige for klienten. Andre menneskers kendskab som vidner til klienters fortællinger, antages således at have en forankrende effekt på fortællingens betydning for klienten.

Whites tanker om bevidning er, som tidligere nævnt, inspireret af Myerhoffs definerende ceremonier. Med begrebet definerende ceremonier beskrev Myerhoff: "[] de fora skabt af dette fællesskab, hvor medlemmerne havde mulighed for at fortælle og genfortælle – og fremføre og genfremføre – historierne om deres liv" (White 2008:189). Fraværet af social bekræftelse af identitet, som de ældre jøder oplevede på baggrund af deres mistede netværk, aktualiserede behovet for definerende ceremonier, idet de ældre jøder oplevede: "[] usikkerhed om selve deres eksistens, en tvivl der blev næret af følelsen af at være usynlig i det bredere samfunds øjne, over for folk i deres mere umiddelbare netværk og i deres egne øjne" (White 2008:189). Myerhoff observerede og beskrev, hvordan de definerende ceremonier bevirkede, at de ældre jøder følte sig synlige på ny som resultat af, at andre mennesker kendte til dem og deres historier (Myerhoff 1980).

Mens Myerhoffs ældre oplevede sig usynlige i det omkringliggende samfunds øjne, mener vi, at danske ældre i et vist omfang usynliggøres af den manglende symbolske betydningstilknytning til tilværelsen udenfor arbejdsmarkedet (Randall 2011), og den, for os at se, medfølgende usynliggørelse af positive identitetsforståelser i alderdommen. Dette i kombination med, at relationer falder bort pga. død eller sygdom, placerer ældre i en situation, hvor de risikerer at miste det essentielle, relationelle fodfæste i deres identitet, med narrativ ensomhed til følge, da ingen længere kender dem, lytter til og genfortæller deres historier. I FFL beskrives erfaringen af narrativ ensomhed i en samtale om vigtigheden af, at nogle kender ens historie:

***KJ:** Jeg har en veninde, hvor hendes søskende også er faldet fra, og hun siger, jamen altså, det er ligesom om, jeg er ved at fordampe eller sådan noget, fordi der er ingen, der kan huske mit liv. Jeg kan ikke tale med nogen. Sagde hun på et tidspunkt.*

Mens målet med FFL-møderne sigter til Myerhoffs definerende ceremonier, sigter midlet mest til Whites terapeutiserede videreudvikling af den bevidnende praksis. I bevidning skal vidnerne ikke blot være til stede som tavst publikum, men indgår aktivt i den forankrende proces ved, efter fortællingens afslutning, at respondere eller bevidne på fortællingen. Denne respons er organiseret omkring en række retningslinjer, som har til hensigt at skabe den bedst mulige effekt for den fortællende klient (Russel & Carey 2007). Vidnerne instrueres fx i at undgå vurdering og tolkning af klientens fortælling og det betones således, at bevidning handler mere om, hvad vidnerne hørte, end hvad de synes om det, de hørte. De skal derfor

forsøge at udelade ris og ros, samt deres idéer om, hvad historien udspringer af, og hvad den bør føre til, hvilket begrundes i, at vidnerne skal undgå at positionere sig i en magtposition ift. fortælleren (White 2007).

Bevidningen handler i narrativ, terapeutisk praksis således om at anerkende den viden eller de færdigheder og værdier, som udtrykkes i fortællingen. Dette gøres ved at vidnet først identificerer, et udpluk af fortællingen, vedkommende særligt lagde mærke til, og nogle af fortællerens ord kastes således tilbage til fortælleren, og kan dermed vække nye refleksioner. Dernæst bedes vidnet forklare, hvad vedkommende ser dette udpluk som udtryk for. Fx hvilke værdier, holdninger eller livsprincipper, der er forbundet hermed. Her er formålet at anerkende betydningen af fortællingen. Herefter personliggøres vidnets respons, idet der spørges til, hvad det er i vidnets eget liv, der gjorde, at udplukket vakte særlig opmærksomhed (ibid.). Herved italesættes vidnets egne erfaringer fra livet, som fortællingen kunne have vækket genklang ift. Mens det i denne forbindelse er vigtigt, at vidnet ikke fortaber sig i sin egen historie, hvilket er terapeutens ansvar, er idéen, at fortælleren kan komme til at føle sig mere synlig i andres øjne ved, at andre er blevet bevæget af vedkomnes fortælling. Samme effekt er således hensigten, da vidnet til sidst bedes fortælle, hvordan hun er blevet bevæget af fortællingen og, hvor den evt. har taget hende hen i sin egen historie.

For FFLs anvendelse af bevidning gælder det, som for de andre anførte narrative metoder, at mødet med det lokale, kulturelle miljø har indflydelse på, hvordan metoden kan finde sted. Vi har endnu ikke oplevet, at bevidning i FFL-grupperne har kunnet følge den foreskrevne progression, uden at det ville afføde en betvingende fornemmelse for, hvordan vi skulle tale om livet ved FFL-møderne. Det er vores overbevisning, at de bedste samtaler finder sted, når deltagerne følger deres egne sproglige logikker, og en fast struktureret bevidningsramme ville være en hindring i denne forbindelse. Dette betyder imidlertid ikke, som anført i specialets begyndelse, at FFL har forladt principperne bag bevidning, men blot at praksissen er modificeret efterhånden, så den resonerer med FFL-gruppernes deltagere.

Udover de resuméer af sidste mødes fortællinger, som gruppelederne forestår ved mødernes indledning, består FFLs bevidningspraksis i, at gruppelederne spørger deltagerne til, om der var noget, de kunne genkende fra deres egne liv i de historier, de er vidner til. Dette eksemplificeres til et af møderne, hvor en forbindelse mellem tre deltagere i en samtale om søsterskab og forskellighed forsøges etableret. To af deltagerne er søstre, mens en tredje har mistet to døtre:

*G: Noget jeg kom til at tænke på **JE**, det var, at når du nu sidder overfor sådan to søstre der, som er meget forskellige, så kom jeg til at tænke på, hvordan dine døtre var? De var jo også søstre.*

***JE:** Jamen, de var også vidt forskellige.*

***G:** Hvordan?*

***JE:** Hvordan, ja det er lidt svært at sige, men de var meget forskellige også i tankegang og alt det. Men det var ikke altid, de havde det lige godt sammen. De var tit uvenner, og der kunne gå tider, hvor de ikke snakkede sammen. Der har været perioder, hvor de ikke havde så meget kontakt med hinanden, men jeg var meget glad for, at de blev gode venner igen kort før den ældste datter døde. Det var jeg faktisk glad for. Både for den enes og den andens skyld. Men de var vidt forskellige.*

***G:** Ja.*

***JE:** Men det var min mand og jeg også.*

***G:** Vidt forskellige eller?*

***JE:** Ja, vi var også vidt forskellige, tænk jeg synes, altså han er jo død i dag, jeg synes, han aldrig blev voksen.*

Mens gruppelederens spørgsmål her vedrører **JE**s oplevelse af sine døtres søsterskab, med udgangspunkt i de fortællinger hun har været vidne til, etablerer hun selv forbindelse til en anden del af sin historie i oplevelsen af at have været forskellig fra sin afdøde mand. Selvom forbindelsen mellem deltageren tager udgangspunkt i søstre-forskellighed, vækkes der hos **JE** associationer til hendes egen oplevelse af, at have været forskellig fra en nær relation. Forbindelser mellem deltagere lader sig således ikke forudsige, men må kontinuerligt tilbydes og efterprøves. Efterhånden som gruppelederne lærer deltagerne at kende, lettes denne proces imidlertid ved, at gruppelederne kan spørge ind til mere specifikke dele af fortællinger, som, givet kendskabet til deltageren, kunne vække resonans. Mens FFL deler narrativ praksis forhåbning om, at deltagernes responser ift. hinandens historier kan medvirke til fornemmelsen af forankret identitet og synlighed i andres øjne, er der ligeledes en forhåbning om, at de forbindelser, som opstår mellem deltagernes fortællinger, gør, at deltagerne får vækket interesse for hinanden, og at der dermed potentielt kan opstå nye relationer. Selvom reduktion af narrativ ensomhed kan siges at være bevidningens primære mål, ser vi reduktion af social ensomhed, i form af deltagernes fortsatte fællesskab efter FFLs ophør, som en sideeffekt ved FFLs praksis med fremadrettet positive implikationer.

Stilladserende samtaler

En af udfordringerne ved at forsøge at applicere en poststrukturalistisk og narrativ praksis i samtaler om mening og betydning i livet er, at sproget og samtalens konstruerede sammenhænge hurtigt bliver abstrakte og kan virke fremmede og utilgængelige. Når der, i søgen efter det fraværende, men implicite, spørges til, hvilke betydninger en fortælling har haft for livet, eller hvordan en fortælling siger noget om, hvad fortælleren var i stand til i en given situation, er der ikke altid let adgang til oplagte svar for den adspurgte. I FFL betyder dette, at gruppeledernes spørgsmål risikerer at ramme ved siden af, idet deltageren ikke kan se formålet med, eller sammenhængen i, spørgsmålet. Deltagerne er ofte ikke vant til at tale om identitet på den måde som FFL indbyder til, og denne uoverensstemmelse mellem gruppeledernes og deltagerens udgangspunkter udgør en særlig udfordring for gruppens funktion, der fordrer vores refleksion over poststrukturalistisk og narrativ praksis kompatibilitet med ældre. Forskel i måder at betjene sig af sproget, beskrives ligeledes ift. den narrative, terapeutiske praksis og diskuteres her som kendetegnet ved bevægelsen mellem handlings- og identitetslandskaber (landscape of action, landscape of consciousness) (Russel & Carey 2007).

Handlings- og identitetslandskaber

Termerne handlings- og identitetslandskaber stammer fra psykolog, Jerome Bruner, og refererer til, at narrativer bevæger sig på to planer; handlingslandskabet, som tilkendegiver de konkrete begivenheder og handlinger, der finder sted i fortællinger, og identitetslandskabet, som vedrører fortællingers betydninger og meninger, ift. hvilke værdier eller intentioner, der udtrykkes (Bruner 1986). De to landskaber er hinandens forudsætninger, og det antages således, at alle handlinger kan tilskrives intentioner og værdier, ligesom al mening og betydning valideres ved kontekstualisering via handlinger og begivenheder. I narrativ praksis er efterstræbelsen og præferencen at bevæge samtalen op i identitetslandskabet, da det ofte er her, nye erkendelser og opdagelser af fx foretrukne identiteter finder sted. Dette betyder ikke, at samtaler i handlingslandskabet skal forhindres. Tværtimod spiller disse samtaler en forudsættende rolle for at kunne føre samtalen mod identitetslandskabet. Når folk fortæller fra deres liv, vil disse beretninger desuden oftest hovedsageligt høre handlingslandskabet til. Der vil fokuseres på, hvad der fandt sted, hvem der gjorde hvad mod hvem, hvorhenne, hvornår osv.. For at facilitere bevægelsen mod identitetslandskabet stilladseres den narrative samtale derfor ved, at terapeuten med sine spørgsmål forsøger at etablere trædesten med udgangspunkt i den oplevelsesnære og velkendte handlingsberetning, der fortælles. Stilladsering kan således beskrives som en samtalemethode beregnet til at foretage bevægelsen mellem

på den ene side samtalers velkendte, konkrete handlinger og på den anden side abstrakte og måske ukendte absente, men implicit-betydninger.

Zonen for nærmeste udvikling

Stilladsering i narrative samtaler er, udover Bruners indflydelse, inspireret af udviklingspsykolog, Lev Vygotsky, og hans begreb om zonen for nærmeste udvikling (White 2007, Carey, Walters & Russel 2008). Iflg. Vygotsky foregår børns udvikling og læring ikke som en personlig bedrift uafhængig af andre, men som en grundlæggende social begivenhed, hvor barnet lærer gennem samarbejdet med en voksen, og hvor der tages udgangspunkt i barnets hidtidige færdigheder. Zonen for nærmeste udvikling, hvor læring for Vygotsky finder sted, refererer således til rummet mellem det velkendte, som barnet er i stand til på egen hånd, og det nye, som barnet gøres i stand til igennem tilstedeværelsen af en voksen (Vygotsky 1986). De bedste betingelser, for at læring kan forekomme, er således at tage udgangspunkt i det, der vides i forvejen. I narrative terapeutiske samtaler, hvor ønsket er at bevæge samtalen op i identitetslandskabet, betyder dette, at terapeutens spørgsmål må følge klientens sproglige og konceptuelle udgangspunkt, som oftest befinder sig i handlingslandskabet, og herfra gradvist føre mod identitetslandskabet. Denne progression kan finde sted ved, efter at have udforsket fortællingen på handlingsplanet, at begynde at spørge ind til intentioner eller hensigter, der formede fortællingens handlinger (Russel & Carey 2007).

Refleksioner omkring, hvad fortælleren eller andre af fortællingens aktører ville med de handlinger, der fortælles om, menes således at kunne agere første skridt mod identitetslandskabet. Næste skridt i progressionen vedrører spørgsmål til de værdier og holdninger, som intentionerne kan siges at hvile på. Hermed bevæges samtalen mod mere generelle facetter ved personen. Dernæst spørges der ind til evt. håb og drømme, i form af ønsker for livet, der kan være forbundet med de fremtalte værdier, for således at henlede samtalen på, hvilke livsprincipper disse håb og drømme er udtryk for. Skridt for skridt, gennem et hierarki af spørgsmål, som retter sig mere og mere mod identitet, tages det stilladserende princip i zonen for nærmeste udvikling således i brug i narrative samtaler ved at foreslå: "[] how we can use therapeutic questions to provide stepping stones for people to "learn" previously unknown things about themselves in the as yet unexplored territories of their preferred stories. Thoughtfully scaffolded questions can support people to step from the "known and familiar" of the problem experience into the "not yet known, but possible to know" territory of preferred stories" (Carey, Walters & Russel 2008:1). I FFLs praksis har stilladsering udgjort en hjælpsom retningslinje for, hvordan gruppeledernes spørgsmål kunne lede i retning af be-

tydning og mening uden at ramme forbi deltagernes udgangspunkter. Når vi som gruppeledere har fået en fornemmelse af, at vores spørgsmål var for abstrakte har vi, med skelen til stilladsering, i stedet spurgt mere ind til kontekst.

Bevægelsen i stilladset, mod spørgsmål af betydning for identitet, har imidlertid også potentiale, når det gælder den modsatte retning fra identitetslandskabet mod handlingslandskabet. I narrativ praksis efterstræbes tykning af foretrukne identitetsfortællinger således ved at lade samtalen fluktuere mellem handling/kontekst og identitet/mening (White 2007). Dominerende identitetsfortællinger er karakteriseret ved at være solidt kontekstualiseret. Ønsker man at styrke foretrukken identitet, må man derfor udvide det fundament, som denne bygger på, ved at udfolde flere situationer, hvor personen handlede på en måde, som er i overensstemmelse med identitetens kendetegn. I FFL har dette princip ligeledes været anvendt, og ligeså ofte som vi har haft en fornemmelse af, at det ville være konstruktivt at bevæge samtalen mod identitetslandskabet, har det for os syntes fornuftigt at lade deltagernes identitetskonklusioner kontekstualisere. Spørgsmål som *kan du huske en gang, hvor dette særligt kom til udtryk?* eller *hvornår opdagede du, at det er sådan for dig?* har således været benyttet.

Dekonstruktion af Fortæl for Livets narrative praksis

Alderdom som absent but implicit i Fortæl for Livet

Anskues FFLs praksis som et objekt, vi kan forskyde os fra og underkaste samme poststrukturalistiske dekonstruktionistiske analyse, som fx Positive Aging, træder noget fraværende, men implicit, ligeledes frem her. Specialets diskurskritik virker til synliggørelse af negative alderdomsforståelser som kulturelt problem, og FFLs praksis har i forlængelse heraf til hensigt at etablere platforme, hvorpå kronologisk ældre deltageres personlige erfaringer, forestillinger og fortællinger om tilværelsen, der iflg. Katz er karakteriseret ved ikke at tage udgangspunkt i gerontologisk teoridannelse, kan komme til syne (Katz 1996). Med denne praksis, som, qua sit poststrukturalistiske udgangspunkt, forsøger at forskyde sig fra negative alderdomsfortællinger, afledt af fx vækstideologier, kan FFL imidlertid ikke frasige sig tilhørsforhold til andre ideologier, som, der kan argumenteres for, bliver absent but implicit i FFL. Individualisme, emancipation og humanisme vil fx kunne hævdes at underligge FFLs fokus på den enkelte ældres frie selvskabelse, og således understøtte platformene for identitetskonstruktion, via livsfortællinger, i FFLs praksis. Det i FFL ideologiske fraværende, men implicite, opstår i kraft af forskydningen fra negative alderdomsdiskurser, der udgør antitesen til FFLs

formål, og således det fraværende, men implicitte, i form af FFLs binære modsætning. Dette kommer til syne, når vi stiller os selv spørgsmålet: *hvorfor FFL?*, hvortil en del af svaret lyder: *pga. negative alderdomsdiskursers magt over ældre selver*. Den anførte kritik af Gergen og Gergens praksis, som beroende på negative forståelser af alderdom, kan således, omend mere indirekte, ligeledes rettes mod FFL.

Alderdom rekonfigureret som narrativ ensomhed

Det kan på samme tid overvejes, hvorvidt problemhistorien omkring alderdom og aldring, udover at være fraværende, men implicit, i FFLs praksis, også er det i begrebet narrativ ensomhed. For udgør narrativ ensomhed ikke en rekonfiguration af alderdom, i og med erfaringen heraf hævdes særligt til stede blandt ældre? Dette synes muligt at sandsynliggøre, hvorved FFLs paradoks, som præsenteret allerede i praksisbeskrivelsen, atter viser sig og begrundes i FFLs ambition om at bidrage til ældre deltageres foretrukne identitetskonklusioner uden at konfrontere dem med dominerende, negative alderdomsdiskurser som i fx Gergen og Gergens praksis. Om rekonfiguration anfører kulturforsker Marianne Horsdal: "En anden konfiguration, en anden måde at udvælge og skabe sammenhæng på, frembringer en alternativ fortælling" (Horsdal 1999:11). Og det er i denne forbindelse vores opfattelse, at den, til fortællingen om alderdommens forfald, alternative fortælling om narrativ ensomhed, kan anses for mere foretrukket. Narrativ ensomhed er, modsat forfaldsfortællingen, ikke definitiv, men synliggør ældres mulige agens i form af fx bevidningen af hinandens livsfortællinger, hvorved foretrukne identitetskonklusioner kan styrkes, tyknes eller etableres, og narrativ ensomhed dermed reduceres. Der kan dog rejses spørgsmål til, hvorvidt den alternative fortælling om narrativ ensomhed fortsat konfigurerer fortællingen om alderdom som en *tabsoografi*, eller om alderdom modsat konnoteres med muligheden for *modovergange* i form af tilkomsten af nye roller, bl.a. FFL-deltagernes som vidner til hinandens livsfortællinger (Thorsen 2005).

Narrativ praksis og ældre mennesker

Det tidligere omtalte problem omkring det poststrukturalistiske og narrative sprogs mulige utilgængelighed og fremmedhed forekommer potentielt forstærket, når det drejer sig om ældre mennesker. De senere år kan siges at have undergået en sproglig psykologisering kulturelt, hvor vi i stigende grad anvender begreber referende til indre psykologiske tilstande, såsom stress og depression, til at beskrive sociale og personlige fænomener (Rose 1998). Sam-

tidig betyder den konstant omskiftelige, postmoderne² verden, at der stilles høje krav til ældres omstillingsparathed og evne til at indgå i forskellige sammenhænge (Kenyon, Bohlmeijer & Randall 2011). Imidlertid synes ældre mennesker af en anden tid med bl.a. andre måder at tale – eller ikke at tale – om psykologiske tilstande på, og med andre krav til, hvad der forventes af den enkelte (Thorsen 2002).

I FFL er deltagernes tilhørsforhold til en tid, der går forud for fx vores, fremgået af fortællinger om, hvordan deltagerne, på baggrund af datidens sociale normer, giftede sig, fordi de var blevet gravide, men, set fra deres nuværende perspektiv, ville have foretrukket at være forblevet ugifte. Sådanne refleksioner over sociale normers udvikling, kan konciperes som en kohortes spejling i en andens (Thorsen 2005), og resultatet af den konkrete spejling blev, at FFLs deltagere ikke synes at opfatte deres egen kohortes tid som udtryk for ”de gode gamle dage”, men tværtimod støttede op om en yngre kohortes praksis og idealer. Det er iflg. Blaakilde derfor også en fejlslutning at tro, at ældre foretrækker at snakke om, eller idealiserer, ”gamle dage”, idet mange er dybt engageret i deres samtid og dennes aktuelle emner (Blaakilde 2005). Billedet, ift. ældres stilling til poststrukturalistisk og narrativ praksis måde at beskæftige sig med og tale om forhold i verden på, synes dermed komplekst, da ældre kan siges at deltage i et sprogligt, psykologiseret samtid ud fra nogle potentielt andre forudsætninger og forventninger til fx samtale og samvær.

Forandringer i diskursive strømninger har, som også tidligere diskuteret, m.a.o. indflydelse på, hvordan mennesker tænker, taler, og hvad vi finder muligt at gøre. Narrativ praksis kan tillige siges rundet af disse postmoderne, diskursive forandringer, og selvom diskursive forhold, med inspirationen fra Foucault, holdes for øje, agerer narrativ praksis, ligesom alle andre terapeutiske metoder, indenfor de givne samfundsmæssige, sproglige og kulturelle spille-regler (Winslade 2009). Dette betyder, at narrativ praksis kan siges at bidrage til og tage del i det psykologiserende sprog, og at praksissen således henvender sig til mennesker, der forstår sig selv i forlængelse af dette sprog (Rose 1998). Spørgsmålet i denne sammenhæng er, hvorvidt ældre mennesker forstår sig selv som postmoderne individer og hermed, hvorvidt den narrative metode og ældre menneskers selvforståelser passer sammen? Som personer af en også anden tid, med et sprog, som formentligt ser anderledes ud end det narrative, kan en del

² Vi har hidtil brugt begreberne *poststrukturalistisk* og *postmoderne* synonymt. I denne sammenhæng anvendes *postmoderne*, modsat *poststrukturalistisk*, imidlertid også til samfundsbetegnelse.

af vores oplevelse af det narrative sprogs utilgængelighed, måske forklares med, at ældre mennesker taler og tænker anderledes. Som diskuteret i kapitel syv, ift. kompatibiliteten mellem selvrealiseringsdiskurser og ældres mulige måder at anvende aldersrelateret frihed på, må vi derfor reflektere over, hvorvidt den narrative metode, ved efterprøvning i FFLs praksis, viser sig egnet til de ældre deltageres selvforståelser.

I FFL har vi konkret erfaret, at der kan opstå situationer, hvor deltagerne ikke deler de metaforer eller forståelser, vi som gruppeledere, med udgangspunkt i poststrukturalistiske og narrative forståelser, tilbyder. I disse situationer har vi fundet det mere hensigtsmæssigt at forkaste disse tilbud, fremfor at forsøge at sætte deltagerne ind i, hvad vi mener. Dette gøres ud fra et narrativt princip om, at FFLs samtaler skal foregå på deltagernes præmisser og gøres så oplevelsesnære som muligt for deltagerne. Princippet udtrykkes i narrativ, terapeutisk praksis ved, at individer opfattes som eksperter på deres egne liv (White 2007). Det er ikke terapeutens rolle at afgøre, hvad der er rigtigt og vigtigt for klienten eller, hvad der er på spil i klientens liv. Terapeut og klient indgår i stedet i en co-konstruerende dialog med udgangspunkt i klientens livsverden og terapeutens spørgsmål hertil. Med inspiration fra dette princip lader FFL deltagerne således afgøre, hvad de finder rigtigt og vigtigt i deres liv og fortællinger. Hermed er det vores forhåbning, at de narrative metoder, som er appliceret i FFL, kan tilpasses deltagerne og derved nærmer sig kompatibilitet med deltagernes selvforståelser. Deltagernes perspektiver på livet bliver det vigtigste udgangspunkt for samtalen, og FFLs umiddelbare sigte kan suspenderes til fordel herfor. Dette eksemplificeres, da en deltager fortæller om sin oplevelse af den tilbageskuende aktivitet, der bl.a. er fundet sted i FFL. Deltageren har erfaring med flere voldelige, mandlige partnere, og har tidligere fortalt, hvordan hun har klaret at komme igennem frygten og smerten i forbindelse hermed. Hun er immigreret til Danmark, hvilket dialekten i uddraget afspejler:

G: Selvom man kender sin egen historie, så kender andre den måske ikke, så ens egen historie kan faktisk give noget til andre.

LK: Ja, selvfølgelig. Det kan godt hjælpe.

G: Har du tænkt over, at din historie måske også har kunnet være til inspiration for nogen?

LK: Nej, jeg aldrig fortæller min historie. Jeg vender aldrig tilbage. Jeg vil glemme. Jeg lever i frem. Jeg skal ikke tænke på de ting tilbage og tilbage. Ved du hvad, så bliver det forfærdeligt liv. Vi skal glemme. Vi skal leve frem. Nej, lad være med at tænke, bare du har det godt. Hvis du har problemer, læg dig i sengen, slap af, så vil du se, efter en halv

time eller en time er det anderledes [...] Glem dine problemer, for det bliver ikke bedre. Det bliver værre.

G: *[...] Og for dig har det på en eller anden måde også været vigtigt at få lagt historierne bag dig, fordi de måske også har været tunge og svære og så fokusere fremad. Det synes jeg også for mig har været inspirerende at møde sådan en livsvilje, som jeg hører i din historie. Jeg vil stadigvæk leve og jeg vil overleve.*

LK: *Ja, så bliver vi stærke kvinder!*

Selvom deltagerens overbevisninger om gensyn med fortiden her kan siges at gå imod FFLs formulerede sigte om at lade fortiden rekonstruere i nutiden, gøres der i eksemplet plads til perspektivet, som forsøges bevidnet via gruppelederens fremhævelse af, hvordan deltagerens livsvilje har været til inspiration for ham personligt. Deltageren synes med sit udsagn at angive samme forhold som psykologiprofessor Mark Freeman: "Narrative, so often portrayed as a source of solace, comfort and positive self-regard, a balm to soothe the wounds of ones life [...] can generate wounds of it's own. Looking backward one can sometimes see certain features of the past for the very first time; and while the result can be great joy and gratitude, it can also be the deepest pain and regret" (Freeman 2011:10). At forsøget på rekonstruktion af fortiden i nutiden kan ledsages af ambivalente følelser, som Freeman fremhæver, udtryktes ligeledes i en deltagers beskrivelse af, hvordan hun i FFL var kommet til at tænke over, hvordan hun i sit liv skiftevis havde *flydt med og var gået op imod strømmen*, og hvordan denne erkendelse var forbundet med en tristhed, fordi hun gerne ville have *bygget mere op*, mens hun flød med strømmen:

KJ: *Der opstår den tristhed, at det er for tæt på min død. Fordi der kommer nogle lyster til at ændre på nogle ting. Hvis det er selverkendelse, eller at man kommer tilbage i tiden og opdager, at det gjorde jeg sgu meget godt, så er det en god ting. Og så kan man måske bruge det til noget i den sidste alder. Men hvis man når tilbage og opdager, nå okay, nej det gjorde jeg sgu ikke særlig godt, så ville der komme den der tristhed. Og der er da nogle ting, ligeså meget som der er gode ting i tidernes morgen, så er der også nogle dårlige ting, man kan fortryde, og de kommer jo også op til overfladen, når man sidder her og snakker om det. Den tristhed, den kan måske være lidt for voldsom [...] Det er udmærket at nå til noget selverkendelse, men hvis man ikke kan nå at gøre noget ved det, hvad skal man så bruge det til?*

Da vi spurgte **KJ**, om der er noget, vi kunne gøre anderledes i FFL, så det ikke blev så trist, viste det sig, at hendes udsagn ikke var udtryk for, at hun ikke brød sig om at tale og reflektere over det triste. Hun siger således senere:

***KJ:** For mig personligt, så elsker jeg de følelser. Jeg er fuldstændig ligeglad med om de er negative. Men de rør mig. Og det kan jeg virkelig godt lide. Ja, det er okay at blive rørt. Det er livet at blive rørt! [...]Jeg kan li' at være negativ. Jeg valgte på et tidspunkt at være negativ.*

Ikke desto mindre rejser **KJs** oplevelse spørgsmålstejn ved, hvad det grundlæggende er for en aktivitet, vi med FFL engagerer de ældre deltagere i. Om vi med FFL bidrager til, som Thorsen skriver det, at: "[] nye ældre bliver trukket inn i idealet om det postmoderne selvutformingsethos" (Thorsen 2002:180), hvilket, iflg. hende, kan blive et mere risikabelt aldringsprojekt. Modsat hævder Thorsen, at *nye ældre* dog allerede vil: "[] ha erfaring med mer individuelle livsmønstre" (Thorsen 2002:180), hvilket, for os at se, understøtter FFLs individualistiske praksis. For antages nutidens ældre at befinde sig i et slags limbo mellem en moderne og en postmoderne selvforståelse, så kan begge perspektiver være repræsenteret i samme gruppe og i én og samme individ (Otto 1998). Risikoen ved FFLs poststrukturalistiske praksis bliver, overfor en moderne, strukturalistisk identitetsforståelse, som Thorsen peger på, således at: "Multiple selv, med inkonsistente og mantetydige selvkonstruksjoner, er ikke slik de eldre fremstiller seg selv" (Thorsen 2005:79)

Det narrative format medvirker, som en poststrukturalistisk praksis, til udbredelse og idealisering af idéen om det multiple og fleksible selv, hvorfor fx FFL vil kunne hævdes at medskabe problemet forsøgt imødekommet: "Ofte, older adults don't succeed in articulating their life story. The late-modern necessity of identity construction continues, however, to put pressure on their lives" (Lange 2001:51). Selv om vi anerkender vores ansvar, for det bidrag vi yder til prægning af retningen, det psykologiserede samfund bevæger sig i, synes diskussionen at kunne sammenlignes med spørgsmålet, om der i stormvejr skal bygges læhegn eller vindmøller? Skal ældre i det omskiftelige, postmoderne samfund hjælpes til at fastholde en identitetsforståelse med vægt på stabilitet og kontinuitet, eller skal en forståelse af selvet som multipelt og fleksibelt modsat forsøges kultiveret?

Vi medgiver, at narrativ identitetskonstruktion fordrer individuelle ressourcer i form af et aktivt subjekt engageret i rekonstruktiv, meningsskabende formidling af sin fortælling (Lange 2011). Vi mener imidlertid, at selv umiddelbart simple udsagn som, *jeg er, som jeg er*, kan kvalificeres i et narrativt perspektiv og rummer et muligt fraværende implicit i den forstand, at den ældre hermed samtidig siger, hvad hun ikke er og vil blive, eller hvad hun gerne vil blive ved med at være. Også i spinkle narrativer synes det således muligt at identificere sprækker af narrativ agenthed, der kan fremtales og tyknes. Vores forhåbning er derfor fortsat, at de narrative principper kan guide os i udnyttelsen af de potentialer, vi finder i applikationen af en narrativ metodologi i arbejdet med ældres livshistorier, så vi ikke taler forbi FFLs deltagere. Vores ønske er således at kvalificere FFL som en reflekteret, poststrukturalistisk praksis, der guides af sit objekt.

Denne diskussion gør os opmærksomme på relevansen i udforskningen af andre initiativer, som med mere strukturalistiske grundforestillinger måske tilbyder en løsning på problematikken ift. kompatibiliteten mellem poststrukturalistisk og narrativ praksis sprog og forståelser og ældres. Strukturalistiske praksisinitiativer, beregnet til erindringsarbejde med ældre er organiseret omkring en anden epistemologi end den socialkonstruktionistiske, der indtil nu har været præsenteret med Gergen og Gergens positive aging og FFL.

Opsamling

FFLs narrative, metodiske inspiration har i dette kapitel været præsenteret, eksemplificeret og diskuteret med udgangspunkt i de centrale narrative begreber; eksternalisering, rekonstruktion, agens, absent but implicit, bevidning og stilladsering. Det er søgt anskueliggjort, hvorledes FFL-praksissen modificerer anvendelsen af de narrative metodikker med henblik på at tilpasse dem deltagernes sproglige og refleksive udgangspunkter. Der er argumenteret for, at den narrative metode understøtter FFLs grundlæggende poststrukturalistiske perspektiver og er et virksomt middel i FFLs mål om at etablere platforme for kontinuerlige, multiple identitetskonstruktioner for ældre deltagere. Dette er endvidere problematiseret i en dekonstruerende diskussion af FFLs praksis, hvor individualisme, emancipation og humanisme, samt negative alderdomsdiskurser identificeres som FFLs hhv. ideologiske og antagonistiske absent but implicit. Ydermere er det diskuteret, hvorvidt FFL med begrebet narrativ ensomhed konfigurerer alderdommens forfaldsfortælling uden at nå ud over forståelsen af alderdom som en tabsbiografi. Slutteligt er en diskussion af narrativ og poststrukturalistisk

kompatibilitet med ældre mennesker ført, hvilket aktualiserer udfoldelsen af strukturalistiske praksisinitiativer følgende livsløbstanken, som, ligesom FFL,s gør brug af ældres livshistorier. Disse strukturalistiske praksisinitiativer vil i det følgende præsenteres og diskuteres ift. FFL.

KAPITEL X – FORTÆL FOR LIVET FORHOLDT TIL ANDRE PRAKSIS-INITIATIVER

FFLs optagethed af narrativer deles af strukturalistiske praksisinitiativer, som ligeledes tager udgangspunkt i livsløbsforståelsens individualisering af alderdom. Udover fokus på det ældre individ, frem for ældre som befolkningskategori, er livshistoriernes centrale betydning for forståelsen af ældres identitet også her den centrale forestilling. Det skal imidlertid igen bemærkes, at mens FFL flugter med livsløbstankens individualisering og fokus på livshistorier, er der forskel mellem FFL og livsløbstanken i betragtningen af, hvad der anses for interessant i livshistorien. For hvor livsløbstanken finder erindringerne af de faktuelle, sammenhængende livsbegivenheder centrale, arbejder FFL ud fra ideen om, at livshistorierne bliver betydningsfulde i det omfang, de indeholder temaer, udtrykker værdier eller beretter om færdigheder, som peger på, hvordan den ældre opfatter sig selv i fortællende stund. Derfor arbejdes der i FFL mere med nedslag i eksempler fra livet, som udtrykker bestemte temaer, fremfor fx livsperioders kronologiske sammenhæng. Der vil i det følgende stilles skarpt på praksisinitiativer udarbejdet med udgangspunkt i livsløbstanken, i form af erindringsgrupper, for løbende at diskutere sammenlignende med initiativer af poststrukturalistisk oprindelse, såsom FFL og *læsegrupper for sårbare ældre*.

Strukturalistiske praksisinitiativer

Bevægelsen væk fra livsbuens alderstrappe og imod livsløbstilgangen aflejrer sig i de praksisinitiativer, der tages ift. ældre. Hvor livsbueforståelsen udmøntede sig i aktivitetsinitiativer, beauvoirsk reaktionært imødegående den med tiden følgende nedgangstid, vægter livsløbstilgangen forståelsen af tilværelsen og identiteten som individualiseret, kumulativ, konsistent, og i integration tiltagende. Den engelske ældrearbejder Ken Heap (2000, 2002), giver eksempler på disse mere strukturalistiske, autobiografiske erindringsinitiativer, der trækker på livsløbsforståelsen.

Reminiscens funktion i en strukturalistisk optik

Heap beskæftiger sig med ældre og professionelles forhold til og brug af reminiscens. Heap anvender dette begreb synonymt med minde, erindring og genkalden og hævder, at ældre mennesker har det til fælles, at de mindes meget – særligt i forbindelse med skifte til et nyt miljø, fx ved indflytning på plejehjem – samt at: "[] tendensen til at mindes og fortælle *øges*

med alderen” (Heap 2000:64). Denne idé om forbindelsen mellem reminiscens og alder, kan siges at stamme fra det kumulative element i livsløbsforståelsen, idet livet fyldes med minder efterhånden som det leves. Minder akkumulerer, og der bliver således mere at mindes. Modsat en sådan forståelse, kunne man forestille sig, at livsbueforståelsen ville begribe ældres tendens til at mindes som udtryk for tilbageblikkets nødvendighed, da der ikke er noget at se frem til. Ligesom de kritiske gerontologer synes Heap altså at pege på tilkomsten af en positiv kvalitet i forbindelse med aldring, og her, må den beauvoirske progressivitet igen siges opfyldt.

Ældres frekvente genkalden og genfortælling tjener, iflg. Heap, til en: “[] livsvigtig og dybt alvorlig konstatering og fastholdelse af personlig *identitet* og *selvfølelse*” (Heap 2000:66). Formidles fortællingen til en lytter, siger de ældre herigennem: “[] *hvem de er!*” (Heap 2000:66). Heap argumenterer for, at ældres erindringsarbejde finder sted: “[] i en tid og i et samfund, hvor ældres identitet og fornemmelse af tilhørsforhold, eget værd og egne meninger er under angreb som aldrig før” (Heap 2000:66). Derfor udgør reminiscens et forsøg på at: “[] samle trådene op, holde fast i eget liv, i kontinuiteten og sammenhængen i det” (Heap 2000:68). Eller sat på spidsen, er mindearbejde: “[] en kamp for at *holde fast i, hvem man er*, og hvad man er værd – ens egen integritet” (Heap 2000:68).

Heap er inspireret af den psykologen Robert N. Butler, der læser ældres tendens til erindringsarbejde som udtryk for et behov for at foretage en “vareoptælling” af deres liv. Og denne proces med: “At hente minder frem, [...] er som at se hele sig selv i et spejl” (Heap 2000:68). Vi mener, således det kan sluttes, at Heap og Butlers konceptualisering af ældres erindringsarbejde falder indenfor en strukturalistisk tilgang til aldring og identitet karakteriseret ved italesættelse af konsistens igennem livsløbet. Livet har været på én bestemt måde, som ikke står til dialogisk forhandling eller fortolkning. Modsat FFL, der søger at medvirke til udfoldning, nyforståelse og rekonstruktion af et multipelt selv, er tesen, at identitet snarere skal konstateres end konstrueres og fastholdes fremfor forhandles. Målet er den ældres oplevelse af kontinuitet og således, via anvendelsen af minderne som et spejl, at se og holde fast i hele sig selv (Heap 2000). Det er dette perspektiv Heap anskuer ældres reminiscens ud fra, og som giver sig til udtryk i den praksis, der finder sted i erindringsinitiativerne. Mens FFL retter fokus mod det nye og det multiple, rettes der her fokus på det velkendte, det samlende og det faktuelle. Der kan argumenteres for, at dette med højere sandsynlighed følger ældres sædvanlige måder at tænke om sig selv på, da samfundets, og særligt de ældste ældres kohor-

tes dominerende, modernistiske diskurser synes repræsenteret her. Diskussionen om den metodiske inkompatibilitet mellem FFLs poststrukturalistiske og narrative perspektiver og ældre menneskers selvforståelser, synes således ikke ligeså relevant ift. strukturalistiske praksisinitiativer, omend der ligeledes her arbejdes med et psykologiserende sprog.

Fællestræk ved erindringsinitiativer

Forekomsten af erindringsinitiativer angiver en holdningsændring til ældres reminiscens. Tidligere ville fx personale på ældreinstitutioner forsøge at afbryde ældres personlige erindringsaktivitet, da den betragtedes som en neurotiserende form for introspektion, og i stedet forsøge at engagere dem i samtaleemner med tydeligere tilknytning til deres aktuelle situation (Heap 2000, 2002). I dag anses reminiscens imidlertid for at kunne bidrage til ældres øgede oplevelse af identitet og selvværd, hvorfor frekvent genkalden og –fortælling kultiveres og struktureres i erindringsinitiativer (Heap 2000, 2002). Struktureringen organiseres ud fra antagelser om, hvorledes genkalden og –fortælling understøttes bedst muligt. Heap skelner mellem forskellige former for erindringsinitiativer. Vi skal her stille skarpt på minedgrupper, da FFL ligeledes er organiseret omkring en gruppe af deltagere, og derfor bedst lader sig sammenligne med hermed.

Mindegrupper

Iflg. Heap tager arbejdet i traditionelle mindegrupper ikke udgangspunkt i nogen specifik metode, men i en prioritering af at lytte til den ældre. Lytteren responderer og spørger interesseret ind til den ældres fortælling, da dette imødekommer den ældres behov for bekræftelse. Lytteren er som oftest en professionel ældrearbejder med forståelse for funktionen af reminiscens, og skal være i stand til at håndtere forskellige gruppestemninger, fx sorg og savn, samt varetage gruppens normer, der bl.a. bør omfatte, at alle viser engagement og positiv respons overfor den enkelte deltagers fortælling (Heap 2000, 2002). Det er endvidere af afgørende betydning for Heap, at lytteren demonstrerer forståelse ift., hvad den ældres fortælling vækker hos den ældre selv, og at lytteren reagerer troværdigt og interesseret herpå (ibid.). Til sammenligning giver lytterens respons i FFL sig til udtryk i bevidningen, og markerer således transport til vidnets historie, mens erindringsinitiativer modsat fastholder fokus på én fortælling, hvorved en asymmetrisk relation kan siges at opstå. Det er vores opfattelse, at FFL-møderne også indeholder asymmetriske forhold mellem gruppelederne og deltagerne, og sågar deltagerne imellem, men denne asymmetri synes konstant omskiftelig. Efterhånden som samtalsfokus skifter, ændrer de dialogiske positioner sig.

Mindegrupper mødes almindeligvis ugentligt i ca. halvanden time, og vil fra gang til gang ofte aftale, hvad de vil mindes næste gang indenfor et snævert afgrænset, fælles emne. Erindringsgrupper muliggør således den ældres individuelle beskæftigelse med sine minder forud for det ugentlige møde, idet de ældre: "[] husker, forkaster, vurderer og genopsøger en vigtig skillevej i deres tidligere liv" (Heap 2000:76). De ældre kommer dermed hver for sig i tanker om, og forbereder, hvad de gerne vil fortælle de andre deltagere. Forholdt til FFL synes tyngdepunktet i mindegruppedeltageres reminiscensaktivitet på den måde henlagt til tiden og rummet udenfor det egentlige gruppemøde, hvilket for os at se, indikerer at mødernes rekonstruktive potentiale, i form af nye forståelser af fortiden etableret i nutiden ved deltagernes fælles indsats, mindskes. Omvendt kan vægtningen af reminiscensaktiviteten udenfor erindringsgruppernes fysiske møde siges at tage højde for betydningen af ældres daglige livsførelse, idet erindringsaktiviteten udstrækkes hertil, hvormed deltagerne i dagene mellem møderne tilbydes et potentielt indhold.

I FFL vil der sjældent lægges op til forberedelse mellem møderne. Uden forberedelse kan man argumentere for, at FFL kan have den utilsigtede effekt, at begrænse den rekonstruktive aktivitet til tiden under FFL-møderne, hvormed rekonstruktionerne vil ophøre med gruppen. Det er imidlertid vores antagelse og erfaring, at forberedelse i FFL vil medføre færdige historier og identitetskonklusioner, hvor vidnernes, samt vores, input kan forekomme irrelevante og måske opleves som kritik af fortællingen og dermed fortælleren. Samtidig mener vi, at deltagernes forberedelse mellem møderne, risikerer at modarbejde FFLs mål om at lade deltagernes fortløbende, kontekstuelle og aktuelle optagetheder være dirigerende for erindringen. Forberedelse ville således kunne begrænse deltagernes oplevelse af frit at kunne tale om, hvad den igangværende samtale vækker hos dem, og vi finder således en poststrukturalistisk pointe i at udelade forberedelserne.

Den ældres proces af ihukommelse, forkastning og vurdering af episoder og begivenheder fra hendes liv, som iflg. Heap hører til uden for grupperne, tilstræbes således at udgøre en central bestanddel under FFL-møderne. Når dette gøres i en social kontekst, er det vores antagelse, ud fra de narrative bevidningsprincipper, at de nye perspektiver undergår en højere grad af forankring. FFL kan derfor på den ene side siges at dele de strukturalistiske praksisinitiativers individualiserende tilgang til identitet, mens identitet på den anden side i anskues for et socialt forhandlet og opretholdt fænomen. Det refleksive selvs arbejdsproces i en social kontekst, ud fra hensigten om at fortælle betydningsfulde livshistorier, ønsker vi at sætte i centrum for FFL, fordi det herved bliver muligt at understøtte refleksivitet i evnen til at selek-

tere i fortællinger blandt multiple og foretrukne identitetskonklusioner. Det er vores erfaring, at etableres der til det fysiske FFL-møde kontakt til deltagerens refleksive, narrative selv, vil de også i dagene imellem FFL-møderne beskæftige sig med fortællingen. I stedet for forberedelse kan man således sige, at der efter møderne foregår fortsat refleksiv, narrativ aktivitet, og at dette vil være ud fra nye forståelser, eller et gensyn med gamle, gjort tilgængelige ved den rekonstruktive reminiscensaktivitet FFL aktualiserer.

Betydningen af meddeltagere

Et sigte med erindringsgrupper er ligeledes deltagerens mulighed for stiftelse af nye relationer, der bl.a. kan modvirke oplevelsen af social ensomhed. Heap bemærker, hvordan erindringsgrupper stimulerer til interaktion og involvering ældre imellem, hvilket særligt finder sted igennem deltagerens opdagelse af et fælleskab i form af fælles referencer i fortiden (Heap 2002). I FFL mener vi, at relationer mellem deltagerne styrkes i kraft af kvalificeringen af deltagerne som betydningsfulde medskabere og fortolkere af hinandens narrativer. Det er imidlertid ikke en del af FFLs praksis at opfordre deltagerne til at mødes efter gruppens ophør, da det for os er vigtigt, at den videre kontakt finder sted på deltagerens egne initiativer, med udgangspunkt i lysten til fortsat at ses, og ikke vores løfte om, at dette vil finde sted, da det kan blive en skuffelse i fald det ikke sker.

Fælleskab omkring historisk kronologi eller præsens aktualitet

Deltagerens oplevelse af at indgå i et fællesskab kan afføde positive effekter, hvorfor det i erindringsgrupper er en ambition at muliggøre tilsynekomsten af deltagerens fælles referencer i fortiden. Dette sker for mange mindegrupper vedkommende bl.a. ved at organisere møderne omkring livsløbsforståelsens kronologiske udviklingsperioder (Medeiros 2011). Herom skriver Heap: "Denne gjensidige identificeringen medfører en forsterkning af tilhørighed både til fælles historie og kultur og til det nåværende fællesskabet [...]. Medlemmer af mindegrupper møder hverandre i en fælles fortid. (Heap 2002:165). Behovet for at forstå livet kronologisk tiltager, iflg. Heap, med deltagerens alder og niveau af realitetsforvirring. Vi oplever i FFL ingen sammenhæng mellem tidlig desorientering og deltagerens alder, og selve idéen om realitetsforvirring giver ingen mening i en poststrukturalistisk optik. Samtidig kan det siges, at udgangspunktet i kronologiske udviklingsperioder vil være i modstrid med FFL, idet en sådan potentielt inviterer til deltagerens levnedbeskrivelse, deres tilværelsesmæssige *vareoptælling* jf. Butler, hvilket synes at konceptualisere fortællingen som kontinuerlig og konsistent og identiteten som kumulativt udviklende sig i stadier. Ydermere konstrueres alderdom her som fortællingens slutning, hvilket konnoterer forståelser givet ved livsbuen.

FFL følger således ikke Heaps overordnede anvisninger, men snarere hans eksempel på en undtagelse, der minder om Myerhoffs måde at gå til minder på: "Dersom gruppelederen er åben for det og villig til å la det skje, vil en god del reminisens skje i mange grupper av eldre selv om reminisens som sådan ikke er avtalt som gruppen innhold og mål for samlingen. Dette kan i seg selv være uhyre verdifullt" (Heap 2002:167). Heaps undtagelse er dermed vores hovedregel, så at sige, hvilket synes at markere forskellen mellem målene for erindringsgrupperne og FFL.

Mindegrubbers forskellige praksisser

Artefakter og mindegrupper

I nogle mindegrupper organiseres erindringen omkring specifikke historiske hændelser eller perioder, hvis genkaldelse aktiveres ved fx erindringskasser indeholdende artefakter fra en given tid. Anvendelsen af artefakter til gruppemøder giver interessante perspektiver ift. FFL, som det også vil diskuteres ift. læsegrupper for sårbare ældre. For det første synes deltageres beskæftigelse med historiske hændelser/perioder at kunne bidrage til formuleringen af en *bottom-up-history*, defineret ved: "[] the history of events from the perspective of the people who have lived them, in contrast to "top-down-history" – history from the perspective of the leaders" (Kenyon, Bohlmeijer, Randall 2011:9). Tages en sådan tilgang positioneres deltagerne endvidere som kvalificerede eksperter og yngre gruppeledere som nysgerrige novicer (Heap 2002). Samme kvalificering af deltagerne og deres fortællinger tilstræbes i FFL, hvor andre deltageres historier kan siges at indtage objektets plads. Appliceres anvendelsen af konkrete artefakter i FFL ville fokus være på, hvilken betydning en given historisk begivenhed eller periode, repræsenteret ved objektet, har for den enkelte deltager. Samtidig ville vi, jf. absent but implicit og bevægelsen fra handlings- til identitetslandskabet, være på udkig efter mulighed for etablering af forbindelser mellem individets beskrivelse af sin levede oplevelse og den personlige identitet, med dertil hørende værdier.

Dokumentation af livsfortællinger

I erindringsgrupper er der eksperimenteret med at optage fortællingen af minder auditivt og/eller visuelt, hvilket giver deltagerne mulighed for at genhøre/gense deres fortælling (Heap 2002). Vi overvejer i denne forbindelse, hvorvidt dokumentation af en FFL-grubbers arbejde vil bidrage til den enkelte deltagers fortsatte refleksivitet ift. sin fortælling, eller om narrativet modsat vil fastholdes i en tid og i en form, som mindsker den efterstræbte narrati-

ve refleksivitet, der er betinget af fortællingens flydende karakter og tentative konstruktion. Vi øjner således en fare for, at dokumentation kan bidrage til at binde deltagerne til bestemte identitetsbeskrivelser fremfor at skabe frihed til at lade identitetens multiplicitet og evt. selvmodsigelser få uanfægtet plads. Dokumentation forekommer således hensigtsmæssig ift. erindringsinitiativernes integrative hensigt, da autobiografiens kohærens hermed bedre lader sig validere og sedimentere. Er hensigten derimod, som i FFL, kontinuerligt at indtage nye perspektiver på gamle og nye historier, synes dokumentation mindre anvendelig. Overvejelserne ift. dokumentation genfinder vi ved sammenholdning af skrive- og fortællegrupper, og nedenfor skal vi kort kaste et blik på implikationerne af hhv. oral eller litterær reminiscens.

Skrive- eller fortællegrupper

En del erindringsgrupper beskæftiger sig med tekstlig bearbejdning af deltageres minder. Nogle forsøger at nedskrive hele livshistorien, mens andre koncentrerer sig om én udvalgt hændelse, og i begge tilfælde vil deltageres højtlesning for hinanden, samt gensidige respons udgøre centrale elementer. (Heap 2000, 2002, Medeiros 2011). Ved et komparativt studie af en skrive- og fortællegruppe, viste det sig, at førstnævnte har flere selvdefinerende momenter, mens sidstnævnte omvendt har flere gruppedefinerende. Denne forskel hænger, iflg. gerontolog Kate de Medeiros, sammen med, at narrativer i en oral reminiscensgruppe centrerer sig om begivenheder eller situationer, som andre gruppemedlemmer kan relatere til, og fokus er således mere på den større historiske kontekst, til hvilken individet har bidraget, end den individuelle. Det grundlæggende spørgsmål, deltagerne i fortællegruppen således synes at beskæftige sig med, var: "In what way am I the same and different from you?" (Medeiros 2011:173), mens medlemmerne i skrivegruppen forsøgte at definere: "What from my past has made me who I am today?" (Medeiros 2011:173).

I FFL har vi oplevet, at en deltager har medbragt et skrift med de ting fra sit liv, som hun fandt væsentlige og tænkte, at hun ville tale om, ligesom et andet gruppemedlem har uddelt en artikel, der var skrevet om ham. I begge tilfælde er det vores erfaring, at narrativet udformet og formidlet som tekst, ikke indbyder til den i FFL efterstræbte refleksive bearbejdning. I begge tilfælde er disse tekster derfor faldet i baggrunden. Vi er dog opmærksomme på, at deltageres tilskyndelse til at medbringe nedskrevne udlægninger af deres liv til gruppemøderne kan vidne om deres umiddelbare forventninger til FFL, og det bliver os derfor vigtigt ikke at forkaste den medbragte tekst, og om muligt lade den indgå på en meningsfuld måde.

Reminiscens eller rekonstruktion

Mindegrupper tager sig også ud på andre måder end de i dette afsnit gengivne, og her har det blot været hensigten at skildre nogle hovedtræk blandt erindringsinitiativer, forholde dem til FFL, samt pege på de strukturalistiske tendenser ift. konceptualiseringen af identitet, som vi mener at kunne iagttage i traditionel praksis vedr. reminiscens. Samtidig er der givet eksempler på, hvordan FFL også kan tage ved lære af elementer i de strukturalistiske praksisinitiativer, med den potentielle effekt at gøre opnåelsen af FFLs hensigt mere tilgængelig for ældre. Det skal dog bemærkes, at vi overordnet finder reminiscensmetaforen problematisk at anvende i forbindelse med FFL, fordi den kun udtrykker halvdelen af det, vi finder, FFL kan afstedkomme. Således skriver Medeiros om, hvordan reminiscens: "[] help people to maintain their self concept in older age by giving them the opportunity to recall and re-evaluate the past in the light of the present" (Medeiros 2011:162). Denne fremstilling af reminiscens funktion peger på, at det nutidige perspektiv på livet kan give nyt liv til fortiden. Men ved kun at se på, hvordan nutiden ændrer fortidens selvopfattelse, mangler der, ift. FFLs mål, en afgørende tilføjelse i reminiscens funktion; at erindring for deltagerne kan, for at vende Medeiros ord om, muliggøre *the opportunity to re-evaluate the present in the light of the past*. FFL ønsker at muliggøre forskellige selvopfattelser, af både fortidens- og nutidens selv, samt frakoble simple, kausale bånd mellem fortid og nutid, som ofte findes indlejret i deltagerens historier.

Trods ovenstående skepsis, skal FFL ikke ses som et opgør med reminiscens. Inden for rammerne af FFL er håbet imidlertid mere end reminiscens alene. Udover reminiscensaktivitet er det et mål for FFL, at deltagerne både får mulighed for at betragte fortiden på nye måder – i lys af nutiden – og at de får mulighed for at se nutiden på nye måder – i lys af fortiden.

Tættere på Fortæl for Livet

Mens vi finder de strukturalistiske praksisinitiativer nært beslægtet med den narrative interesse, som er udgangspunkt for FFL, ligger der, som vi har argumenteret for, en central forskel i synet på identitet. Selvom vi ikke betvivler erindringsgruppernes potentiale ift. styrkelsen af ældres etablerede selvforståelser, og finder metoderne og hensigten inspirerende, er det vores påstand, at FFLs potentiale, pga. det anderledes syn på identitet, gør noget andet end erindringsgrupperne. For snarere end at lade fokus være på selvets sammenhæng, tilbyder den frie tolkning af erindringer, ud fra nuværende foranderlige kontekster, ældre befin-

der sig i, samt flertydigheden af ældres handlinger i erindringerne, for os at se, en større frihed for ældres identiteter. De forskellige narrative fortællinger, som er potentielt indbyrdes usammenhængende og selvmodsigende, kan alle, på hver sin måde, sige noget betydningsfuldt om, hvordan personer har betragtet, betragter og kan komme til at betragte sig selv. Denne forståelse, finder vi, ligeledes er hensigten i læsegrupper for sårbare ældre, som udgør et praksisinitiativ, FFL har meget til fælles med. Lig erindringsgruppernes individualisering og reminiscens, men modsat deres integrative sigte, bygger læsegrupperne, som FFL, på potentiel resonans i eget liv på baggrund af andres fortælling. Følgende vil tage udgangspunkt i praktiske og teoretiske temaer, der rejser sig ift. læsegrupperne, og anvende dette som afsæt for videre analyse af FFL.

Læsegrupper for sårbare ældre

Pædagogisk antropolog, Jon Dag Rasmussen, har i samarbejde med EGV, der støtter ensomhedsbekæmpende, sociale initiativer rettet mod ældre, udført et forskningsprojekt, som beskriver social inklusion af sårbare ældre gennem læsegrupper (Rasmussen 2013). Behandlingen af læsegrupperne sker på baggrund af rapporten udarbejdet i forbindelse hermed.

Gennem guidet fælleslæsning, hvor en læsegruppeleder læser højt af særligt udvalgt litteratur, er det læsegruppernes hensigt at etablere refleksioner om livet og meningsfulde sociale fællesskaber, der giver de ældre deltagere mulighed for at forbinde sig med hinanden samt de erindringer, oplæsningen måtte bringe associationer til (ibid.). Læsegrupperne synes ikke at have ét decideret og beskrevet akademisk ophav, men tager i højere grad udgangspunkt i praksissen guidet fælleslæsning, en måde at organisere læsegrupper på, hvor hensigten er, at gøre litteraturen tilgængelig for alle. Det er muligt at anlægge flere forskellige teoretiske perspektiver på læsegrupperne, og det er vores hensigt at påtale læsegrupperne som et poststrukturalistisk praksisinitiativ, idet, vi mener, de kan siges at dele FFLs epistemologiske udgangspunkt. Der gives fx ingen opskrift på korrekte tolkninger af de oplæste tekster, og der skelnes ikke mellem rigtige og forkerte bidrag fra deltagerens side. Læsegruppernes intention om at lade hver enkelt deltager afsøge og afgøre meningen i teksterne og lade deltagerens egne sporadiske, potentielt paradoksale erindringer være udgangspunkt for dette, tager vi til indtægt for anførslen af læsegruppernes poststrukturalistiske karakteristika.

Læsegruppemøderne organiseres om oplæsningen af et digt, en novelle eller et udpluk af en roman, som læsegruppelederen, i forbindelse med oplæsningen, går i refleksiv dialog med gruppen omkring. Dette giver anledning til, at deltagerne deler de oplevelser, der igangsættes

af højtlesningen. De temaer, stemninger eller begivenheder, som gengives i litteraturen, vækker potentielt erindringer fra deltagernes fortid, eller igangsætter stillingstagende refleksioner om litteraturens indhold. Gruppens samtaler om litteraturen menes således at invitere til deltagernes refleksive engagement ud fra perspektiver, deltagerne har på og fra deres egne liv. Det tilrettelægges i denne forbindelse ikke, hvad refleksionerne skal dreje sig om og stort set alt bydes således velkommen med undtagelse af indspark, som diskvalificerer andres udsagn, eller tilsigter opnåelsen af dén rigtige tolkning (ibid.).

Ved FFL-møderne er det ligeledes en præmis for samtalen, at de bevidnende kommentarer og nysgerrige spørgsmål tager en anerkendende form. Når dette ikke efterkommes, er det gruppeledernes ansvar at lade gruppen vide, at der er mange måder at opfatte livet på, men at vi må lade fortælleren være dommer over de begivenheder, der har fundet sted i vedkommendes liv. Så længe vidnernes diskussion af omstændigheder i en fortælling følger en respektfuld form, byder vi dem velkommen, da sådanne refleksive diskussioner kan give fortælleren nye perspektiver på sin historie. Det er vores overbevisning, at fortællers oplevelse af at have sat nysgerrighed i gang hos andre, indebærer en fornemmelse af at være eksistentielt synlig. Når modtagerne til ens fortælling aktivt responderer, bliver det muligt at afgøre, om de har hørt og forstået fortællingen, og for så vidt dette er tilfældet, ser vi potentiale for bidragelse til mindskning af narrativ ensomhed.

Nye perspektiver – nye rhizomatiske fælleskaber

De reflekterende samtaler i læsegrupperne viser sig, ligesom det er hensigten i FFL, at kunne give deltagerne nye perspektiver på erindringer fra deres fortid. "Litteraturen fungerer som et *oplevelsesudgangspunkt*, der sætter gang i en strøm af associationer hos deltagerne – tekst skaber fornemmelser og tanker, og får tankerne til at flyde på nye måder" (Rasmussen, 2013:36). De begivenheder, som litteraturens karakterer gennemgår, kan fx vække minder fra episoder i lytternes egne liv, og måden begivenheden anskues i teksten kan bibringe nye tolkninger af deltagernes liv. Begivenheder eller temaer i litteraturen fører til samtaler om deltagernes erindringer, hvorved: "[] erfaring, erindring eller association muliggør nye møder blandt gruppens deltagere, og den sproglige refleksion resulterer dermed i et nyt fælles frembragt og sammenstykket oplevelsesudgangspunkt; en 'ny tekst'" (Rasmussen, 2013:36). Læsegruppen etablerer således, gennem samtaler, kollektive refleksive platforme, som kan føre til fælleskab mellem gruppens deltagere. Dette anskueliggøres gennem en rodnetsmetafor hentet fra den poststrukturalistiske filosof, Gilles Deleuze, hvor rodnet eller rhizomer bevæger sig under jordens overflade i alle retninger for at skyde op nye steder og etablere nye

planter (Deleuze & Guattaris 1980). I læsegrupperne kan de fælles reflektive platforme, i metaforisk forstand, siges at udgøre de nye planter, som udgår af et rodnet af refleksioner, og som etablerer mulighed for fællesskab. Denne anvendelse af rhizom-metaforen synes desuden forenelig med Heaps beskrivelser af erindringsgruppernes sociale potentiale, faciliteret af fælles referencer fra fortiden (Heap 2002). Samme sociale forbindelser efterstræbes i FFL, og vi har erfaret, at FFL-møderne, som beskrevet, har givet deltagerne sympati for hinanden og en fornemmelse af tilhørsforhold til gruppen, resulterende i fortsatte relationer.

Som del af FFLs poststrukturalistiske udgangspunkt bygges der ligeledes her på Deleuze, heriblandt også hans rhizom-tænkning, som den præsenteres i narrativ litteratur (Winslade 2009, Walter & Carey 2009). Men hvor rhizomet i læsegrupperne synes at være tiltænkt etablering af sociale fællesskaber, er FFL inspireret af rhizom-tænkningen ift. den multiple identitetsforståelse: "Rhizomatic thinking finds openings in established ways of seeing things and has the ability to move in any direction to take up new territory. It can be characterised as networking and linking to other ideas and practices of life" (Walter & Carey 2009:5). Applikeres rhizom-metaforen på identitet, konceptualiseres denne således som et ekspanderende netværk i konstant horisontal bevægelse, hvor rhizomets nye skud repræsenterer individets konstruerede identitetsplatforme. Den modernistiske, strukturalistiske identitetsforståelse, som vi anser repræsenteret ved erindringsgrupperne, kan omvendt billedliggøres med en træmetafor, hvor trækronens mange forgreninger alle fører tilbage til stammen, forstået som selvets eller identitetens essens. "The arboric or tree-like mode is proposed as a representation of modernist, structuralist ways of thinking: it is linear, hierarchic and sedentary, with the homogenous whole continually sub-divided into smaller and lesser categories" (Walter & Carey 2009: 5). I nogle af de af Heap beskrevne, reminiscensinitiativer, finder træmetaforen direkte anvendelse som billede på livet. Her handler erindringsarbejdet om at finde ind til livstræets stamme, forstået som den bestående, vedvarende del af selvet (Heap 2000, 2002).

Litteratur som fælles tredje

Litteraturens rolle som det fælles-tredje objekt i læsegrupperne afføder en forskel imellem læsegrupperne og FFL. Mens nogle af erindringsinitiativerne, som beskrevet, anvender forskellige artefakter, der kan vække minder og initiere *bottom-up* historier fra deltagernes fortid, kan man argumentere for, at litteratur som fælles reference antageligvis igangsætter mere kontekstueltsituerede erindringer. Der kan være fordele i anvendelsen af litteratur som fælles tredje, hvis formålet er identitetsarbejde, idet de begivenheder, litteraturens karakterer udsættes for, ofte peger på livets eksistentielle spørgsmål og derfor kan resonere mere

direkte med deltagernes liv. Dét, at der tages udgangspunkt i elementer i den højt læste litteratur, som vækker resonans i deltagernes egne historier eller livstemaer, og efterfølgende deles, mener vi, kan sammenlignes med FFLs hensigt om at lade deltagerne bevidne hinandens fortællinger. Hvor der i FFL er skiftende fortællere, og hvor resten af gruppen udgør vidner, kan alle læsegruppens deltagere imidlertid siges at indgå i bevidnende roller.

Litteratur eller live-forfatning

At der i læsegrupperne ikke er en forfatter, som er til stede, og som har levet det narrativ, der fortælles, mener vi, kan være konstruktivt. Når der, som i FFL, tages udgangspunkt i deltagernes egne fortællinger, risikerer fortælleren, at hans fortælling ikke vækker resonans eller interesse hos de øvrige deltagere, hvilket kan tænkes at føre til oplevelsen af et præstationskrav, der potentielt kan gøre deltagerne forbeholdne. For at imødegå denne risiko, er det i FFL gruppeledernes ansvar at kvalificere den enkelte fortælling gennem interviewformen, således, at det fraværende, men implicite, tydeliggøres, og fortællingen dermed siger noget om, hvad der er betydningsfuldt for fortælleren, samt at der etableres evt. forbindelser til andre deltagers narrativer.

En anden øjensynlig fordel ved at lade litteraturen stå imellem deltagerne, synes at være den medfølgende mulighed for at udtrykke negative holdninger til fortællingen. Negative holdninger kan, såvel som positive, rumme udtryk for værdier eller idealer, som kan have betydning for identitet. Ved FFL-møderne interviewes fortælleren ud fra absent but implicit-principperne (White 2000), og narrativets usagte, men implicite, implikationer har betydning, hvad enten disse måtte være negative, positive eller noget tredje. Men selvom enhver fortælling giver anledning til at udfolde mere om fortællerens identitet, tenderer FFL, bl.a. gennem det narrative princip om agenthed, at fokusere eksklusivt på fortællingers spor mod positive identitetskonklusioner. Dette rejser vores bevidsthed om, at FFL kan konnotere en slags roseklub, hvor det ubehagelige forties til fordel for den gode stemning, og at livet, som det fremstår for deltageren, således ikke repræsenteres tilstrækkeligt.

Forfatterens tilstedeværelse og bevidningens anerkendende præmis i FFL betyder desuden, at vidnernes responser begrænses til kun at pege i retning af, hvordan fortællingen for vidnerne vækkede positive associationer. Dette gør sig ikke på samme måde gældende i læsegrupperne, hvor fraværet af fortællingens forfatter, samt fortællingens fiktive form, efterlader tolkningen friere, end det er tilfældet i FFL. Det bliver i højere grad muligt at gå i dialog om, hvordan fortællingen aktualiserer negative holdninger eller erfaringer, og der kan såle-

des igangsættes mere nuancerede refleksioner end FFLs anerkendende form tillader. Det man er imod eller ikke bryder sig om, kan sige noget om, hvad man står for: "[] Derrida's (1978) proposal that we can only know what something is in relation to what it is not: for example, we can only know despair, if this is in relation to an experience of hope" (Walter & Carey 2009:4). Ser man igen på FFLs praksis med Derridas dekonstruktionisme, kan det fraværende, men implicitte, således også siges at være negative erfaringer eller holdninger vakt af fortællingen, som i hensigten om positive identitetskonklusioner, forties. Læsegrupperne har imidlertid, ligesom ved positive, mulighed for at italesætte disse negative implikationer af en fortælling uden at sætte gruppens gode stemning over styr. Anvendelse af et fælles tredje kan således sandsynligvis medføre fordele for deltageres frihed til at lade det umiddelbart meningsfulde træde i forgrunden.

I FFLs formative praksis synes intet til hindre for at forsøge at inddrage litteratur eller andre genstande, som kan vække resonans hos deltagerne. Det er vores overbevisning, at dette kan fungere som et potentielt frugtbart supplement ved FFL-møderne.

Forberedelser og social nivellering i læsegrupperne

Ligesom hensigtsmæssigheden af deltageres engagement forud for og imellem møderne kan diskuteres ift. FFL, som det er gjort med udgangspunkt i en sammenstilling med erindringsinitiativerne, kan lignende diskussion tages op ift. til læsegrupperne. Ligesom i FFL, involverer deltagelse i læsegrupperne ingen forberedelse forud for gruppemøderne (Rasmussen 2013). Til trods for det potentielt frugtbare i at lade deltagerne stimulere en måske nyvunden interesse for litteratur, forhindres deltagerne imidlertid heri, idet gruppelederen venter med at røbe dagens litteratur til mødets start. Som i FFL, er der således et princip om at undgå forberedelse og primært lade erindrings- og rekonstruktionsaktiviteten foregå under møderne. Baggrunden for dette princip tager sig imidlertid forskelligt ud FFL og læsegrupperne imellem. I FFL er der et ønske om at undgå de færdige og mere autobiografiske fortællinger, som forberedelserne kan medføre. Dette kan være efterstræbelsesværdigt og hensigtsmæssigt i erindringsinitiativernes formater, men vi frygter, at det i FFL-formatet kan have den bivirkning at udelukke forhandling om fortællingens betydninger.

Deltageres forberedelser i læsegrupperne undgås imidlertid pga. evt. forberedelsers konsekvenser for gruppens sociale dynamikker. Det tilstræbes, at alle deltagerne har samme udgangspunkt for at kunne deltage, og det antages, at forberedelse vil føre ulighed i deltagerforudsætninger med sig: "De er alle *førstegangsoplevere*, og de har oplevelsen sammen. Læsning

og refleksion kan derfor siges at nivellere eller mindske de forskelle, der under andre omstændigheder og i andre sociale sammenhænge ville gøre sig gældende mellem disse mennesker” (Rasmussen 2013:24). Der argumenteres således for, at deltagernes forskellige evner til, eller forudsætninger for, at forberede sig kan komme til udtryk i reproduktionen af social ulighed. Forhåbningen om nivellering af evt. sociale skel, ser vi som udtryk for læsegruppernes forsøg på efterkommelse af egalitære og demokratiske, ideologiske principper.

Social nivellering udgør ikke en efterstræbelse i FFLs format. Vi har i FFL-grupperne oplevet sammensætninger af deltagere fra vidt forskellige samfundslag. Dette ses ved, at vi fx har nydt selskab af en eksnarkoman, en kvinde af østeuropæisk adelig slægt, en kvinde med fortid som revisor, en pensioneret blikkenslager, en tidligere ansat i Socialministeriet, en førtidspensionist osv.. Vi har oplevet, at disse sammensætninger har vakt deltagernes gensidige interesse, nysgerrighed og forundring over fælles oplevelser i og af deres historier, trods forskelle i opvækst og livsbetingelser. Vores erfaring er, at deltagerne, uden undtagelse, ikke har fundet sociale skel som anledning til diskvalificerende eller nedværdigende betragtninger eller kommentarer. Læsegruppernes idé om at forsøge at nivellere sociale skel, finder vi således, kan fungere kontraproduktivt i FFL, da sociale skel kan give anledning til spændende samtaler. Årsagen til, at undgåelse af deltagernes forberedelse, i håbet om social nivellering, kan være mere hensigtsmæssig i læsegrupperne, skal muligvis findes i, hvordan forberedelser her kan tage sig ud. Læsegruppedeltagerne har mulighed for at beskæftige sig med samme stof derhjemme som under møderne og derigennem bedre kvalificere sig til de fremtidige møder. Selvom social nivellering finder mindre relevans i FFL, mener vi, at princippet om undgåelse af deltagernes forberedelser udgør en lighed mellem læsegrupperne og FFL. For ligesom der i læsegrupperne er en hensigt om, at deltagerne oplever litteraturen for første gang sammen, er der i FFL et mål om at forankre erindrings- og rekonstruktionsaktiviteterne socialt og lade dem forløbe umiddelbart og spontant.

Gruppedynamik og nye deltagere

Læsegrupperne og FFL deler synet på gruppelederne som centrale for gruppernes fællesskab, særligt i opstarten af grupperne. Opstår der misforståelser deltagerne imellem, eller overholdes gruppens sociale koder og principper ikke, er det gruppeledernes ansvar at rede trådene ud på en respektfuld og anerkendende måde. En grundlæggende præmis for læsegruppernes, såvel som FFLs, virke er således, at der oparbejdes tillid, sympati og tryghed til gruppelederne og deltagerne imellem. En forudsætning for, at dette kan ske, er, at deltagerne gennem flere sessioner oplever, at deres bidrag bliver anderkendt og gengældt (ibid.). Her spiller grup-

pelederne en central rolle, og i læsegrupperne menes de derfor at fungere: "[] som et socialt nav i forløbets indledende fase, hvor deltagerne ikke har opnået tryghed over for hinanden []" (Rasmussen 2013:7). Den samme bevægelse er observeret i FFL, hvor deltagernes selvinitierede indslag og responser på hinandens historier med tiden bliver længere, mere indholdsrigte og mere frekvente.

Som trussel mod læsegruppernes dynamik, er det observeret, at introduktion af nye deltagere til allerede etablerede grupper kan have den utilsigtede effekt, at de etablerede sociale dynamikker og den opbyggede tillid forstyrres. I læsegrupperne udvikler deltagerne gruppespecifikke læsetraditioner, og nye deltagere har dårlige forudsætninger for at kende til og kunne indordne sig disse traditioner. En konsekvens kan være, at nye deltagere, som det er observeret i læsegrupperne, vil forsøge at positionere sig på uhensigtsmæssige måder i gruppen (Rasmussen 2013). Dette har bevirket, at de oprindelige deltagere har mistet en del af tilliden til gruppen, og det har i disse situationer derfor været nødvendigt at udvise de nye deltagere fra gruppen igen.

For at nye medlemmer skal kunne indgå konstruktivt i FFL, mener vi, at der kræves en høj indsats fra gruppeledernes og de oprindelige medlemmers side, samt en særdeles høj indsats fra det nye medlems side. I FFL finder vi ikke dette omkostningsværdigt, og FFL-grupperne er således lukket for optag, når gruppen er etableret. Denne holdning bygger på inspiration fra en del af FFLs teoretiske opland, som også udgøres af systemiske terapiformer, som de formuleredes af Milanogruppen (Boscolo 1992, Cecchin 1992, Cecchin, Lane & Ray 1993). Systemiske tanker finder relevans i denne forbindelse ved, at de lægger vægt på, hvordan personer som aktører i sociale systemer ikke kan fraskrives deres individuelle indflydelse på systemet. I FFL-grupperne, forstået som sociale systemer, påvirker hver deltager uvægerligt gruppen. Enhver forandring i gruppens deltagersammensætning vil således have konsekvenser for, hvordan gruppen fungerer. Om disse konsekvenser er positive eller negative, kan ikke umiddelbart forudsiges, men vi mener, at FFL-grupperne, så snart de er etablerede, oftest vil udgøre et positivt, socialt system for deltagerne, og vi ønsker ikke at sætte dette over styr ved at introducere et nyt medlem. Det er dog muligt at forestille sig et scenarie, hvor optaget af et eller flere nye deltagere kan give gruppen nyt liv og dermed føre noget positivt for gruppen med sig. Sådanne tilfælde vil formentlig udgøre undtagelser, men det er vores indstilling, at optag af deltagere således kan overvejes.

Fortæl for Livet forholdt til læsegrupperne

Trods forskellige rammer, primært markeret ved anvendelsen af litteratur som adgang til deltagernes narrativer i læsegrupperne, overfor narrativets tilsynskomst og produktion i FFL via interviews, synes der at være klare paralleller mellem FFL og læsegrupper for sårbare ældre. Vores påstand om læsegruppernes poststrukturalistiske epistemologi betyder, at vi betragter dem og FFL som udspringende af samme grundlæggende antagelser om identitet i alderdommen. Uden at tage udgangspunkt i dominerende diskursers negative ældrebilleder, som det fx er diskuteret ift. aktivitetsperspektivet og Gergens og Gergens Positive Aging eller strukturalistiske perspektiver på livshistoriers betydning for identitet, som det er diskuteret ift. erindringsgrupperne, synes læsegrupperne, for os at se, at etablere et rum, hvor ældre tilbydes frie rammer til at konstruere og fortælle narrativer.

Opsamling

I vores udforskning af andre praksisinitiativer, med ældres livshistoriefortællinger som objekt, står læsegrupper for sårbare ældre som det præsenterede initiativ, FFL kan lade sig inspirere mest af. Særligt anvendelsen af litteratur som medie for identitetskonstruktion, samt læsegruppernes åbenhed overfor deltageres personlige og også negative resonans, mener vi, har stort potentiale. Mens det fortsat kan diskuteres, hvorvidt læsegrupperne og FFLs tilgang til identitetskonstruktion er ældres selvforståelse adækvat, finder vi, at strukturalistiske praksisinitiativer med større sandsynlighed ikke har dette problem. Fælles for praksisinitiativer, strukturalistiske såvel som poststrukturalistiske, finder vi, er det fælleskabsetablerende element i at lade deltagerne dele fortællinger fra livet, og samtlige af disse initiativer ville således have potentiale ift. FFLs mål om modarbejdelse af narrativ ensomhed.

KAPITEL XI – PERSPEKTIVER

Med specialet er FFLs tentative og formative praksis, de poststrukturalistiske og narrative idéer bag samt vores intentioner med projektet forsøgt præsenteret. FFL er kontrasteret med forskellige perspektiver og tænkninger i det gerontologiske og gerontopsykologiske felt, repræsenteret ved hhv. livsbue- og livsløbsforståelsen som overordnede, samlende perspektiver. I dialog med disse er FFLs selvstændige position og bidrag til feltet forsøgt defineret, og ligesom vi finder, at FFLs deltagere kan bevæges af hinandens fortællinger til nye perspektiver, er FFL heller ikke uberørt af de blikke, analysen af deltagerudsagn, gerontologisk teori-dannelse og andre praksisinitiativer ift. ældres livsfortællinger tilbyder. Igennem specialet er diskussioner af FFLs forhold til bl.a. alderdom og aldring, identitetskonstruktion og terapi, poststrukturalisme og narrativ praksis således rejst, og med dette afsluttende kapitel ønsker vi at reflektere over, hvilke perspektiver vi i processen af artikulering, efterprøvning og reartikulering af FFLs praksis er blevet bevæget til.

Fortæl for Livets forhold til alderdom og aldring

Der er fra specialets start redegjort for FFLs paradoksale forhold til alderdom, idet praksis-sens relevans antages at tiltage med kronologisk alder, pga. øget risiko for narrativ ensomhed, samt underrepræsentation af positive, foretrukne identitetskonklusioner tilgængelige for ældre qua negative alderdomsdiskursers dominans. Alderdom og aldring anses derfor som FFLs antagonistiske, fraværende implicite. En præmis i FFL hævdes at være undladelse af alderdom og aldring som udgangspunkt for samtalen, og det viser sig ved efterprøvning, at der i FFL tales om alderdom og aldring, men at temaerne ikke har nogen særstatus og indgår på lige fod med andre, der vækker resonans hos deltagerne. Det er videre overvejet, hvorvidt narrativ ensomhed kan siges at udgøre en rekonfiguration af alderdom, idet risikofaktorer for sidstnævnte er sammenfaldende med betingelser til stede i alderdommen, særligt reduceret socialt netværk. Dette aktualiserer fortløbende overvejelser omkring FFLs stilling ift. adresseringen af alderdom og aldring, og hvad denne implicerer. Mens andre initiativer, såsom Gergen og Gergens praksis, går mere direkte til kamp mod negative alderdomsdiskurser, er det imidlertid FFLs hidtidige hensigt først at tage denne kamp, i fald den viser sig en aktuel del af deltagerens livsverden. FFL kan i denne forbindelse kritiseres for, i sin stræben efter positive identitetskonklusioner, ikke i tilstrækkelig grad at have udforsket, hvorvidt dette har været tilfældet.

Fortæl for Livets forhold til identitetskonstruktion

En diskussion af den identitetskonstruktion ældre, med FFLs poststrukturalistisk og narrativt inspirerede praksis, inviteres til at engagere sig i, er ligeledes ført, og der er peget på det ambitiøse og potentielt risikable ved postmodernitetens aldrings- og identitetsprojekt i form af det ældre selvs forudsatte evne til innovation. FFL følger sig til livsløbsperspektivets individualiserede aldersforståelse, samtidig med, at der ligger afstand til idéen om livet og identiteten som kontinuerlig, kumulativ, og kohærent. I stedet accentueres kontekst og multiplicitet, ud fra en poststrukturalistisk anskuelse af identiteter som socialt konstruerede fænomener, og som konsekvens gribes identitetskonstruktion i FFL an som kollektiv aktivitet med deltageres co-konstruerende livsfortælling og bevidning i centrum. Et blik, vi retter mod fx sund og positiv aldring, vedrører dermed også FFL, idet man kan spørge, om FFLs med sin ideologiske identitetsforståelse udøver governmentalitystyring ift., hvordan ældre skal opfatte sig selv og deres tilværelse. Det relevante spørgsmål i denne sammenhæng bliver derfor, hvorvidt subjektiveringsformen FFL indlejrer deltagerne i forekommer ældre meningsfuld og foretrukket. Eller om FFL repræsenterer en identitetsforståelse, inkompatibel med deltageres forståelse af tilværelsen og sig selv, og således rammer forbi projektets målgruppe, der er børn af en anden tid med fx egointegritet som subjektiveringsmål. Til dette er vores forhåbning og formodning fortsat, at ældre, som vi mener at erfare i FFLs grupper, er i stand til at tilegne sig FFLs subjektiveringsform med hjælp fra narrative, terapeutiske stilladseringsprincipper. Slår dette fejl, betyder det imidlertid ikke, at FFLs samlede mål mislykkes. Almen hygge, eller oplevelsen af at være i godt selskab, er ligeledes en del af FFLs sigte, og vækker de narrative spørgsmål ingen resonans, forkastes de til fordel for deltageres foretrukne samtaleform.

Et andet spørgsmål, identitetskabelse praktiseret som kollektiv aktivitet, kaster af sig, er, hvordan deltagerne er stillet ift. udførelsen af denne aktivitet efter FFLs ophør. På den ene side konceptualiseres identitet med FFL som en individuel, intellektuel disciplin, og på den anden side fremhæves det, hvordan identitet er socialt forhandlet og forankret, hvorfor individets selvfølelse ved narrativ ensomhed potentielt reduceres. Narrativ identitet kan derfor også forstås som et individuelt projekt afhængig af assistering i form af kollektiv, bekræftende aktivitet. En risiko ved FFLs praksis er, at deltagerne ved mødernes afslutning er tilbage ved udgangspunktet for deres individuelle, narrative aktivitet og potentielle ensomhed, hvis møderne ikke afstedkommer nye, vedvarende relationer. I bedste fald er deltageres narrative

aktivitet ift. identitet ved FFL blevet næret og understøttes fortløbende af nye relationer til andre deltagere, der ved stadig bevidning modvirker narrativ ensomhed.

Fortæl for Livets forhold til terapi og narrativ praksis humanisme

Det er allerede sluttet, at FFL ikke er entydig terapi, men kan have potentielt terapeutiske effekter. Mere interessant bliver det derfor at studere forholdet mellem de narrative, terapeutiske idéer FFLs praksis guides af og arbejdet med ældres livsfortællinger. Fortællinger førende til positive identitetskonklusioner, tilsammen med individets oplevelse af agens med positivt udfald, synes at udgøre elementer af en narrativ æstetik, såvel som etik, beroende på et i FFLs praksis ideologisk, fraværende implicit, i form af individualisme, emancipation og humanisme, hvorudfra vi som gruppeledere normativt vurderer hensigtsmæssigheden af deltagernes fortællinger. Imidlertid har vi, med denne æstetik og etik som guideline, oplevet håndteringen af særlige fortællinger udfordrende, idet de, trods forsøg på udfoldning og stilladsering, fortsat afveg fra de tilstræbte idealer. Vi er således blevet opmærksomme på, at FFLs ideologiske fraværende, men implicite, kan begrænse udfoldelsen af narrativer, som ikke er i overensstemmelse hermed. Denne begrænsning har vi ikke fundet tilstedeværende i analysen af læsegrupper for sårbare ældre, der synes at kunne forholde sig friere til fortællingers evt. negative resonans.

FFLs deltagere viger ikke tilbage for at beskæftige sig med episoder eller forhold fra deres liv med en svær eller smertelig udgang, men, modsat FFLs forventning, synes historier herom ikke nødvendigvis problematiske. Eftersom det er vores ambition at give plads til de fortællinger, der optager deltagerne, må vi overveje, om sådanne fortællinger rummer kvaliteter, vi ikke er stand til at begribe med vores narrative metodologi. Vi spekulerer hypotetisk over, hvorvidt narrativ praksis kan siges at optage humanismes binære modsætningsforhold mellem fx lidelse og mening, hvorfor paradokser indeholdt i deltagernes fortællinger bliver svære at operationalisere i et narrativ, hvorom der er et implicit krav om det positives forrang for det negative. Vi tænker samtidig over, om vi i tilstrækkelig grad holder os for øje, at selvom fortællinger om svære forhold i fortiden stadig kan have aktualitet, så kan deltagernes forhold til disse være karakteriseret ved afklaring og reflektiv afstand. En i denne sammenhæng anden relevant refleksion omhandler FFLs narrative metodologis fokus på kontekst og associative nedslag i livet. Livsfortællingers længde og kompleksitet, samt antallet af delfortællinger, må antages at tiltage med livsalderen, og den reflektive betydningsflade i ældres fortæl-

linger må følgelig antages større. Vi spørger os selv, om den enkelte fortællings betydning spejles i summen af erfaringer fra andre fortællinger, så levealderen og dermed størrelsen af den refleksive betydningsflade indvirker på den enkelte fortællings betydningstilskrivelse. Stiller ældre menneskers lange liv dermed større betingelser til grundigheden i behandlingen af narrativer, således at FFLs relativt sporadiske og overfladiske praksis ikke er adækvat?

Færdige svar på disse spørgsmål foreligger ikke, men et vigtigt skridt mod FFLs videre udformning er konfrontationen af begrænsningerne i vores egen, humanistisk influerede forståelse, som bl.a. blotslægges, når deltageren **KJs** udsagn, *jeg kan li' at være negativ*, forekommer os kontraintuitivt. Udforskningen af mulighed for etablering af platforme, hvorpå deltagers negative, men meningsfyldte, identitetskonstruktioner kan komme til syne, kunne således udgøre en del af FFLs videre færd.

En rhizomatisk ende

Ovenstående refleksioner inspirerer os til filosofisk at kaste blikket i retning af eksistentia- lisme, der synes at operere med en logik, der eksplicit rummer flere modsætningsfyldte spændingsforhold end både humanisme og poststrukturalisme. Fx psykologen Irwin D. Yaloms fire eksistentialer; *døden, aleneheden, friheden, meningen* (Yalom 1998). Kunne man forestille sig at lade disse temaer, danne udgangspunkt for FFLs samtaler, eller ville det være konfrontatorisk på samme måde, som vi kritiserer Gergen og Gergens praksis for? Eksistenti- alerne udmærker sig imidlertid ved at være almenmenneskelige, og ikke specifikt relateret til alderdom, omend denne vil sætte samtalen i perspektiv. Ville FFL ved bevægelse mod en ek- sistentia- listisk metodologi dermed vende sig imod tidligere tiders mere dialektiske forståelse af tilværelsen, hvor fx tab og håb, skrøbelighed og styrke, og vækst og forfald ikke anskues som forhold af modsætning, men af kreativ spænding? Og ville en sådan tilgang til fortællin- ger ligge mere i forlængelse af menneskers og særligt ældres forståelse og erfaring af tilvæ- relsen? Vi ønsker med FFL at udvikle en reflekteret praksis, der guides af sit objekt, og frem- tidig efterprøvning af ældres forhold til samtaler med eksistentia- listisk afsæt vil, oplever vi, således være i overensstemmelse med FFLs tentative og formative praksis.

LITTERATUR

Opgivet litteratur er angivet med *

- *Baltes, P. B. & Baltes, M. M. (1990). *Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation*. I: Baltes, P. B. & Baltes, M. M. (Ed.): *Successful aging – Perspectives from the behavioural sciences*. Cambridge University Press, New York.
- *Beauvoir, S. d. (1972). *The Coming of Age*. W. W. Norton & Company, Putnam, New York.
- *Beauvoir, S. d. (1983). *Alderdommen*. 2. udgave. 1. oplag. Fremad.
- *Blaakilde, A. L. (2000). *Den Store Fortælling om Alderdommen*. 1. bogklubudgave. 1. oplag. Bogklubben for sygeplejersker – Munksgaards Forlag.
- *Blaakilde, A. L. (2006). *Lad livets fortællinger blomstre – om livshistorie som genre og som nødvendighed*. I: Havelund, J. & Jensen, A. M. (red.) (2006). *Reminiscens og livshistorie – Lad livets fortællinger blomstre*. 1. udgave. 1. oplag. Munksgaard Danmark, København.
- Boscolo, L. (1992). *The reflexive loop of past, present and future in systemic therapy and consultation*. *Family Process*, 27.
- *Brinkmann, S. (2005). *Selvrealiseringens etik*. I: Brinkmann, S. & Eriksen, C. (2005). *Selvrealisering – kritiske diskussioner af en grænseløs udviklingskultur*. Forlaget Klim, Århus.
- *Brinkmann, S. & Eriksen, C. (2005). *Introduktion*. I: Brinkmann, S. & Eriksen, C. (2005). *Selvrealisering – kritiske diskussioner af en grænseløs udviklingskultur*. Forlaget Klim, Århus.
- Bruner, J. (1986). *Actual Minds, Possible Worlds*. Harvard University Press.
- *Burr, H. T. (1971) *Psychological Functioning of Older People*. 3. edition. Charles Thomas. Illinois, USA.
- *Carey, M., Walther, S. & Russel, S. (2008). *The Absent but Implicit: A Map to Support Therapeutic Enquiry*. www.pratiquenarratives.com
- Cecchin, G. (1992). *Constructing therapeutic possibilities*. I: McNamee, S. & Gergen, K. J. (1992). *Therapy as social construction*. Sage, 6, London.
- Cecchin, G., Lane, G., & Ray, W. (1993). *From strategizing to nonintervention: Toward irreverence in systemic practice*. I: *Journal of Marital and Family Therapy* (1993). Vol. 19, No. 2.

- *Cole, T. R (1992). *The journey of life*. Cambridge University Press, New York.
- *Cole, T. R., Van Tassel, D. D. & Kastenbaum, R. (1992). *Handbook of the Humanities and Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- *Cole, T. R., Achenbaum, W. A., Jacobi, P. L. & Kastenbaum, R. (1993). *Voices and Visions of Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- *Cornett, J. A. (2003) *Fællesskabende*. En problematisering af recovery-tænkningens individualisering. I: Social Kritik/86.
- *Costa, P.T. & McCrae, R. R. (1992). *Trait psychology comes of age*. I: Sonderegger, T. B. (Eds.), *Nebraska symposium on motivation: psychology and aging*. University of Nebraska Press.
- *Costa, P.T. & McCrae, R. R. (1994). *Set like plaster? Evidence for the stability of adult personality*. I: Heatherton, T.F. & Weinberger, J.L. (Eds.) (1994). *Can personality change?* American Psychological Association.
- *Cumming, E. & Henry, W.E (1961). *GROWING OLD. THE PROCESS OF DISENGAGEMENT*. Basic books Inc., New York.
- *Deleuze, G. & Guattari, F. (2005). *Tusind Plateauer*. Billedkunstskolernes Forlag.
- *Derrida, J. (1978). *Writing and Difference*. University of Chicago Press.
- *Derrida, J. (1981). *Positions*. The University of Chicago Press.
- *Erikson, H. E. (1983). *Livsringen sluttet*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Erlend, L. (2005). *Volvo Lastvagnar*. 3. udgave. 1. oplag. Gyldendal, Danmark.
- *Estes, C. & Binney, E. (1991). *The biomedicalization of aging: Dangers and dilemmas*. I: M. Minkler & C. L. Estes (Eds.) (1991). *Critical perspectives on aging: The political economy of growing old*. Baywood, New York.
- *Estes, C. L., Biggs, S. and Phillipson, C. (2003). *Social Theory, Social Policy and Aging. A critical introduction*, Open University Press.
- *Eysenck, H. J. (1987). *Personality and aging: An exploratory analysis*. I: Journal of Social Behaviour and Personality (1987). 3.

- *Fahey, C. J. & Holstein, M. (1993). *Toward a Philosophy of the Third Age*. I: Cole, T. R., Achenbaum, W. A., Jacobi, P. L. & Kastenbaum, R. (1993). *Voices and Visions of Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- *Fisker, A. B., La Cour, S., Jacobsen, B. (2012): *Efter Arbejdslivet. Fortællinger om det at blive ældre*. 1. udgave, 1. oplag. Dansk Psykologisk Forlag.
- Foucault, M. (1979a). *On governmentality*. I & C, 6. I: Rose, N. (1998). *Inventing Our Selves*. Cambridge University Press, New York.
- *Foucault, M. (1994). *Power. Essential works of Foucault 1954-1984*. Penguin Books Ltd, 80 Strand, London.
- *Foucault, M. (2009). *Biopolitikkens fødsel. Forelæsninger på Collège de France 1978-1979*. Hans Reitzels Forlag, København.
- *Freeman, M. (2011). *Narrative Foreclosure in Later Life: Possibilities and Limits*. I: Kenyon, G., Bohlmeijer, E. & Randall, W. L. (2011). *Storying Later Life: Issues, Investigations, and Interventions in Narrative Gerontology*. Oxford University Press, New York.
- *Freund, A. M. (2008). *Successful Aging as Management of Resources: The Role of Selection, Optimization, and Compensation*. I: *Research in Human Development* (2008). 5, 2.
- *Gergen, K. J. & Gergen, M. *Positive aging*. I: Gubrium, J. F. & Holstein J. A. (2003). *Ways of Aging*. Blackwell Publishers Ltd.
- *Gergen, K. J. & Gergen, M. (2010). *Positive aging*. I: Fry, P. S. & Keyes, C. L. M. (2010). *New Frontiers in Resilient Aging*. Cambridge University Press, New York.
- *Hamilton, I. S. (2001). *Aldringens psykologi. Grundbog i gerontopsykologi*. 1. udgave. 1. oplag. Gyldendal Uddannelse.
- *Haugen, P. K & Krüger, R. E. (1999). *Din tanke er din skjebne. Sol Seim og hennes forskning*. Akribe Forlag.
- *Havighurst, R.J. & Albrecht, R. (1953) *Older People*. Longmans, Green, New York.
- *Heap, K. (2000). *Tal med mig – at tale med ældre*. 1. udgave. Dafolo Forlag, Frederikshavn.
- *Heap, K. (2002). *Samtalen i eldreomsroen. Kommunikasjon – minner – kriser – sorg*. 3. udg. Kommuneforlaget AS, Oslo.

- Helgason, H. (2013). *Kvinden ved 1000°*. Lindhardt & Ringhof, København.
- *Hill, R. D. (2005). *Positive aging: a guide for mental health professionals and consumers*. First edition. W. W. Norton & Company. New York/London.
- *Hoff, M. *Livshistorier – teori og tolkning* (2006) I: Havelund, J. & Jensen, A. M. (red.) (2006). *Reminiscens og livshistorie – Lad livets fortællinger blomstre*. 1. udgave, 1. oplag. Munksgaard Danmark, København.
- *Holmgren, A. (2006). *Identitet som historier – eksternaliserende, dekonstruerende og flerkonstruerende sprogbrug*. I: White, M. (2006). *Narrativ Teori*. 1. udgave, 3. oplag. Hans Reitzels Forlag, København.
- *Holmgren, A. (2008). *Terapifortællinger. Narrativ terapi i praksis*. Dansk psykologisk forlag A/S.
- *Horsdal, M. (1999). *Livets fortællinger*. Borgen, København.
- *Hviid, J. M. & Haakonsen, M. (2008). *Memento mori, døden i Danmark i tværfagligt lys*. Syddansk Universitetsforlag, Odense.
- *Høeg, D. & Olsen G. E. (1988). *Mening eller tidsfordriv? – om gamle i udviklende aktiviteter*. Socialstyrelsen.
- *Jensen, J. F. (1996). *Livsbuen. Voksenpsykologi og livsaldre*. Gyldendal, Danmark.
- *Kastenbaum, R. (1992). *The Creative Process: A Life Span Approach*. I: Cole, T. R., Van Tassel, D. D. & Kastenbaum, R. (1992). *Handbook of the Humanities and Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- *Katz, S. (1996). *Disciplining Old Age: The Formation of Gerontological Knowledge*. The University Press of Virginia, USA.
- *Kaufmann, S. R. (1986). *The Ageless Self. Sources of meaning in late life*. A Meridan Book, New York.
- *Kenyon, G., Bohlmeijer, E. & Randall, W. L. (2011). *Storying Later Life: Issues, Investigations, and Interventions in Narrative Gerontology*. Oxford University Press, New York.
- *Kirk, H. (1995). *Da alderen blev en diagnose. Konstruktionen af kategorien "alderdom" i 1800-tallets lægelitteratur. En medicinsk historisk analyse*. Munksgaard.

- *Kirk, H. (2001). *Det grå guld – Ældre billedet efter år 2000*. Tandlækartidningen, årg. 93. nr. 1.
- *Kirk, H. (2007). *Alderskurver og livsløb*. I: Swane, C. E., Blaakilde, A.L. & Amstrup, K. (red.) (2007). *Gerontologi. Livet som gammel*. Red.: 2. udg. Munksgaard Danmark, København.
- Kropf, N. P. & Tandy, C. (2008). *Narrative therapy with older clients*. *Clinical Gerontologist* (2008). Vol. 18 (4). The Hawotth Press, Inc.
- *Lange, F. d. (2011). *Inventing Yourself: How Older Adults Deal with the Pressure of Late-Modern Identity Construction*. I: Kenyon, G., Bohlmeijer, E. & Randall, W. L. (2011). *Storying Later Life: Issues, Investigations, and Interventions in Narrative Gerontology*. Oxford University Press, New York..
- *Larsen, L. & Winsløv, J. H. (2005). *Gerontopsykologien i det 21. århundrede*. I: *Nordisk Psykologi* (2005). Vol. 57. Nr. 1. April. Dansk Psykologisk Forlag, Virum, Danmark.
- *Larsen, L. (2007). *Gerontopsykologi. Det aldrende menneskes psykologi*. Aarhus universitetsforlag, Århus.
- *Lewinter, M. (2008). *Aldring – sociologisk set*. 1. udgave. Forlaget Samfundslitteratur. Frederiksberg C.
- *Medeiros, K. d. (2011). *Telling Stories: How Do Expressions of Self Differ in a Writing Group Versus a Reminiscence Group?* I: Kenyon, G., Bohlmeijer, E. & Randall, W. L. (2011). *Storying Later Life: Issues, Investigations, and Interventions in Narrative Gerontology*. Oxford University Press, New York.
- *Moody, H. R. (1993). *Overview: what is critical gerontology and why is it important?* I: Cole, T. R, Achenbaum, W. A., Jacobi, P. L. & Kastenbaum, R. (1993). *Voices and Visions of Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- Mors O., Kragh-Sørensen P. & Parnas J. (red.) (2009). *Klinisk Psykiatri*. 3. udgave. Munksgaard Danmark, København.
- *Munk, K. (1999). *Belastninger i alderdommen*. Ph.d. afhandling. Institut for Filosofi, Århus Universitet.
- Myerhoff, B. (1980). *Number Our Days*. Touchstone book, Simon & Schuster, Inc. New York.

- Neugarten, B. L. & Neugarten, D. A. (1986). *Changing Meanings of Age in the Aging Society*. I: Pifer, A. & Bronte, L. (ed.) (1986). *Our Aging Society: Paradox and Promise*. W. W. Norton & Co. New York/London.
- *Nielsen, M. K. (2006): *Et godt liv som gammel*. Syddansk Universitetsforlag, Odense.
- *Otto, L. (1998). *Biografi og subjektivitet. Et bidrag til selvoptagethedens genealogi*. Ph.d.-afhandling. Nationalmuseet og Institut for Arkæologi og Etnologi. Københavns Universitet.
- *Otto, L. (1998b). *Livstrappen: fra kristen allegori til videnskabelig taxonomi*. I: *Folk og Kultur* (1998). Foreningen af Danmarks Folkeminder, København K.
- *Randall, W. L. (2011). *Memory, Metaphor, and Meaning: reading for Wisdom in the Stories of our Lives*. I: Kenyon, G., Bohlmeijer, E. & Randall, W. L. (2011). *Storying Later Life: Issues, Investigations, and Interventions in Narrative Gerontology*. Oxford University Press, New York.
- *Raffnsøe, S., Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. (2008). *Foucault*. Samfundslitteratur. Narayana Press, Gylling.
- *Rasmussen, J. D. (2013). *Det spirer og gror – læsegrupper for sårbare ældre*. Udgivet af Ensomme Gamles Værn, København.
- Rasmussen, S.A., & Svarrer, T. (2008). *Reflekterende processer og bevidning: En kritisk sammenligning af teori og praksis med synspunkter fra insidere*. Fokus på Familien (2008). 36, 3.
- *Rice, G.E. (1986b). *The everyday activities of adults: Implications for prose recall*. Part II. Educational Gerontology, 12.
- *Rooke, C. (1992). *Old Age in Contemporary Fiction: A New Paradigm of Hope*. I: Cole, T. R, Van Tassel, D. D. & Kastenbaum, R. (1992). *Handbook of the Humanities and Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- Rose, N. (1998). *Inventing Our Selves*. Cambridge University Press, Cambridge.
- *Russel, S. & Carey, M. (2007). *Narrativ terapi. Spørgsmål og svar*. Hans Reitzels Forlag, København K.
- *Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (2000). *Positive psychology: An introduction*. American Psychologist, 55.
- *Social Fokus, Socialstyrelsen – viden til gavn (2012). *Aktiv aldring. Flere veje, mange måder*. Socialstyrelsen.

- *Solem, P.E. (2008). *Eldres situasjon i samfunnet og diskriminering av eldre*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.
- Stern, D. (2011). *Narrative therapy at any age*. I: The International Journal of Narrative Therapy and Community Work (2011). Dulwich Centre, publications nr. 1.
- *Swane, C. E. (2007). *Indledning: Tværfaglig lærebog i gerontologi*. I: Swane, C. E., Blaakilde, A.L., Amstrup, K. (red.) (2007). *Gerontologi. Livet som gammel*. 2. udgave. Munksgaard Danmark, København.
- *Thane, P. (2005). *THE LONG HISTORY of OLD AGE*. Thames & Hudson Ltd., London.
- *Thorsen, K. (2002). *Aldring og alderdom i sin tid*. I: Thorsen, K. & Toverud, R. (red.) (2002). *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Universitetsforlaget, Oslo.
- *Thorsen, K. (2005). *Et livsløpsperspektiv på aldring*. I: *Nordisk Psykologi* (2005). Vol. 57. Nr. 1. April. Dansk Psykologisk Forlag, Virum, Danmark.
- *Tornstam, L. (1978). *Åldrandets socialpsykologi*. Rabén & Sjögren.
- *Tornstam, L. (1991). *Gerontologins quo vadis – om det gerontologiska forskningsparadigmet* (1991). I: *Socialmedicinsk tidsskrift*.
- *Tornstam (1992). I: *Åldrandets socialpsykologi* (1992). 4. udgave.
- *Vygotsky, L. (1986). *Thought and language*. MIT Press, Cambridge.
- *Walther, S. & Carey, M. (2009). *Narrative therapy, difference and possibility: inviting new becommings*. Context, October 2009
- *Weiland, S. (1993). *Criticism between Literature and Gerontology*. I: Cole, T. R., Achenbaum, W. A., Jacobi, P. L. & Kastenbaum, R. (1993). *Voices and Visions of Aging*. Springer Publishing Company, New York.
- *Westmark, T. (2009). *At tale er at handle – Fokus på initiativer i unges fortællinger*. I: *Fokus* (2009). Vol. 37. Universitetsforlaget.
- White, M. (1999). *Reflecting-team work as definitional ceremony revisited*. I: *Gecko: A Journal of Deconstruction and Narrative Ideas in Therapeutic Practice* (1999). 2.
- White, M. (2000). *Re-engaging with history: The absent but implicit*. I: *Reflections on narrative practice – essays & interviews* (2000). Dulwich Centre Publications, Australien.

- White, M. (2006). *Narrativ Teori*. 1. udgave, 3. oplag. Hans Reitzels Forlag, København.
- White, M. (2006). *Narrativ Praksis*. 1. udgave, 3. oplag. Hans Reitzels Forlag, København.
- White, M. (2007). *MAPS of Narrative Practice*. Norton, New York/London.
- White, M. (2008). *Kort over narrative landskaber*. Hans Reitzels Forlag, København.
- *Winslade, J. (2009). *Tracing Lines of Flight: Implications of the Work of Gilles Deleuze for Narrative Practice*. I: *Family Process* (2009). Vol. 48, No. 3, FPI.
- *World Health Organization (1999). *Sundhed i det 21. århundrede. Sundhed for alle i det 21. århundrede – en dansk oversættelse v. Ingrid Stage*. Udgivet af Dansk Sygeplejeråd.
- Yalom, I. D. (1998): *Eksistentiel psykoterapi*. Hans Reitzels Forlag, København.
- *Zizek, S. (2009). *First As Tragedy, Then As Farce*. Verso, London.

Webkilder

- Munch, P. (2013). *70-årige John kørte forkert på cykelruten: Jeg er gal og jeg er ked af det*. På: [www.politiken.dk](http://politiken.dk).

<http://politiken.dk/tjek/motion/triatlon/ECE2052072/70-aarige-john-koerte-forkert-paa-cykelruten-jeg-er-gal-og-jeg-er-ked-af-det/>
- Nygård, E.M. (2013). *Stor mangel på psykologer til ældre*. På: www.kristeligt-dagblad.dk.

<http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/513670:Danmark--Stor-mangel-paa-psykologer-til-aeldre>

Film

- Mills, M. (2010). *Beginners*. Instruktør og manuskriptforfatter: Mills, M. Producer: Urdang, L. Produktion: Focus Features, Olympus Pictures in association with Parts & Labor, USA.

BILAG

Bilag 1 – Fortæl for Livet opslag i Lundtoftegade

Bilag 2 – Sund aldring i Københavns Kommune

Bilag 3 – Spring for Livet

Bilag 4 – Spring for Livet

Bilag 1

Fortæl for Livet

FORTÆL FOR LIVET starter igen i Lundtoftegade – og du kan være med

Hvad laver man?

"Fortæl for Livet" er et initiativ, hvor mennesker mødes og deler historier fra deres liv. Tanken bag dette er, at begivenhederne i vores liv er vigtige for måden, vi forstår os selv på. Og ved at fortælle om dem til andre, kan vi opleve et glædeligt gensyn med mennesker eller episoder fra vores fortid – eller opdage, at vores fortælling har noget til fælles med naboens.

For hvem?

Fortæl for livet er et tilbud for alle beboere over 55 år

Citat fra tidligere deltager:

"Vi var stort set rundt om alt, hvad der er sket i vores liv, og vi supplerede hinanden så godt. Morten og Andreas er smadder gode. Jeg var meget glad for at være med i "Fortæl for livet". Henny K.

Bag møderne står Andreas Nikolajsen og Morten Hedelund, der begge snart er psykologer og sammen har startet "Fortæl for Livet". "Fortæl for Livet" støttes af Områdesekretariatet og Kursusringen, og ved første møde udfyldes kursustilmelding for hver enkelt deltager.

Hvornår og hvor?

10 tirsdag formiddage igennem foråret kl. 10.00 i Pusterummet. Opstart ved 7 deltagere.

OMRÅDESEKRETARIATET
433 Lundtoftegade

AB

Tilmelding ring til Den Sociale Vicevært Irma Tonnesen
på 23 30 36 12

Bilag 2

FORSKNINGSSTRATEGI FOR SUNDHEDS- OG OMSORGSFORVALTNINGEN

KØBENHAVNS KOMMUNES 2013-2016

INDLEDNING

En afgørende forudsætning for et stærkt sundhedsvæsen er forskning og skabelse af ny viden. Sundhedsforskning kan have mange forskellige formål. Det vigtigste formål er at bidrage til at sikre kvalitet i ydelser og tilbud til borgerne, herunder borgere med kronisk sygdom og den ældre medicinske patient, samt at implementere den nyeste viden i klinisk praksis til fordel for patienterne. Forskningen skal også bidrage til at løse de langsigtede udfordringer, som sundhedsvæsenet står over for, herunder krav om effektivisering, udvikling af nye rehabiliteringsmetoder, nye teknologiske muligheder, der lægger op til større strategiske satsninger og nye roller for borgerne i forhold til egenmestring og at bevare styring af eget liv. Fx vil en stigende brug af standardiserede patientforløbsprogrammer, der beskriver ansvar, tid og overgange mellem kommune og hospitaler og almen praksis, blive bærende sundhedsfaglige og organisatoriske elementer blandt andet i rehabilitering. Hertil kommer, at forskning, uddannelse og praksis skal hænge sammen. Derfor skal forskning også danne grundlag for uddannelse og faglige miljøer af høj kvalitet.

AFSÆT FOR FORSKNING I SUNDHEDS- OG OMSORGSFORVALTNINGEN I KØBENHAVNS KOMMUNE

Afsættet for forvaltningen i forhold til at indtage en aktiv position indenfor forskning er Sundhedsloven, hvor der står, at kommunerne skal medvirke til udviklings- og forskningsarbejde, således at ydelser efter Sundhedsloven kan varetages på et højt fagligt niveau. Genstandsfeltet for forskningen i dette udspil ligger dog indenfor rammerne af både Sundhedsloven og Serviceloven.

Tilsvarende skaber de politisk godkendte og forpligtende Sundhedsaftaler for 2011-2014, som København har indgået med Region Hovedstaden et afsæt for udvikling af et styrket forskningssamarbejde mellem regionens hospitaler, kommuner og praksissektoren. Det er i aftalen blevet besluttet, at der skal udvikles og implementeres en ramme for organisering og finansiering af forsknings- og evalueringssamarbejdet inden for sundhedsaftalens område, og at der skal fokuseres på evaluering og forskning vedrørende organisering af sundhedsindsatser, adgang til og/eller brug af

forløbsprogrammer, også for sårbare grupper, samt effekt af forebyggelses- behandlings- og genoptræningstilbud. Der er også særligt fokus på samarbejdet med Region Hovedstaden omkring telemedicinske løsninger.

I perioden 2011- 2014 er der konkret indgået aftaler med Rigshospitalet om fælles indsats for forskning på kræftområdet, med Bispebjerg Hospital om indsats for borgere med risiko for at udvikle hjertesygdomme samt med Hvidovre Hospital om et optimeret forløbsprogram for den ældre medicinske patient.

Endelig skaber Sundheds- og Omsorgsforvaltningens centrale placering både i forhold til Region Hovedstaden, Medicon Valley Alliance, Nørre Campus, som er et samarbejde med blandt andet Københavns Universitet, og Metropol et oplagt afsæt for større strategiske forskningssamarbejdspartnerskaber.

FORSKNING SOM METODE

Sundheds- og Omsorgsforvaltningens kerneområder spænder over både sundhedsområdet og omsorgsområdet. Disse områder forbindes ofte med forskellige forskningstraditioner. Der er brug for forskning indenfor begge områder for at udvikle viden om og kvalitetssikre de ydelser kommunen leverer til københavnernes. Der er fx brug for viden om effekten af de ydelser, vi leverer, og om organisatoriske forudsætninger for at kunne levere ydelsen, for social- og sundhedspædagogisk indsigt og forståelse, så borgeren får mest mulig ud af de leverede ydelser, og for sundhedsøkonomiske analyser, så vi får viden om, hvor vi kan udnytte ressourcerne bedst muligt. Københavns Kommune vil derfor have fokus på både klinisk forskning, sundhedstjenesteforskning og sundheds- og socialpædagogisk forskning. Den konkrete forskningsmetode vil afhænge af, hvilken type viden, der er tale om og hvilken kontekst resultatet skal implementeres i.

FORSKNINGSPROFESSORAT

I budgetaftalen 2011 for Københavns Kommune blev det besluttet at afsætte midler til et forskningsprofessorat i kommunal rehabilitering. Forskningsprofessoratet er etableret i

tæt samarbejde med Københavns Universitet. Der tilknyttedes en ph.d. stipendiat til professorstillingen.

UDFORDRINGER PÅ SUNDHEDS- OG OMSORGS- OMRÅDET I KØBENHAVN

Den ældre medicinske patient

Et stort antal ældre københavnske borgere indlægges hvert år med forebyggelige diagnoser. I alt er der ca. 31.000 indlæggelser af borgere over 65 år. 14 % af disse indlæggelser er på diagnoser, der forventes at kunne forebygges i kommunen. Cirka halvdelen af disse borgere bor i plejebolig eller får hjemmehjælp eller sygepleje fra kommunen. Sundheds- og Omsorgsforvaltningen har derfor et stærkt fokus på at mindske antallet af de forebyggelige indlæggelser, fx via en tidlig indsats at opspore tidlige tegn på sygdom.

Problemstillinger i forhold til medicin, både i forhold til fejlmedicinering og i forhold til polyfarmaci er også centrale i forhold til de ældre medicinske patienter. Undersøgelsen Medicinkvalitet – sikker og rigtig medicinanvendelse i hjemmesygeplejen, som blev igangsat i 2009 af Sundheds- og Omsorgsudvalget i Københavns Kommune viser, at der sker mange fejl i medicineringen

Rehabilitering

Mere end hver tredje københavner har en eller flere kroniske sygdomme, og dette antal forventes at stige frem mod 2020. København er derfor stillet over for en række store udfordringer i forhold til at hjælpe disse borgere. Der er behov for mere viden om og egentlige telemedicinske løsninger, som kan bruges på tværs af diagnosegrupper til det stigende antal borgere med kronisk sygdom.

Komorbiditet er en særlig udfordring knyttet til de kroniske sygdomme, herunder også kræft. 43 % af københavnerne, der har en kræftdiagnose har samtidig en eller flere andre sygdomme, hvilket skaber store udfordringer i forhold til behandlingen af disse borgere.

Sund aldring og livskvalitet gennem hele livet

København får flere friske og aktive ældre. I 2020 vil der være 9.500 flere 'yngre ældre' mellem 65-79 år og 3000 færre ældre over 80 år. Det stiller nye krav til kommunens tilbud til den kommende generation af ældre. Grundtanken i fremtiden bevæger sig fra passiv hjælp til aktiv hjælp, det vil sige, at medarbejderne fremover i højere grad skal udføre opgaverne med borgeren og ikke for borgeren. Målet er at borgerne skal

klare sig selv bedst muligt. Der er dog brug for mere viden om den aktiverende hjælp og viden om, hvordan kommunen bedst mulig implementerer paradigmeskiftet fra aktiv til passiv.

Social ulighed

Store sociale forskelle på tværs af København kommer til udtryk gennem social ulighed i sundhed. Kortuddannede, arbejdsløse, kronisk syge og socialt udsatte er i særlig grad i risiko for at komme i en dårlig sundhedstilstand.

To områder, tobak og alkohol, som SUF har et særligt sektor-ansvar for, er meget betydningsfulde årsager til sygdom og for tidlig død og er tæt forbundet med social ulighed i sundhed. Analyser har anslået, at tobaksrygning kan forklare mere end 40 % af den sociale ulighed i sundhed. Borgere uden for arbejdsmarkedet ryger mere end borgere i beskæftigelse. Kortuddannede københavnere ryger (30 %) mere end langtuddannede københavnere (9 %). Socialt udsatte ryger allermost (87 %). Til sammenligning ryger 20 % af den voksne befolkning i Danmark.

Analyser har angivet at ca. 14 % af den sociale ulighed forårsages af alkohol. 32 % af borgere i København har et risikabelt alkoholforbrug. Samlet set indtager de mest veluddannede mere alkohol end borgere med kort eller mellemlang uddannelse, men de helbredsmæssige følger er størst for de kortest uddannede på grund af en øget sårbarhed over for alkohols helbredsskadende virkning.

Der er behov for opdateret viden om social ulighed i København og analyser af hvad kommunen kan gøre for at reducere uligheden. Der er også et behov for mere viden om, hvorvidt indsatser virker i forhold til borgeren med henblik på at tilrettelægge mere målrettede indsatser.

FIRE SPOR FOR FORSKNING I SUNDHEDS- OG OMSORGS-FORVALTNINGEN I KØBENHAVNS KOMMUNE

På baggrund af de udfordringer, det kommunale sundhedsvæsen står overfor i de kommende år, er der valgt fire spor i forskningsstrategien. De fire spor er:

Spor 1: Den ældre medicinske patient.

Spor 2: Rehabilitering

Spor 3: Sund aldring og livskvalitet gennem hele livet

Spor 4: Social ulighed

De fire spor angiver de prioriterede områder for forskning i Sundheds- og Omsorgsforvaltningen. Det er de områder, hvor forvaltningen ønsker at investere ressourcer. Det er områder, hvor forvaltningen ønsker at indgå samarbejde.

Sporene er uddybet nedenfor ved eksempler på emner, Sundheds- og Omsorgsforvaltning aktuelt har fokus på:

Den ældre medicinske patient.

- ✓ *Udvikling af modeller for Shared Care i samarbejde med hospitaler.*
Som en del af udviklingen af det borgernære sundhedsvæsen ønsker Københavns Kommune sammen med hospitalerne at afsøge muligheder for og udvikle shared care løsninger med det sigte at forebygge indlæggelser/genindlæggelser.
- ✓ *Sikker og rigtig medicinering af de svageste borgere.*
Københavns Kommune ønsker at indgå samarbejde omkring afdækning af Fælles Medicin Korts betydning for patientsikkerhed, af compliance problematikker, nye samarbejdsmodeller samt brug af teknologi.

Rehabilitering

- ✓ *Effekt og organisation af rehabiliteringsindsatsen til borgere med kronisk sygdom og i rehabiliteringsforløb.*
Københavns Kommune ønsker viden om effekten af forløbsprogrammers særligt med henblik på de sundhedsøkonomiske perspektiver og effekten af genoptræning.
- ✓ *Telemedicinske og andre IT løsninger på sundheds- og rehabiliteringsområdet.*
Københavns Kommune ønsker at indgå samarbejder med fokus på udvikling af teknologiske løsninger, der (i) undersøger borgerens mulighed for at varetage egenomsorg og selvmonitorering, herunder egenbehandling, samt (ii) understøtter sikker og korrekt genoptræning samt øger borgerens muligheder for genoptræning.

- ✓ *Komorbiditet hos borgere med kronisk sygdom og kræft.*

Københavns Kommune ønsker at indgå samarbejde omkring projekter med fokus på komorbiditet hos borgere med kronisk sygdom og kræft med henblik på at sikre optimale rehabiliteringsforløb og flest mulige gode leveår til borgere med kronisk sygdom og kræft.

Sund aldring og livskvalitet gennem hele livet

- ✓ *Fra passiv til aktiv (Hverdagsrehabilitering).*

Københavns Kommune ønsker viden om indsatsen fra passiv til aktiv, herunder viden om (i) i hvor høj grad den aktiverende hjælp udskyder tidspunktet for at blive fast hjemmeplejemodtager eller for at hjælpen må udvides, (ii) hvordan den aktiverende indsats opleves af borgerne, og (iii) hvordan politiske visioner bedst muligt implementeres i den daglige drift.

Social ulighed

- ✓ *Social lighed i nærmiljøet.*

Københavns Kommune ønsker at indgå samarbejde om projekter med et interventionspræget sigte. Interventionen kan være både strukturel og individrettet, og forskningselementet kan både have fokus på implementering og effekter af interventionen.

Bilag 3

[» Læs mere om arrangementet her](#) » [Program](#)

Program

9.00-10.00 kaffe og morgenbrød til de morgenfriske

10.00 Velkomst ved Sundheds- og Omsorgsborgmester Ninna Thomsen

10.10 Fælles opvarmning

10.30 Aktiviteterne går i gang og slutter kl 14.30

11.30-13.00 Vi serverer lækre gratis sandwich

13.30 Foredrag med Chris MacDonald

14.20 Tak for i dag ved Sundheds- og omsorgsborgmester Ninna Thomsen

Få en smagsprøve på de mange aktiviteter

Fra kl. 10 til 14.30 kan du få en smagsprøve på motion og idræt, som du måske aldrig har prøvet før. Dagen igennem underviser kompetente instruktører fra forskellige idrætsforeninger og hjælper dig i gang:

Aqua aktiviteter - Line Dance - Zumba Gold - Stolemotion - Rollator-Ræs - Naturmotion - Bowling - Nærgymnastik - Styrketræning - Pilates - Cykeltest- Bedste-Volleyball - Roning (romaskine) -Walk and Talk - Wii - Frisvømning- Løbeworkshop- Klatring- Karate - Tai Chi - Fodbold - Krolf - Hulahop

Der vil være boder som man kan besøge hele dagen igennem, hvor deltagerne kan møde klubber, foreningerne og organisationer og prøve eller høre om de aktiviteter, der tilbydes. Der vil være et aktivitetsprogram med skiftende aktiviteter i løbet af dagen, som alle kan deltage i og enkelte turneringer, hvor man kan dyste mod hinanden. Undervejs vil Chris MacDonald holde et inspirerende foredrag om sundhed og fysisk aktivitet.

Det er gratis at være med, og alle deltagere får en gavepose med hjem.

Baggrund og mål for dagen

Flere ældre skal leve et fysisk aktivt liv. Under den overskrift afholder Sundheds- og Omsorgsudvalget i Københavns Kommune en idrætsdag den 15. april i DGI byen. Målgruppen er + 60 årige. Dagen skal give ældre mulighed for at mødes på tværs af byen og være sammen om fysisk aktivitet. Endvidere kan dagen være en inspiration til ældre, der ikke er fysisk aktive i hverdagen. Målet med Idrætsdagen er at give så mange ældre som muligt nogle gode, varieret og sjove idrætsoplevelser og med fokus på fællesskab.

[Download program](#)

Sidst redigeret 09/04 - 2013

Læs højt
Print
Tip en ven

Bilag 4

PRAKTISKE INFORMATIONER

.....

Omklædning: Der er gode omklædnings- og bade faciliteter i kælderen. Sker på eget ansvar.

Husk: Praktisk tøj til bevægelse – aktiviteterne finder sted i og udenfor DGI-Byen.

Vandkulturhus: DGI-Byens flotte vandkulturhus er åbent. Her kan du deltage i vandgymnastik eller tag en svømmetur for dig selv. Husk badetøj!

Garderobe: Du kan opbevare dit tøj og taske sikkert i garderoben.

.....

Hvem står bag idrætsdagen for seniorer 'Spring for livet'?
Københavns Kommune i samarbejde med DGI Storkøbenhavn, DGI-Byen og Dansk Arbejder Idrætsforbund og idrætsforeninger og klubber i København.

På www.kk.dk/springforlivet finder du flere oplysninger.

PROGRAM og information om dagen

SPRING FOR LIVET

DGI-BYEN

mandag 15. april

9.00-14.30

GRATIS

motion og samvær for seniorer +69

www.kk.dk/springforlivet

